

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 21 снежня 1984 г. № 51 (3253) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Набліжаецца Новы год. Працоўнымі поспехамі сустракаюць яго перадавыя дзярні калгаса імя Суворана Частаўскага раёна.

Фота
М. АМЕЛЬЧАНКІ.

НАРОД НАЗЫВАЕ ДАСТОЙНЫХ

У абстаноўцы вялікага палітычнага і працоўнага ўздыму праходзіць у нашай краіне падрыхтоўка да выбараў у Вярхоўныя Саветы саюзных і аўтаномных рэспублік, у мясцовыя Саветы народных дэпутатаў. Выбары ў Саветы прыпадаюць на завяршальны год пяцігодкі — год актыўнай падрыхтоўкі да XXVII з'езда КПСС, год 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, год 80-годдзя першай рускай рэвалюцыі, першых Саветаў.

У выбарчай кампаніі надвычайна важны этап: 19 снежня пачалося вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўных Саветаў рэспублік.

Аб гарацым адабрэнні ўнутранай і знешняй палітыкі Камуністычнай партыі і Савецкага ўрада, рашэнняў кастрычніцкага (1984 г.) Пленума ЦК КПСС заявілі на сходзе працоўнікі вытворчага аб'яднання «Інтэграл». Калектыв яго датэрмінова, 4 снежня, выканаў план чатырох гадоў пяцігодкі на аб'ёму вытворчасці. Звыш гадавога задання выпушчана прадукцыі на дзесяткі мільёнаў рублёў.

Слова атрымлівае генеральны дырэктар аб'яднання П. П. Гайдэнка. Дасягнуты вынікі, сказаў ён, мы справядліва звязваем з дзейнасцю нашай партыі, Палітбюро ЦК КПСС і Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварыша К. У. Чарненкі.

Камуністы, усе савецкія людзі ведаюць Канстанціна Усцінавіча як стойкага барацьбіта за камунізм і мір, кіраўніка ленинскага тыпу, які валодае выдатнымі палітычнымі і арганізатарскімі здольнасцямі, велізарным жыццёвым вопытам. На працягу многіх гадоў, неспрадзяна ўдзельнічаючы ў фарміраванні і правядзенні ў жыццё палітычнага курсу нашай партыі, ён аддае ўсе сілы і веды росту эканамічнай і абароннай магутнасці нашай Радзімы, павышэнню дабрабыту народа.

Ад імя шматтысячнага калектыву аб'яднання прамоўца прапанаваў вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыню Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР К. У. Чарненку.

Гэту прапанову прысутныя

сустрэлі бурнымі апладысмантамі.

Горача падтрымала кандыдатуру таварыша К. У. Чарненкі зборшчыца Н. М. Дабрыцкая. Лепшых з лепшых, сказала яна,

назвае народ кандыдатамі ў дэпутаты вышэйшага органа дзяржаўнай улады рэспублікі. Заслужаным аўтарытэтам карыстаецца ў нашым калектыве і перадавая работніца, гальванік, брыгадзір брыгады выдатнай якасці, кавалер ордэна Працоўнай Славы II і III ступеней Тамара Міхайлаўна Бязручка.

Прамоўца прапанавала вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР гальваніка Т. М. Бязручка.

Сход аднадушна пастанавіў вылучыць кандыдатамі ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Кастрычніцкай выбарчай акрузе КАНСТАНЦІНА УСЦІНАВІЧА ЧАРНЕНКУ І ТАМАРУ МІХАЙЛАУНУ БЯЗРУЧКА.

Удзельнікі сходу з велізарным натхненнем наіравалі тэлеграму Генеральнаму сакратару ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварышу К. У. Чарненку.

Сход адбыўся і ў калектыве Беларускага навукова-даследчага інстытута эканомікі і арганізацыі сельскай гаспадаркі. Тут таксама вырашана вылучыць кандыдатамі ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Кастрычніцкай выбарчай акрузе КАНСТАНЦІНА УСЦІНАВІЧА ЧАРНЕНКУ І ТАМАРУ МІХАЙЛАУНУ БЯЗРУЧКА.

На многалюдным сходзе рабочых, інжынерна-тэхнічных работнікаў і служачых Гомельскага хімізавода імя 50-годдзя СССР ветэран вайны і працы І. Л. Фурс прапанаваў вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР члена Палітбюро ЦК КПСС, Старшыню Савета Міністраў СССР М. А. Ціханова.

Гэту прапанову падтрымаў апаратчык цэха складана-зменных угнаенняў А. А. Міхаленка. Ён назваў таксама кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР апаратчыка М. Ф. Лебедзева.

Сход аднадушна пастанавіў вылучыць МІКАЛАЯ АЛЯКСАНДРАВІЧА ЦІХАНОВА І МІКАЛАЯ ФАМІЧА ЛЕБЕДЗЕВА кандыдатамі ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Гомельскай — Савецкай выбарчай акрузе.

На сходзе ў Гомельскім ГПТВ-79 хімікаў таксама вырашана вылучыць кандыдатамі ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Гомельскай — Савецкай выбарчай акрузе МІКАЛАЯ АЛЯКСАНДРАВІЧА ЦІХАНОВА І МІКАЛАЯ ФАМІЧА ЛЕБЕДЗЕВА.

НАСУСТРАЧ ВЫБАРАМ

Шмат прысутных сабраў тэматyczny вечар «Улада Савецкая — улада народная», што праходзіў у Палацы культуры Бельсаўпрофа. Вядучыя вечара дэпутаты Беларускага радыё Г. Яроменка і Л. Валодзін арганізавалі сваяасаблівы дыялог з дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР Е. Моўчан, дэпутатамі Цэнтральнага раённага Савета г. Мінска А. Бабраўніцай, В. Афанасьевай, А. Ражнюком і

іншымі, якія расказалі аб сваёй шматграннай дзейнасці на пасту народных выбарнікаў.

Адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел Ю. Смірноў, Г. Радзюк, Л. Барткевіч, А. Сухін, Т. Плячынская, якія ў суправаджэнні намерна-інструментальнага ансамбля Белтэлерадыё БССР зніклі народныя песні і песні савецкіх кампазітараў.

Г. ПАТРЭНКА.

НА ЧАЛЕ ЁСЕНАРОДНАЙ БАРАЦЬБЫ

Інстытут гісторыі партыі пры ЦК КПБ і Інстытут гісторыі Акадэміі навук БССР падрыхтавалі серыю зборнікаў успамінаў былых сакратараў і членаў падпольных партыйных органаў, што дзейнічалі на тэрыторыі рэспублікі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Толькі што выдаецца «Беларусь» выпушціла першую кнігу з серыі «Партыйнае падполле ў Беларусі, 1941—1944». У яе ўвайшлі мемуары партыйных работнікаў, якія кіравалі ўсенароднай партызанскай барацьбай у акупіраваным Мінску і ў сталічнай вобласці.

Ім папярэднічаюць успаміны былых першага сакратара ЦК КПБ, начальніка Цэнтральнага штаба партыйнага руху П. Панамерэні, сакратара ЦК КПБ М. Аўхімовіча і сакратара ЦК ЛКСМБ Н. Мазурава, якімі адрымаецца зборнік. У гэтых мемуарах паказваецца, што барацьба з ворагам насіла сапраўды ўсе-

народны характар, падкрэсліваецца роля партыі ў арганізацыі і кіраўніцтве гэтай барацьбай.

Асноўны змест склалі успаміны тых партыйных работнікаў, чыя дзейнасць была звязана з горадам Мінскам і Мінскай вобласцю. З іх відаць, што камуністы ішлі ў авангардзе барацьбы з фашызмам, знаходзячыся на самых адназных яе участках. Падкрэсліваецца мабільная роля партыйных органаў, называюцца дзесяткі камуністаў — падпольшчыкаў, партызан, што паказвалі асабісты прыклад у змаганні з ворагам.

У наступным годзе выйдзе другая кніга «Партыйнае падполле ў Беларусі». Яе складуць успаміны кіраўнікоў партыйных падпольных органаў, што дзейнічалі на тэрыторыі Віцебскай, Гомельскай, Магілёўскай і Палескай абласцей.

Е. ДРОМІН.

НА ІДЭАЛАГІЧНЫМ ФРОНЦЕ

Ідэалагічная барацьба, ідэалагічны фронт, ідэалагічны працэс — гэтыя і іншыя, падобныя ім азначэнні сёння часта гучаць па радыё і тэлебачанні, сустракаюцца ў перыёдыцы. І гэта — не выпадкова. У сучасным свеце павялічылася супрацьборства класавых сіл, у сувязі з чым рэзка ўзрасла цікавасць да пытанняў ідэалогіі, яе месца і ролі ў жыцці. Як падкрэсліваўся на чэрвенскім (1983 г.) Пленуме ЦК КПСС, ідэалагічная работа ўсё больш выходзіць на першы план, узрастае яе роля і значэнне.

У кнізе Я. Бабосава «Ідэалогія ў сучасным свеце», што выпушчана выдавецтвам «Навука і тэхніка» і разлічана ў першую чаргу на лектараў, прапагандадыстаў, а таксама арганізатараў ідэалагічнай работы, выкладчыкаў і студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў і, вядома ж, на ўсіх зацікаўленых чытачоў, і разглядаецца сутнасць і роля ідэалогіі ў жыцці грамадства, звернута ўвага на

аналіз асноўных прынцыпаў навуковай тэорыі гэтага важнага паняцця, якія былі распрацаваны К. Марксам і Ф. Энгельсам і развіты далей У. І. Леніным, паказваецца роля ідэалагічнай работы ў фарміраванні ўсебакова развітой асобы.

У раздзеллах «Распрацоўка К. Марксам і Ф. Энгельсам асноўных прынцыпаў навуковай тэорыі ідэалогіі» і «Развіццё У. І. Леніным марксісцкага вучэння аб ідэалогіі і прымяненні яго ў пранцыпы сацыялістычнай рэвалюцыі, будаўніцтва сацыялізму» дадзена вытлумачэнне асноўных прынцыпаў і палажэнняў навуковай тэорыі ідэалогіі, а ў раздзеле «Прымяненне і развіццё Камуністычнай партыі марксісцка-ленинскіх прынцыпаў ідэалагічнай дзейнасці» робіцца вывад на падзеі сённяшняга дня.

Я. Бабосаў таксама выкрывае дзейнасць нашых ідэйных праціўнікаў, якія развязаў сапраўдную «псіхалагічную вайну» су-

праць Савецкага Саюза і краін сацыялістычнай сярэдняй — «Сучасная буржуазная ідэалогія і яе роля ў стратэгіі імперыялізму». У заключным раздзеле гаворыцца аб тым, як удаснавальваецца ідэалагічная работа на сучасным этапе, як партыя разглядае яе састаўную часткаў усяго камуністычнага будаўніцтва — «Ідэалагічнае забеспячэнне ўдасканалення развітога сацыялізму».

На ідэалагічным фронце пераможца быць не можа. Асноўнай зброй, як значнае аўтар, — у гэтай барацьбе з'яўляецца ленинскі прынцып праўды, які пры яго паслядоўным пераўтварэнні ў жыццё ўзмацняе ў людзях усведамленне гістарычнай заканамернасці перамогі сацыялізму і камунізму, узмацняе давер да палітыкі і ідэалогіі Камуністычнай партыі, надае новую энэргію і пераканаўчасць у наступальнай канфрантацыі з буржуазнай ідэалогіяй.

К. РУСЕВІЧ.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы г. Мінска адбылася сустрэча з пісьменніцай С. Алексіевіч. Былі паказаны два фільмы з цыкла «У вайны не жаночы твар», выступілі герані гэтых стужак В. Чудаева і В. Ількевіч, а таксама дырэктар бібліятэкі А. Костылева.

З цікавасцю слухалі прысутныя С. Алексіевіч, якая расказала аб сваёй працы над дакументальнымі творами.

С. БЕРЫНА.

Студэнты і выкладчыкі Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага адзначылі 80-годдзе з дня нараджэння кампазітара, прафесара В. Шчоланава. На вечарынах канцэрта, які вяла музыкантэс Т. Рогач, выкладчыкі Мінскага інстытута культуры А. Каратаеў расказаў аб жыццёвым і творчым шляху кампазітара-педагага, выступілі тры, хто яго добра ведаў.

Творы В. Шчоланава прагучалі ў выкананні студэнтаў кансерваторыі і інстытута культуры, навуначцаў Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі, музычнага вучылішча і Рэспублікан-

скай школы-інтэрната па музыцы і выяўленчым мастацтве імя І. Ахрэмчыка.

Г. ПАУЛАУ.

Традыцыйная сустрэча слухачоў Мінскай вышэйшай партыйнай школы з артыстамі Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горькага на гэты раз пачалася з выступлення галоўнага рэжысёра В. Малюка, які падзяліўся планами калектыву, расказаў, чым парадуюць глядачоў майстры сцэны напярэдадні 40-годдзя Вялікай Перамогі. Затым група акцёраў паказала ўрыўкі са спектакляў.

Л. КРОЦКАУ.

«Я веру глыбока, страшна...» — пад такой назвай прайшоў творчы вечар артысты тэатра-студыі кінаакцёра Святланы Кузьміной у ДOME работнікаў мастацтваў, прадоўжыўшы цыкл вечароў «Акцёр — тэатр — кіно». Народны артыст СССР Р. Янкоўскі, кінарэжысёр У. Колас, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Б. Луцэнка, акцёр С. Іванов і іншыя гаварылі аб цікавай рабоце С. Кузьміной у тэатры і кіно.

Вёў вечар акцёр Ю. Казючыц.

ВЫСТАЎКІ

Сёлета мастаку Васілю Ярмоленку споўнілася б шэсцьдзесят, але ўжо тры гады яго няма ў жыццях. І выстаўна твораў В. Ярмоленкі, якая працуе ў Палацы мастацтваў, — падагульненне таго, што ён здзейсніў, пакінуў пасля сябе. А яшчэ магчыма аматарам мастацтва далучыцца да шляху, пройдзенага творцам, адчуць, як і чым ён жыў.

Жыццёвая і творчая дарога В. Ярмоленкі, можна сказаць, — тыповая. Нарадзіўся ў Мінску, закончыў Мінскае мастацкае вучылішча і Беларускае тэатральна-мастацкае інстытут. З 1959 года да смерці працаваў выкладчыкам у Мінскім мастацкім вучылішчы імя А. І. Глебава. Вучачы іншых, і сам не развітаўся з пэндзлем. Пісаў карціны на гісторыка-рэвалюцыйную тэму, спрабаваў свае сілы ў жанры партрэта, пейзажа, нацюрморта.

Усе гэтыя бакі творчасці мастака і адлюстроўвае экспазіцыя. У многім у традыцыйным плане вырашаны сюжэт карціны «Камсамольская ячэйка». Аднак узіраецца ў твары тых, хто стаяў ля вытокаў новага жыцця, і адчуваеш, што аўтар удалося нязмушана, някідкімі фарбамі перадаць непаўторнасць таго несласкопага часу, у якім жылі першыя камсамольцы, даць магчыма сённяшняму пакаленню адчуць імклівы наступ самой эпохі.

А гэта ўжо зварот да сучаснасці. «Гарачая пара» — так называецца карціна. Час сапраўды напружаны — у разгары жыцця. В. Ярмоленка паказвае двух яго актыўных удзельнікаў. На прырднім плане па-

Камсамольская ячэйка.

жылы камбайнер і малады, зусім яшчэ юнак. Па ўсім відаць, што гэта бацька і сын. Стомлены і разам з тым нейкія святучна-узбуджаныя твары, на якіх так і свеціцца радасць. Ад усведамлення таго, што працоўны дзень прайшоў недарма. У засекі адпраўлена не адна тона важкага, залацістага зерня. Непаўторнасць характараў і разам з тым зямную прастату надае звычайны жытнёвы колас, які бацька трымае ў руках, што сімвалізуе сабой і неўміручасць жыцця, і плённасць хлебаробскай працы.

Партрэт В. Харужай.

У карціне «Сям'я» В. Ярмоленка паказвае толькі старою жанчыну, што, склаўшы руны, у роздуме сядзіць ля стала, на якім стаяць тры талеркі. Па ўсім відаць, павінны прыйсці сыны, якія вярнуцца з працы. Падоўгу затрымліваюцца наведвальнікі і ля такіх твораў мастака, як «У. І. Ленін», «Студэнтка», «Маладая жанчына», «Шэфы прыехалі», «Партрэт В. Харужай», «Ветэран», «Вясковы пашталён» і іншых. Усе яны сведчаць аб тым, што ў асобе В. Ярмоленкі беларускае мастацтва мела творца са сваім почырам, уважлівага да паўсядзённага жыцця савецкіх людзей, здольнага перадаваць яго ва ўсёй шматграннасці.

В. ЗУШЧЫК.

Партрэт Кандрата Крапівы.

У новым мікрараёне.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні
беларускай рэспубліканскай
маладзёжнай газеты
«Знамя юности»

ордэнам «Знак Пашаны»

За плённую работу па каму-
ністычным выхаванні моладзі
і мабілізацыі яе на выкананне
задач гаспадарчага і культурна-
га будаўніцтва ўзнагародзіць
беларускую рэспубліканскую
маладзёжную газету «ЗНАМЯ
ЮНОСТИ» ордэнам «ЗНАК ПА-
ШАНЫ».

Старшыня Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР
К. ЧАРНЕНКА.

Сакратар Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР
Т. МЕНТЭШАШВІЛІ.

Масква, Крэмль,
19 снежня 1984 г.

РАСКАЗВАЮЦЬ ВЕТЭРАНЫ

Грамадская арганія «Гавораць
ветэраны», прысвечаная 40-
годдзю Вялікай Перамогі, па-
чалася ў населеных пунктах
Бярозаўскага раёна. Да былых
войнаў, удзельнікаў партызанска-
скай барацьбы з просьбай па-
дзяліцца ўспамінамі звярнулі-
ся культурныя, краязнаўчы,
чырвоныя следопыты, магніта-
фонныя запісы зберагуць для
нашчадкаў жывы голас удзель-
нікаў вайсковых падзей. У
раённы гісторыка-рэвалюцыйны
музей будзе створана ме-
муарная фанатэка.

Другая частка арганіі —
«Помнікі расказваюць» — пра-
дугледжвае стварэнне падра-
бнага летапісу помнікаў Вялі-
кай Айчыннай вайны, выяў-
ленне імёнаў раней невядомых
героў.

Данінай памяці гераічным
справам бацькоў з'яўляецца
экспазіцыя перасоўнай фота-
выстаўкі «Подзвігу жыць у
вянках», якая, арганізаваная му-
зеем, адправілася ў падарож-
жа па гаспадарках, прамысловы-
х прадпрыемствах Бярозаў-
шчыны.

М. ГОРСКІ.

ЗА КУЛЬТУРНАЕ ШЭФСТВА

З кожным годам становяцца
больш плённымі сувязі горада
Віцебска з працаўнікамі вёскі.
Многасць робіцца гараджанамі па
выкананні Харчовай праграмы ў
плане рэалізацыі комплексных
мерапрыемстваў па сацыяль-
ным развіцці вёскі, далейшым
павышэнні сельскай культуры.
Нядаўна Міністэрства культуры
СССР і ЦК прафсаюза ра-
ботнікаў культуры ўзнагародзілі
значном «Выдатнік культуры»
нага шэфства над сяломі кіраў-
ніка народнага ансамбля «Ляво-
ніха» Віцебскага гарадскога
Дома культуры Л. Барадзьліну,
сакратара Віцебскага аддзялен-
ня СП БССР пэрта А. Салтука,
мастацкага кіраўніка Палаца
культуры ўпраўлення бытавога
абслугоўвання насельніцтва
аблвыканкома Ф. Расказава.

А. ШПЫРКОУ.

У НОВЫМ МУЗЕІ

Дагаворы з многімі мастацкі-
мі музеймі краіны на экспана-
ванне ў горадзе твораў жыва-
пісу, графікі і дэкаратыўна-
прыкладнага мастацтва закля-
чыў Баранавіцкі краязнаўчы
музей. Ажыццяўленне гэтай
доўгатэрміновай праграмы га-
рантавана дзякуючы адкрыццю
ў Баранавічах выставачнай залы
на вуліцы Савецкай.

З поспехам прайшлі тут пер-
шыя выстаўкі — жывапісу з фон-
даў Дзяржаўнага мастацкага
музея БССР «Подзвігу народа
жыць у вянках» і народнай твор-
часці. Надалей аматараў ма-
стацтва чакаюць сустрэчы з вы-
стаўкамі ваеннага плаката, бе-
ларускай народнай творчасці,
хахламскай цацкі.

У перспектыве плануецца пра-
вядзенне выставак заходнеў-
рапейскай графіцы са збору
Кіева-Пячэрскага сапаведніка,
работ мікрамініяцюрыста М.
Сядрыстага, філатэлістычных
калекцый, сустрэч моладзі з
мастанамі.

М. МІКОЛЬСКІ.

Раз'ехаліся з Каралішчавіч
удзельнікі чарговага Рэспублі-
канскага семінара маладых пісь-
меннікаў. Кожны вярнуўся да
сваіх прафесійных заняткаў:
хто прайшоў у студэнцкія аў-
дыторыі, а хто ў класы, каб да-
лучаць да прыгожага школьні-
каў, у заводскай цэхі, праект-
ныя інстытуты... Сёлетні семі-
нар быў, як ніколі, прадстаўні-

жучь пра тых, хто знаходзіцца
сёння на пярэднім краі бараць-
бы за выкананне заданай
адзінацатай пяцігодні, пераў-
варэнне ў жыццё гістарычных
рашэнняў XXVI з'езда КПСС, на-
ступных партыйных пленумаў.
А яшчэ быў літаратурны ве-
чар, які сабраў шмат зацікаў-
леных, падмацаваўшы правіль-

ры прымалі з рук старэйшых
таварышаў па піру. Выступалі
пісьменнікі, творы якіх добра
вядомы чытачу. Вёў вечар
М. Гамолка. Аб шляхах развіц-
ця беларускай літаратуры, ува-
зе старэйшых да творчай мо-
ладзі гаварыў Г. Далідовіч. Вер-
шы чыталі С. Грахоўскі,
А. Вольскі, П. Макаль, М. Пра-
каповіч. Большасць жа з удзель-
нікаў семінара ўпершыню вы-
ступалі перад такой прадстаўні-
чай аўдыторыяй, і таму, безумоў-
на, хваляваліся, але, адчува-
ючы, што іх разумеюць, упэў-
нена чыталі свае творы.

Намеснік сакратара парткома
камбіната У. Говіч, які таксама
выступіў на вечары, падкрэсліў
плённасць падобных кантактаў,
якія маюць немалую карысць,
паколькі, з аднаго боку, дазва-
ляюць пісьменнікам наблізіцца
да самога жыцця, а з другога
— далучаюць рабочых да літа-
ратуры, садзейнічаюць выха-
ванню і фарміраванню ў іх
правільнага мастацкага густу.

Плёнасць кантактаў была ві-
давочна і ў час сустрэчы, якая
праходзіла ў Доме літаратара.
На гэты раз удзельнікі семіна-
ра атрымалі магчымасць блі-
жэй пазнаёміцца са сваімі на-
легамі, прадстаўнікамі іншых
творчых саюзаў рэспублікі.
Выступалі маладыя кампазіта-
ры, мастакі, артысты, анцёры,
кінематаграфісты — усе, хто
сёння таксама пачынае сваю
дарогу ў вялікі свет творчасці,
але менавіта ад іх залежыць,
якімі быць літаратура, маста-

тву, тэатру, кіно, усёй белару-
скай культуры заўтра. Вёў су-
стрэчу старшыня камісіі па
рабоче з маладымі СП БССР
Я. Сіпакоў.

І зноў — Каралішчавічы. На
гэты раз апошняй творчай га-
ворка, што стала падагульнен-
нем вынікаў семінара. Сакратар
праўлення Саюза пісьменнікаў
Беларусі І. Чыгрынаў, які вёў
пасяджанне, з таксама першы
сакратар праўлення Н. Глевіч,
сакратары В. Зуёнак і Б. Сачан-
ка, галоўны рэдактар выдавец-
тва «Мастацкая літаратура»
С. Андраюк, старшыня камісіі
па рабоче з маладымі СП
БССР Я. Сіпакоў у сваіх выступ-
леннях адзначалі плённасць па-
добных творчых сустрэч
маладых літаратараў, звярталі
ўвагу на тое, што сапраўднае
майстэрства да пісьменніка
прыходзіць толькі дзякуючы
карпатлівай працы, падкрэслі-
валі неабходнасць ранняга са-
цыяльна-грамадзянскага ста-
лення аўтараў, без якой немаг-
чыма ўзняць у творах знач-
ных праблем, праўдзівых паназ
жыцця нашых сучаснікаў.

У нядзелью раніцой маладыя
літаратары развіталіся з Каралі-
шчавічамі. Удакладняліся ў
бланкотах адрасы новых сяброў,
гучалі пажаданні падтрым-
ліваць сувязі ў далейшым. То
былі апошнія акорды «Свята».
Сапраўды свята, бо гэта вельмі
важна, што з кожным годам
ў літаратуры прабуюць свае
крылы ўсе новыя і новыя аўта-
ры. А там, дзе папаўненне, бу-
дзе і плён. Не сёння, дык заў-
тра.

Змяшчаем творы ненадрых
удзельнікаў семінара.

КРЫЛЫ ДУЖЭЮЦЬ У ПАЛЁЦЕ

чы — людзі розных узростаў
і прафесій гораха абмяркоўвалі
свае першыя творы, спрачалі-
ся аб працывастанні, жылі новы-
мі планами.

Сёння дні, праведзеныя на се-
мінары, успамінаюцца ім, як тое
прыемнае, што ніколі не забы-
ваецца. Сапраўды, уражанні ў
было няма. І не толькі ў пер-
шыя дні, а і ў заключныя так-
сама. Запомнілася наведанне
Мінскага камвольнага камбіна-
та. І таму, што змаглі пазнаё-
міцца з сучаснай вытворчасцю,
і таму, што убачылі ў працы
сваіх раўнянікаў. І хто ведае,
магчыма, пройдзе пэўны час і
з-пад пяра маладых аўтараў
з'явіцца вершы, апавяданні, лі-
рычныя замалёўкі, што расна-

насць той думкі, што музы мо-
гуць адчуваць сябе упэўнена і
ў рабочай спляцоўцы. Прынамсі,
у час выступленняў абыякавых
не было. І госці, і гаспадары
сталі аднадумцамі ў галоўным
— у наш час, калі ў свеце існуе
пагроза ядзернай вайны, літа-
ратар не можа і не мае права
быць у баку ад вострай ідэа-
гічнай барацьбы. Толькі тыя
творы знойдуць гарачы водгук
ў чытацкіх сэрцах, у якіх бу-
дзе адчувальны поступ часу,
гераічны будні паўсядзённасці,
а герой паўстане ва ўсёй
шматграннасці і няпростасці ха-
рактеру, з па-сапраўднаму жы-
вымі сваімі пачуццямі і пера-
жываннямі.

Вечар стаў той творчай эста-
фетай, якую маладыя літарата-

Валерый КУХАРЧУК

Ала КАНАПЕЛЬКА

Сустрэча

з Купалам

А над Вязынкаў снягі,
свежы дым з камяноў заспаных.
Без самоты і без тугі
еду ў госці я да Купала.
Ля парога сустрэне ён,
ад снягоў, нібы памяць, белы.
Б'ю, пясняр, я табе паклон.
Твая песня нас абарэла.
Мову матчыну збераглі,
і гучыць яна акрыяла.
Нельга, каб збажына ў раллі
пацяплелай не прарастала.

Анатоль ДЭБІШ

Траншэямі парэзаных пожны
Не бачыў я, і не гарэў ў агні;
Не браў я з боем той рубаж
апошні,
Што раздзяліў вайны і міру
дні.

Але за войны ўсе, за ўсе
няшчасці
Я ў адказе ўсім сваім жыццём.
Я — прадаўжэнне бацькавага
шчасця,
Я — голас тых, хто спяць пад
Курганом.

Соф'я ШАХ

Адыходзячому

ГОДУ

Які ты быў круты і строгі.
Ды умясціць жа многа змог:
мае надзеі і трывогі,
забытанасць маіх дарог.
Ты каштаваў мае намаганні,
скажу я шчыра, не малых.
Размеў наносны пыл дазвання,
з ілюзіяй вызваліў пустых.
Кідаў у бездань сутарэння,
дарыў нязведаны блакіт,
зярнаты селяў азарэння,
узняў сяброўства ў зеніт.
Быў і багаты, быў і сквапны,
ды дзякую за хлеб і соль,
за гэты покліч неаслабны,
на новы роздум, новы боль!

Памяці І. П. МЕЛЕЖА

— Ган-но! —
Блукае няўцешнае рэха.
— Ган-но! —
Гукаюць, шукаюць вятры.
Снегам занесены сонныя
стрэжы,
Моракам скутыя дрэмлюць
двары.

Снегам расстання халодным,
зімовым
Шлях перамецены — шлях да
вясны.
Ганно, ты ж ведаеш тую замову,
Каб адышлі непрабудныя сны.

Ты іх пашлі на бягучыя воды,
Ты іх на лозы сухія пашлі.
Ранняя вясною ў барвах усходу
Зноўку пратрубяць Яго
жураўлі.

Адам ТАБОЛІЧ

Радзіме

Радзіма! Жыць табой заўжды,
Якое гэта шчасце!
Ты — смак крынічнае вады,
Пяшчотны голас маці;

Ты — шум загадкавых лясоў,
Блакит над роднай хатай;
Ты — звон дзіцячых галасоў,
Чароўны водар мяты;

Калыска срэбных туманоў,
Каханя першы позірк,
Хвілінка радасная сноў,
Бязрозга пры дарозе.

Я для цябе на ўсё гатовы,
Ты — лёс мой і маё жыццё.
Скажы, яшчэ якія словы
Вызэй за гэта пачуццё!?

Любоў ДЗІКАВІЦКАЯ

Бацька косіць траву,
Нібы лічыць гады,
А над пожняю — ліпень.
Такі малады.
І так роўна-раўнютка

Вядзецца пракос.
Колькі ж тут табой ходжана
Напрамкі і наўскос!
Склялі крылы два ворлікі —
Гэта радасць і жаль.
Бачу, як часцяком ты
Углядаешся ўдаль.
Мабыць, на небасхіле
Бачыш — белай ладдзёй
Праплываючы прывід
Маладосці сваёй.

Валянціна ГАБРУСЕВА

Крылатым марам —
прывітанне!
Крылатым песням —
моц гучання!
Размах сыноўняму жаданню
Да роднай хаты прылятаюць!
Прастор крылатаму каханню,
За шчасце вечнаму жаданню
Крылатым зоркам дзіўна
ззяць!

Буслоў каб слухаць клекатанне,
Дзяцей жывое шчабятанне,
Каб ад світанна да світанна
Жыццёвы водар паглынаць,
Каб марам — крылаў
адчуванне,
Зямлі — свабоднае дыханне,
Палётам, што нясуць
змярканне,
Мы крылы будзем абразаць!

Любоў ЛЯПКО

Трывога

Трывога кранае жывога,
Трывога кранае нямога,
Глухога,
Малога, старога.
Трывога.
Яе нарадзіла
не наша Радзіма.

Дзесь маці слязу выцірае.
Трывога трывожыць,
трывога пужае.
Яна над калыскай дзіцяці яе
праганяе,
І вокны расчыняць у хаце,
Прыцісне да сэрца малога
І скажэ:
— То сонейка, то не трывога.

Таццяна ЗІНЕНКА

Не развучыцца б толькі хлеб пячы

Не развучыцца б толькі
хлеб пячы
І не пазбыцца матчынай
гаворкі,

Не палічыць свой лёс
няўдала-горкім,
Ад спачування мудра уцячы.
Калі ж на самай вузенькай
мяжы
Да зманлівай спакусы пахілюся,
Нікому не скажу:
«Дапамажы», —
Сама ўпаду, сама і узнімуся.
Няхай агорне смутак уначы
І не ўпадзе да ног ніводнай
зоркі —
Не развучыцца б толькі
хлеб пячы
І не пазбыцца матчынай
гаворкі.

Жанна ПАХАДНЯ

Аб чым так шчыра конікі
Стракочуць весяржу?
Чыя трава някошана
На левым беражку?

Чыя сукенка белая
Трапеча за райкой?
Чыя рука нясмелая
Сустрэлася з рукой?

Хто пад шчаслівай поўняю,
Не жаліцца на лёс,
Сцяжынку сам вытоптае
Сярод іскрыстых рос?

— Ой, мая някошана
Раненька трава;
Стракатанні конікаў
Чуюцца здаля...

А сукенка белая
Сіратай сумуе,
А рука нясмелая
Мые ды гатуе.

І як поўня ясная
Свеціць мне — не бачу:
Вечарамі жаласна
То п'яно, то плачу!

Уладзімір МАРОЗ

Нялёгка вясновая работа,
Нялёгка сялянскае жыццё.
Кашуля, узмакрэлая ад поту —
Найпершае ад працы пачуццё.
Вывозім гноя, каб бульба
уродзіла —
Закон такі спрадвечу і навет.
І думкі справа гэтая будзіла:
Усё ж не гарадскі ты чалавек,
Хаця з далоняў мазалям
не збегчы.

Настрой між тым бадзёры,
веснавы,
Пах араллі і халадок у плечы;
Карціць зняць шапку з мокрай
галавы.

Нялёгка вясновая работа,
Нялёгка сялянскае жыццё.
Спрадвечны аб зямельцы
клопат —
Святое, без падробкі пачуццё.

ХАРЧОВАЯ ПРАГРАМА: ЗДАБЫТКІ ПРАБЛЕМЫ...

— Уладзіслаў Піліпавіч, ваш інстытут стаіць, фактычна, на месцы былога ці не славаціна некалі Камароўскага балота. Я пабыўаў у інстытуцкім музеі, і маю ўвагу там прыцягнулі асабліва два экспанаты. Першы з іх — вялікі фотаздымак, на якім некалькі чалавек у фарменным адзенні (не ведаю, да якога ведамства яны належалі) стаяць ля невялікай канавы з нейкімі рэйкамі і рыдлёўкамі. Як тлумачыць падпіс, здымак зроблены ў 1911 годзе, на самым пачатку стварэння тут, на Камароўскім балотце, Мінскай даследнай балотнай станцыі, адной з нямногіх у тагачаснай Расіі. Дарэчы, ля вытокаў гэтай станцыі стаялі такія буйныя вучоныя, як Дакучаеў, Вільямс, Касцякоў і іншыя. Вашы станцыю, Уладзіслаў Піліпавіч, па «генеалагічнай» лініі можна лічыць прамым яе нашчадкамі?

— Так. А калі быць больш дакладным, дык у 1930 годзе на базе аддзела асушэння і культуры балот Беларускага навукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі імя У. І. Леніна і Мінскай балотнай станцыі быў створаны Усесаюны навукова-даследчы інстытут балотнай гаспадаркі. У час фашыскай акупацыі памяшканне інстытута, яго лабараторыі, багацейшая бібліятэка былі знішчаны. Так што наш інстытут пасля вайны ствараўся, калі мець на ўвазе матэрыяльную базу, фактычна на пустым месцы.

Сёння ён мае 25 аддзелаў і лабараторыі, эксперыментальнае вытворчае прадпрыемства з канструктарскім бюро, у яго складзе комплексны Палескі аддзел у Пінску, даследна-меліярацыйная станцыя ў Лунінецкім і Івацэвіцкім раёнах, Пружанская гідралага-гідрэаэлагічная меліярацыйная лабараторыя, Віцебская эксперыментальная гаспадарка (Сенненскі раён). Сёння ў інстытуце і на яго станцыях працуе каля 600 навуковых і інжынерна-тэхнічных работнікаў, сярод іх 96 кандыдатаў і 10 дактароў навук.

— Дзякуй, Уладзіслаў Піліпавіч, за інфармацыю. Але я не скажу яшчэ пра другі экспанат, які звярнуў на сябе маю ўвагу ў вашым музеі. Гэта макет палетка, на якім працуюць магучыя меліярацыйныя машыны. Рыдлёўка на той балотнай станцыі і сённяшняя шматтонная машына, грунт лаяю абуджае наваколле на многія кіламетры. Рыдлёўка і трактар... Яны ў дадзеным выпадку нібы сімвалізуюць учарашні і сённяшні дзень меліярацыі. Праўда, у нанцы мінулага і ў пачатку гэтага стагоддзя Заходняя экспедыцыя на чале з генералам Жылінскім асушыла пры дапамозе той жа рыдлёўкі невялікія плошчы на Палесці, хоць, відаць, і прымітыўнымі спосабамі...

— Так, меліярацыя патрабуе самага дакладнага разліку, менавіта тут да месца народная прымаўка: «Сем разоў адмерай...». Апошнія дзесяцігоддзі меліярацыя ў рэспубліцы праводзіцца на навуковай аснове. Асабліва добра зарэкамендавалі сябе сістэма двухбаковага рэгулявання воднага рэжыму, якая забяспечвае на меліяраваных землях атрыманне стабільных высокіх ураджаяў. Напрыклад, у пойме рэк Бобрый і Ясельды, дзе была праведзена менавіта такая меліярацыя, на плошчы 62 тысячы гектараў штогод атрымліваюць па 35—40 цэнтнераў збожжа з гектара.

Сутнасць новых прыпыпаў меліярацыі і выкарыстання меліяраваных зямель у тым, каб стварыць кіруючыя меліярацыйныя сістэмы, якія б забяспечвалі высокі ўраджай і гарманічна спалучалі інтарэсы народнай гаспадаркі і прыроднага асяроддзя.

За апошнія дзесяць гадоў наш інстытут даў 130 навуковых распрацовак і рэкамендацый па ўсіх аспектах меліярацыйнага будаўніцтва, выкарыстанні асушаных зямель.

— Ведаеце, Уладзіслаў Піліпавіч, ёсць такая руская прымаўка: «Гладко было на бумаге, да забылі про овраги...». Не прыміце гэта за крыўду, але чым усё-такі тлумачыць, што значная частка асушаных зямель у Беларусі вызначаецца нізкай урадлівасцю? У гэтым аспецце ўспамінаю нашу рэспубліку ў сваім выступленні на настрывч-

ніцкім Пленуме ЦК КПСС таварыш К. У. Чарненка. На гэтым засяродзіў увагу ўдзельнікаў лістападаўскага пленума ЦК КПБ таварыш М. М. Слюнькоў. Вы ўпэўнены, што меліярацыя літаральна ва ўсіх выпадках прыносіць абсалютную карысць?

— Упэўнены! Я трынаццаць гадоў працую ў меліярацыі, пачынаў працаваць у Буда-Кашаўскім раёне, быў галоўным інжынерам Сенненскай меліярацыйнай сістэмы, якая абслугоўвала ўсю Віцебшчыну, і не было ў мяне ніводнага выпадку, каб сьвярджаць, што меліярацыя можа прынесці шкоду. Наадварот, меліярацыя — наша выратаванне, і прынятая нядаўна пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР аб Даўгачаснай праграме меліярацыі і павышэння эфектыўнасці меліяраваных зямель вельмі своечасовая.

калгасах і саўгасах арганічных угнаенняў. Удзельная ж вага асушаных мінеральных глеб у рэспубліцы — больш як 25 працэнтаў.

Неяк з аднаго раёна Гродзенскай вобласці прыйшла скарга на тое, што асушаныя палёткі не даюць тут аддачы, ураджаі з году ў год вельмі нізкія. Паехалі мы туды і пасля дэталёвага аналізу ўпэўніліся, што ўгнойваюць тут глебу дрэнна — дзе густа, а дзе пуста. І пры такіх адносінах хочучы мець высокі ўраджай.

— Я ведаю, што ў многіх саўгасах, створаных на меліяраваных землях, з году ў год садзяць бульбу, буракі, іншыя прапашныя культуры, і, у выніку, пласт торфу аказаўся вычарпаным.

— Эвалюцыя адносін да меліярацыі тарфянікаў развіваецца па такой схеме: спачатку за-

мы ведаем, з высокаразвітой сельскай гаспадаркай са 188 мільёнаў гектараў ворнай зямлі прамеліяравана 100 мільёнаў — больш чым палова. У СССР гэтыя паказчыкі складаюць адпаведна 234 і 34 мільёны. У маленькай Венгрыі з 5,5 мільёна гектараў ворнай зямлі — 4,5 мільёна прамеліяравана! Краіна цалкам забяспечыла сябе сельскагаспадарчай прадукцыяй.

— Усе гэтыя факты, Уладзіслаў Піліпавіч, — пераканаўчыя. І усё ж вы не поўнацю адказаці на мае пытанне, — чым вытлумачыць малую аддачу меліяраваных зямель на значных плошчах? У рэдакцыю пішуць, што многія асушаныя палёткі зноў пачынаюць забалочвацца, зарастаць хмызняком, адным словам, усё вяртаецца «на кругі своя».

— Я часта бываю ў гаспадарках і, паверце, часам сэрца ба-

балоты. Помніце? Так што, бачыце, вучы адкуль усё гэта нянецца! А тады ж асушэнне балот, дрыгва толькі пачыналася.

Цяпер наконі нады, наконі таго, што з-за меліярацыі абмялелі рэкі. Гэта бабуліны казкі. Я вам зараз пакажу адзін дакумент, і вы самі ў гэтым упэўніцеся (Уладзіслаў Піліпавіч дае мне з папкі аркуш паперы з намаляваным на ім графікам і паказвае мне). Зірніце, гэта графік сцёку Дняпра па дадзеным вадамернага поста Лоп-Каменка з 1820 па 1979 гады. Дададзеныя вывучаліся прыкладна кожныя сорак гадоў. Бачыце, недзе сто дваццаць гадоў сцёк быў амаль на адным узроўні, а ў 1940 годзе раптам павялічыўся амаль у шэсць разоў (тым, каму ў гэты час было па дзесяці-пятнаццаць гадоў, тое паўнаводдзе ўрэзалася ў памяць на ўсё жыццё, і некаторыя з іх цяпер, крытыкуючы меліярацыю, толькі гэтым і казыраюць), у наступныя дваццаць—трыццаць гадоў сцёк Дняпра стаў рэзка падаць, што і пачалі некаторыя звязваць з меліярацыяй, але ў канцы сямідзесятых зноў пачаў расці і зраўняўся са сцёкам 1820 года. Вось вам і ўплыў меліярацыі... Звязана ўсё гэта з цыклічнасцю, якая залежыць ад многіх прычын: і змянога прыцягнення, уплыву месяца, нейкіх глабальных атмасферных працэсаў. Ведаеце, наша Нарач, якая ў мінулыя гады моцна абмялела, аднаўляецца ў ранейшых аб'ёмах.

Што з усяго гэтага вынікае? А тое, што, асушаючы, мы ваду не забіраем. Гучыць парадасальна? Так, так. Мы яе проста пераармажуем. Я вам коратка раскажу пра адзін дослед, які працягваўся 13 гадоў. Ёсць у рэспубліцы дзве ракі: Нараў і Ясельда. Першая з іх упадае ў Балтыйскае мора, другая — Чорнае. Вадазбор Нарава на плошчы 24 тысяч гектараў не асушаўся, а Ясельды — наадварот, быў прамеліяраваны на такой жа плошчы. Станьцярныя назіральныя пункты на абедзвюх рэчках зафіксавалі, што сцёк у іх застаўся на ранейшым узроўні.

— І усё ж такі не зразумела, чаму зніклі малыя рэкі?

— Яшчэ трэба разабрацца, што такое малая рака. Калі берагі ў яе балочыстыя, што не падсыці, дык я і цяпер за тое, каб яе спраміць. Не здзіўляйцеся, дзей тут зрабіць сажалку ці каскад дамалак... Аднак я далёкі ад думкі сьвярджаць, што абышлося без памылак у правядзенні меліярацыі. Асабліва ў першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі. Асушэнне рабілася самым спрашчаным спосабам — спрамленнем рачулак. Рабілі, на жаль, гэта не толькі на гліністых глебах (тут такая меліярацыя была эфектыўнай), а і на пясчаных. Але справа не толькі ў памылках, а і ў тым, што тады не хапала сродкаў, тэхнікі, кадраў.

Для ілюстрацыі назаву вам такія лічбы: у 1965 годзе на будаўніцтва закрытага дрэнажу (у разліку на гектар асушаных зямель) выдаткоўвалася 68 рублёў — цяпер гэты паказчык складае 441 рубель, на будаўніцтва дарог адпаведна: 5 і 127 рублёў, меліярацыйны збудаванні — 16 і 135 рублёў, сажалак і вадасховішчаў — 0, цяпер 132 рублі, на ахову прыроды — 0, а сёння 190 рублёў. Бачыце, якая розніца?

— Я прачытаў у нлізе «Меліярацыя зямель і ахова прыроднага асяроддзя», адным з аўтараў якой з'яўляецца і вы, што ў выніку меліярацыі ў рэспубліцы змяніўся амаль кожны чацвёрты гектар зямлі, што пэўным чынам адбілася на экалагічнай сітуацыі ўсёй рэспублікі...

— Што вам на гэта адказаць? Увогуле, як кажуць, паруску, «овчинка стоит выделки». Меліярацыя — гэта той выпадак, калі буйнашматнавы змены прыроднага асяроддзя робяцца свядома і ў інтарэсах усяго грамадства, з'яўляюцца непазбежнымі і загадзя вядомымі.

(Заканчэнне на стар. 14—15).

МЕЛІЯРАЦЫЯ: УЧОРА, СЁННЯ, ЗАЎТРА

З дырэктарам Беларускага навукова-даследчага інстытута меліярацыі і воднай гаспадаркі
У. П. КАРЛОЎСКІМ гутарыць карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» М. ЗАМСКІ

— І чым усё-такі вытлумачыць нізкую эфектыўнасць меліярацыі на доволі-такі значных плошчах?

— Ведаеце, бывае, у адным калгасе глебы настолькі стракатыя, што дзіву даешся: тут і цяжкія суглінкі, і супесі, іншыя глебавыя асаблівасці. Пры меліярацыі ўсе яны паводзяць сябе па-рознаму. Вось чаму ў такіх выпадках вельмі цяжка выпісаць «правільны» рэцэпт.

— Кажце, «рэцэпт»... Бывае, чалавек лечыць, лечыць і «залечыць»...

— Калі правільна лячыць зямлю меліярацыяй, яна заўсёды аддзякуе. Я прывяду вам прыклад з нашай уласнай практыкі. Я казаў ужо, што ў Сенненскім раёне ў нас ёсць эксперыментальная гаспадарка. Яна была створана некалькі гадоў назад на базе двух адстаючых калгасаў. Пасля меліярацыі ўрадлівасць глебы павялічылася тут у тры-чатыры разы, і калі раней атрымлівалі не больш як 8—12 цэнтнераў збожжа з гектара, дык сёлета атрымалі — 26 цэнтнераў. Калі гаварыць у цэлым па рэспубліцы, дык меліяраваныя землі, якія займаюць 2,8 мільёна гектараў, цяпер даюць каля 6 мільёнаў тон прадукцыі ў пераарытку на зерне, а да меліярацыі гэтыя землі давалі ў шэсць-сем разоў меней.

— Я чытаў, што да 2000 года плошчы меліяраваных зямель складалі 3—3,2 мільёна гектараў, будзе асушана ўся Палеская нізіна...

— Вы думаеце, гэта вельмі многа?.. У рэспубліцы налічваецца 9,1 мільёна гектараў сельгасугоддзяў, з іх — 5,4 мільёна забалочаны. А што такое зямля з павышаным утрыманнем вільгаці? Гэта зямля, дзе на 25—30 працэнтаў зніжаецца эфектыўнасць угнаенняў, на столькі ж выпрацоўка тэхнікі, а страты ўраджаю складаюць ад 20 да 40 працэнтаў.

— Я зноў вяртаюся да ранейшага пытання: чаму і на асушаных землях часта ўраджаі таксама нізкія?

— Меліярацыя — не панацея ад усіх бядот, з якімі мы сустракаемся ў сельскай гаспадарцы. Меліярацыя без наступнага ўнясення поўнай нормы арганічных і мінеральных угнаенняў, без іншых агра-тэхнічных мерапрыемстваў амаль нічога не дае. Вось вам факты, прыведзеныя таварышам Слюньковым на апошнім пленуме ЦК КПБ. У гэтым годзе на палешаных землях ўнесена менш чым 10 працэнтаў усіх нарыхтаваных у

хапленне высокім ураджаем, пасля, калі торф з-за няправільнай эксплуатацыі пачынае бяднець, тое захваленне пераходзіць у мякка кажучы, скептыцызм. Вось тут меліярацыя і пачынаюць папрацаваць ва ўсіх грахах: маўляў, не трэба было чапаць тэя трафіянікі...

— А на самай справе трэба было чапаць? Я чытаў, што наогул колькасць і магучасць тарфянікаў у Беларусі значна перабольшана?

— Сапраўды, доўгі час лічылася, што плошча тарфянікаў у Беларусі складае 4,5 мільёна гектараў. Пры больш глыбокім вывучэнні вучоныя прыйшлі да высновы, што на самай справе тарфянікаў у нас прыкладна 2,5 мільёна гектараў. Ллюзорная аказалася і тоўшча тарфянога пласту. Але большасць вучоных, у тым ліку і я, лічаць мэтазгоднай і неабходнай рацыянальную меліярацыю, вядома ж, пры правільнай эксплуатацыі зямель.

— Мабыць, усё гэтыя складанасці і множыць колькасць спытнаў, а сапраўдна, навукова абгрунтаваная прапаганда меліярацыі ў нас амаль адсутнічае.

— Справа даходзіць да кур'ёзу. У мяне дачка займаецца ў школе, дык аднойчы адна з настаўніц, даведаўшыся, што бацька яе вучаніцы — дырэктар інстытута меліярацыі, цэлы ўрок прысвяціла расказу пра тое, якую шкоду прыносяць краіне меліяратары. Можна было з гэтага пасмяяцца, хоць, прызнацца, тут не да смеху. Вы спытаеце, адкуль настаўніца брала тэя «выкрывальныя» факты? Мо і з некаторых апоўвечей і апаўдзненых нашых беларускіх пісьменнікаў, якія, ведаючы гэтую справу вельмі павярхоўна, робяць такія высновы, што не ведаеце, плакаць табе ці смяяцца... Наша ж рэспубліка толькі цяпер набліжаецца да даваеннай плошчы ворнай зямлі...

— Як гэта?

— А вось так, што рост нашых гарадоў, прамысловых прадпрыемстваў за пасляваенныя гады адбываўся за кошт сошэн і сошэн тысяч гектараў урадлівых зямель. Калі да вайны на кожнага жыхара ў рэспубліцы прыпадала каля аднаго гектара ворнай зямлі, дык сёння — 0,6 гектара, і калі б не меліярацыя, як бы мы выглядалі? Дарэчы, у Злучаных Штатах Амерыкі, краіне, як

ліць, калі пабачыць, у што ператварыліся асушальныя сістэмы: плаціны, дамбы, каналы і каналы, якія скрозь зараслі травой, заплылі глеем, разбурыліся.

— Я аднойчы бачыў у калгасе, які цераз асушальную канаву пераганялі снаціну. І, відаць, перагон тут быў пастаянны, бо ад канавы ў гэтым месцы заставаўся адна назва... Магчыма, што гэта не тыповы выпадак, але ўсё роўна догляд у калгасах і саўгасах асушальных сістэм дрэнны, хоць бы ўжо па той прычыне, што тут няма спецыяльнай тэхнікі для такога догляду. Ну і дзе ж выйце? Сапраўды, столькі сіл і сродкаў затрачана на асушэнне, і усё гэта не беражэцца.

— Вы маеце рацыю, сапраўды, раней меліярацыйныя арганізацыі даглядалі асушальныя збудаванні, якія знаходзіліся толькі па-за межамі гаспадарак. Цяпер становіцца змянілася. Прынята пастанова, згодна з якой гэтыя арганізацыі адказваюць за стан усёй меліяраванай сістэмы, дзе б яна ні знаходзілася. Гаспадаркі будуць толькі ўносіць за гэтую работу адпаведную плату.

— Уладзіслаў Піліпавіч, вы вельмі пераканаўча гаварылі пра важнасць неабходнасці меліярацыі. І усё ж такі, думаю, вы не будзеце аспрэчваць таго, што асушэнне зямель на вялікіх плошчах парушае прыродную раўнавагу, якая складалася тысячгагоддзямі. Я зноў звярнуўся да прамовы К. У. Чарненкі на канстытуцыйным Пленуме ЦК КПСС, у прыватнасці, да слоў: «Ажыццяўляючы шырокую меліярацыю, мы так або інакш урываецеся ў прыроду. Рабіць гэта трэба вельмі асцярожна, каб, пераўтвараючы зямлю, не толькі не нанесці ёй шкоды, а палепшыць яе, акультурыць, памножыць магчымасці прыроды. Усе мы абавязаны жыць не толькі сённяшнім днём, але і заўтрашнім, не дапусціць пашырэння, непрадуманых расшчэпаў».

Давайце глядзець праўдзе ў вочы, Уладзіслаў Піліпавіч. Я не буду паўтараць сьвярдзжэнняў некаторых гарацых галоў, што асушэнне Палесся адмоўна паўплывала на клімат Беларусі, Украіны і іншых рэгіёнаў. Не буду, бо сам у гэта не веру. Але што на Беларусі за апошнія дзесяцігоддзі знікла шмат малых рэк, што моцна абмялелі Дняпр і Сож, Дзвіна і Прыпяць, што ў многіх асушаных месцах перасохлі калодзежы — гэта праўда (такія калодзежы бачыў на свае вочы ў Мазырскім раёне). Я разумею, што ў такіх сьвярдзжэннях ёсць нешта адраінінскага: «Вось некалі былі дамжкі, дык дамжкі!» Я думаю, што ісціна недзе пасярэдзіне...

— Я калі слухаю гэтыя пап-рокі, адразу ўспамінаю аднаго з героў чэхаўскай «Палаты № 6», які тлумачыць голад у Расіі тым, што асушылі Пінскія

КНИГАПІС

А. ВОЛЬСКИ. Чалавек, якому баліць. Выбранае. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1984.

У кнізе паэта Артура Вольскага «Чалавек, якому баліць» змешчаны выбраныя творы з ягоных папярэдніх кніг «Водбліскі далёкіх маякоў», «Дабрата», «Выратавальны круг», «Строма».

Прадмову да зборніка — «Шукаць, здзіўляцца і здзіўляць» — напісаў Рыгор Бардулін.

Д. МИХАЛЕВИЧ.

В. ЛУКША. Лета круглы год. Вершы і казкі. Пераклад з беларускай. Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Мінск. «Юнацтва», 1984.

Зборнік Валянціна Лукшы «Лета круглы год» атрымаўся цікавы і разнастайны па сваёй тэматыцы, паколькі змест яго склаў лепшы творы аўтара, якія раней друкаваліся ў кнігах «Арнестр», «Зялёная балюшка», «Лета круглы год», «Крылаты цэх». Юныя чытачы, пазнаёміўшыся з вершамі і назкамі паэта, адкрыюць для сябе непаўторны свет маленства, блізкай пазнаёмліцца з жыццём.

Аўтар расказвае дзецям пра музычныя інструменты, робіць разам з імі экскурсію па батанічным садзе, гаворыць пра прыкметы надвор'я, расліны і жывёльны свет, што таксама мае ў сабе шмат таямніц.

Адным словам, «Лета круглы год» — кніга, якую чытаць радасна, бо кожная старонка яе — гэта ніхэй і маленькае, але адкрыццё.

Ю. ЦЕРАБАУ.

У. МАШКОВ. Як я быў вундеркіндам. Аповесць. На болгарскай мове. Сафія, «Народна младеж», 1984.

У сафіскай выдавецтве ЦДзімітраўскага Камуністычнага саюза моладзі «Народна младеж» выйшла мастацка-выяўчальная аповесць Уладзіміра Машкова «Як я быў вундеркіндам». На болгарскую мову кнігу пераклала Святлана Тодарава. Выданне багата ілюстравана малюнкамі мастацкі Тэадора Стойчавай.

Выдавецкая прадмова на адвароце тытульнай старонкі запрашае балгарскіх дзяцей у вясёлае і цікавае падарожжа, у свет дзіўсаву і прыгод, якія здарыліся са звычайным трэцікласнікам Севам, калі яго бабуля абвясціла, што ён — не абы-хто, а вундеркінд.

В. НИКІФАРОВІЧ.

КРЫТЫКА БІБЛІЯГРАФІЯ

СТУДЭНТ Грыша — герой аповесці Пятра Ламана «Астравы» — успрымае наваколны свет надзвычай узрушана, урачыста. І аўтар, каб не паказаць занадта сентыментальным, добра матывуе гэтае ўрачыстае успрыманне. Хлопец у родных мясцінах пасля доўгай адлучкі, яго агарнулі хвалюючыя ўспаміны юнацтва, адчуванне сваёй маладосці, вера ў нешта неспадзяванае, добрае, што чакае яго з хвіліны на хвіліну... А тут яшчэ вяселе.

Гарадской аповесці яны накладваюцца адна на адну, спрацоўваюцца. Канцэнтрацыя падзей — вынік рэальнай канцэнтрацыі мноства людзей у адным месцы і часе, што вядзе да якаснага і колькаснага ўскладнення сувязей са светам і паміж сабою. І таму маналог — найбольш натуральная форма для стварэння мастацкай ілюзіі надзвычайнага ўскладнёнасці гарадскога жыцця.

Маналог героя М. Кацюшэнка нервовы, напружаны, з узрушана і ліхаманкава прауючай памяццю. Гэтая ўзрушанасць мае мастацкае абгрунтаванне: Андрэй піша некролаг на заўчасна памёршага сябра.

М. Кацюшэнка дынамічна, у

«Маналог пасля развітання», на маю думку, — першая ўдара п'сьменніка ў жанры аповесці. Аўтар, сам журналіст, добра ведае асроддзе, побыт. Аднак можна зрабіць і пэўныя крытычныя заўвагі. Часам здаецца, што канцэнтрацыя падзей падмяняецца псіхалогія, а дынаміка апавядальнай плыні не надае магчымасці паглыбіцца да больш істотнага, чалавеча-інтымнага. Чытачу не хапае энергіі суперажывання якая нараджаецца, як вядома, з большай эмацыянальнай адкрытасці герояў. Часам для ажыўлення не хапае слаўтага «трошкі». Ці не ў сухой, па-журналісцку дыстыляванай мове ўся прычына?

больш свядомага і духоўнага жыцця, да якога імкнецца моладзь.

Калі творы М. Кацюшэнка і У. Саламаха крапаюць перш за ўсё тымі пытаннямі, якія турбуюць герояў, то аповесць Аляся Кажадуба «Высока сонейка, высока» прымае добрым стылем. Малады празаік упэўнена пачуваецца ў стыхіі роднай мовы. Калі М. Кацюшэнка і У. Саламаха цягнуцца да лакалічнага, графічнага малюнка прозы (хай змест гаворыць сам за сябе), дык А. Кажадуб малаўніча расказаны, з большым рэгістрам інтанацыі: ад грунтоўна-эпічнай да ўсмешліва-іранічнай.

Вобраз бабы Зосі — удача А. Кажадуба, нягледзячы на тое, што яна мае багата папярэдніц: ад распуцінскай Дар'і да Анэты Аляся Жука. Але малады п'сьменнік падае сваю гераіну па-свойму, трохі ўмоўна казачна. Яна адначасова і жывы, канкрэтны чалавек, і сімвал дабрны, самаахварнасці, неўсвядомленай, нават інстынктыўнай адказнасці за лёс другіх людзей.

Добра разгортваецца дзеянне да вяселля з караваем, за які так хвалявалася баба Зося, з каравайнымі песнямі. Усё гэта добра напісана і чытаецца. Адчуваецца: малады п'сьменнік ведае і любіць гэты п'сьменнік побыт, народныя звычаі.

Нарэшце з'яўляюцца госці, і самы «галоўны» — старшыня калгаса. Аўтар адразу пераключаецца на яго, спрабуе ўстаіць у рамках гэтай трохі ўмоўнай, фальклорнай апавядальнасці казку «пра добрага старшыню». Але атрымліваецца не казка, а сумнаваты нарыс, які мог напісаць і журналіст Пасько, таксама госьць вяселля. І пра яго апавядае А. Кажадуб, ды, нават, лепш, чым пра старшыню.

Безумоўна, аповесці шкодзіць і газетны нарыс пра старшыню Кунцэвіча (ён нагадвае старшыню з аповесці В. Блакіта), і сцэнка з Дома радць. І тое, як «хутка» палепшыліся справы ў гаспадарцы Кунцэвіча — таксама не вельмі ўпэўняецца ў фальклорна-лубачных рамках аповесці А. Кажадуба, Дарэчы, як і гісторыя журналіста Пасько. Ён падобны да прыстасавана Кудаліца з аповесці У. Саламаха і да Сяргея Валадковіча — героя М. Кацюшэнка.

А вось сапраўды галоўным героям вяселля — маладому і маладой — увагі п'сьменніка не хапіла. Яны атрымаліся ніякімі. Ведаем толькі пра жаніха, што ён любімы бабулін унук і працуе пасля арміі на камбінаце, а нявеста — сціпла прыгажуня.

Пралікі ў кампазіцыі відавочныя, яны сведчаць, што засваенне новага жанру — справа не такая ўжо і лёгкая. І аднаго добрага намеру тут мала.

У адным нумары з аповесцю А. Кажадуба надрукавана аповесць Анатоля Пенязя «Позний востенню». Ловіць сябе на думцы, што яна ў нейкай меры працяг і адначасова мастацкая палеміка з аповесцю А. Кажадуба. Працяг — бо гэта гісторыя амаль такой жа шлюбнай пары, пра якую мы нічога не даведзіліся з тае аповесці. Але ў А. Пенязя гэта рэалістычная і гаркаватая гісторыя пра каханне вясковай дзяўчыны і хлопца.

Ёсць у гэтай гісторыі і старшыня — не за вясельным сталом, а ў будзённым клопаце: то ён дапамагае рабіць штучнае дыханне, то правярае, ці заткнулі шафёры шчыліны ў кузавах — хлеб жа возіць... Гэтая дэталёвая характарызуе і абыякавы шафёраў, і старшыню, які ведае, што калі сам усюды не ўлезеш, то нічога не будзе.

Ёсць у аповесці А. Пенязя і вяселле. Але адным радком: «Вяселле было не вельмі багата, але па ўсіх вясковых правілах: шумлівае, люднае, нават з выкупам». І ад казачнага ду-

(Заканчэнне на стар. 6).

АБЯЦАННЕ ПРАЦЯГУ

АПОВЕСЦІ У ЧАСОПІСЕ «МАЛАДОСЦЬ»

Аднак у свядомасці героя міжволі мільгаюць чорныя кропелькі-напаміны аб трагічных падзеях: ранняя смерць маці ад сухотаў, ваенныя ўспаміны аднавяскоўцаў, смерць старога цымбаліста, якога ніхто так і не здолеў замяніць... Праўда, Грыша яшчэ не па-сапраўднаму адчувае ўсю складанасць жыцця, гэта толькі маленькія хмурыкі на блакітным небе.

Раптоўнае каханне да прыгажуні Гелены толькі ўзмацняе святочнае ўспрыманне свету. Каханне падкідае юнака да нябесаў, але адразу ж — паводле законаў рамантычнага жанру балюча апускае на зямлю: каханая замужам. Прыкрая неспадзяванка не спыняе героя, тым больш, што муж Гелены п'яніца (аўтар, як і патрабуе жанр рамантычнай аповесці, не ўскладняе сабе задачу). Але Гелена раптам знікае, не падаючы аб сабе ніякіх вестак. Потым заўчасна памірае ад невылечнай хваробы. Застаецца хлопчык — ягоны, Грышаў, сын. І горкая соль жыцця адкрываецца сэрцу героя...

«У сувязі з наўнясцю аблегчаных уяўленняў пэўнай часткі моладзі аб жыцці як аб нечым бяскрыпным і бесклапотным пафас аповесці П. Ламана — чалавек прыходзіць у жыццё, каб узяць на сябе адказнасць за лёс іншых людзей — уяўляецца надзвычай надзённым», — слухна заўважае ў аглядае маладой прозы Мікола Кусянкоў.

Варта адзначыць, што ўзнісламу пафасу шкодзіць залішне ўмоўная стылізацыя. Ёсць у ёй нешта ад лубка на тэму кахання і смерці. І ў дадатак вельмі многае здаецца добра знаёмым, абкатаным. Студэнт вытрымлівае выпрабаванне каханнем, але гэта рамантычнае, у нейкай меры сцэнічнае выпрабаванне, яно як бы прыўзнята над паўсядзёнасцю.

Такое выпрабаванне, мусіць, вытрымаў бы і герой аповесці Міхася Кацюшэнка Сяргей Валадковіч. Але ў яго ўсё адбываецца на зямлі, а таму больш складана і трагічна.

Аповесці П. Ламана і М. Кацюшэнка — гранічна палярныя. Калі «Астравы» — вясковая, лірычная, рамантычна-традыцыйная, то «Маналог пасля развітання» — гарадская, жорстка-рэалістычная аповесць. У М. Кацюшэнка не знойдзеш ніякай сентыментальнай прыблівнасці, усё дакладна, акрэслена, растворава ў пошыне.

«Маналог пасля развітання» два героі, сябры-равеснікі. Яны не маладыя — ва ўзросце «першых вынікаў». Але вынік падсумоўвае толькі адзін.

Калі ў лірычнай аповесці падзеі расцягваюцца ў суб'ектыўным часе героя, то ў сучаснай

«трыфанаўскай» манеры, даследуе, чаму і як згубіў сябе тэлевізійны і сумленны чалавек. Не, гэта не трыфанаўскае апавяданне «пра моцны час і слабага чалавек». Сяргей Валадковіч — з моцных. Ён заўсёды пераможца, заўсёды першы: у вучобе, сяброўстве, працы, каханні. Але ж чаму ён так рана страціў смак да жыцця?

Безумоўна, Сяргей чалавек сумленны, ён прызнаў прыкры факт, што ў яго жыцці няма найвышэйшага сэнсу і, мусіць, не будзе. Некалі пісаў вершы, марыў стаць паэтам, усё чакаў, што вось трохі аслабіцца, трохі заробіць на сёе-тое і тады... І не заўважыў, як яго мітуслівая дзейнасць стала шырмай пуштога і нецікавага жыцця. Што ў яго ёсць? Прэстыжная сям'я (ажаніўся з дачкой акадэміка)? Дысертацыя, дача, машына? Але ж няма ні кахання, ні надзейнай цэльнай дома, ні жывой, захапляючай справы. Журналістыцы, як і паэзіі, ён таксама здрадзіў. Засталеся мітуслівая гонка за грашамі, за матэрыяльным дабрабытам. І заўсёды туга і стома, якія павялічваюцца штодня. І як заканамерны вынік — інфаркт. У сорок два гады.

Андрэй, які ўвесь час ішоў па слядах сябра (Сяргей доўга быў эталонам для яго), пільна перабрае Валадковічава жыццё, стараецца разгледзець, дзе і калі пачаўся той небяспечны нахіл, які прывёў да смерці сапраўднаму здольнаму чалавеку.

Няўжо ў самым першым і балючым сутыкненні з жыццём было нешта тое, што напярочыла будучыню, нават запраграмавала яе з матэматычнай дакладнасцю? Няўжо ў каханні дзесяцікласніка да замужнай жанчыны было нешта занадта свавольнае, разбэшчанае? Ці, можа, яму проста не хапіла сілы адстаяць сваё каханне, смеласці ўзяць адказнасць за лёс каханай і яе сына? А можа, ён занадта лёгка прывык быць першым, прывычаўся замахвацца на большае, чым дазвалялі асабістыя сілы душы?

Андрэй не фармулюе гэтых пытанняў, ён не вінаваціць сябра, які заўчасна памёр: проста неўсвядомлена прасочвае, як павялічвалася небяспечны нахіл чужога жыцця, як усё хутчэй і бездапаможней круціўся Сяргей у шалёнай пустой крутаверці.

Асабліва ўзрушвае Андрэя тое, што ён да нядаўняга часу сам быў у гэтым коле. У яго было ўсё — шлюб, у якім не было высокага пацуюча, мітуслівая гонка за грашамі. Але ён здолеў апамятацца і нешта змяніць у жыцці.

Андрэй з «Маналога пасля развітання» М. Кацюшэнка чымсьці нагадвае маладога журналіста Васіля Федаровіча з аповесці Уладзіміра Саламаха «Напрадвесні».

У. Саламаха апавядае нам гісторыю ўчарашняга школьніка з невялічкага пасёлка, дзе захаваўся вясковы побыт. Васіль прыслаў допісы ў раённую газету. Друкаваўся. Калі прыйшоў час вырашаць далейшы лёс, пасля нядоўгіх ваганняў ён апынуўся ў рэдакцыі райгазеты.

У. Саламаха паступова і паяркова разгортвае дзеянне. Ён не спакушаецца перабівамі часу, што няблага ўдаецца М. Кацюшэнка, а расказвае ўсё па парадку: ягоны герой яшчэ не абіяжараны ўспамінамі, ён увесь у дні сённяшнім. Цікаваць да дзеяння падтрымліваецца тым, што ў кожным раздзельчыку чытач адкрывае нешта неспадзяванае. Наогул, гэтыя неспадзяванкі вельмі простыя, але з прыемнасцю заўважаеш: аўтар не спакушаецца штампам. Калі і трапляе ў выбітую каляіну, дык вылазіць з яе сам.

Колькі пісалі пра тое, як цэлы клас застаецца пасля выпуску на вытворчасці! Згадаем тут, прынамсі, раздзел з публіцыстычнай кнігі Анатоля Казловіча «Дзіця маё залатое». У. Саламаха напісаў пра гэта па-свойму — дакладна, рэалістычна. Ён паказвае: калі кіраўнікам пашавельяць пальцам — яны абіяжоць усё, а калі справа даходзіць да канкрэтнай дапамогі моладзі, то не хутка яе дачакаешся. Міжволі нараджаецца ў тых, хто застаўся працаваць у лясгасе, прыкрае пытанне: «А можа, мы нікому не патрэбны?» А другі герой з дапамогаю аўтара слухна адказвае: «Патрэбны, Пятро, патрэбны. Калі не Урублёўскаму, які хутка заб'юць на нас, то Масткам, зямлі нашай».

У. Саламаха паказвае, што ў жыццё прыйшлі маладыя гаспадары зямлі, а не проста рабіла. Васіль — іх свядомасць, іх слова. І таму яны так патрабавальна ставяцца да яго... Хлопцу не стае жыццёвага вопыту, ён у шмат чым сумняваецца. Але ведае ён галоўнае, што і вызначае ягоныя паводзіны: «Трэба жыць між людзей часна, як жылі і жывуць нашыя бацькі».

Працаваць пасля рэдакцыі разам з аднакласнікамі Васіль не змог, ён едзе далёка ад дому. Адчуваецца: у героя ёсць логіка асабістага развіцця, і добра, што аўтар яе не парушае.

Адна з фінальных сцэн аповесці — палёт Васілёвага сябра на дэльтаплане. Гэты палёт успрымаецца як сімвал новага,

АБЯЦАННЕ ПРАЦЯГУ

(Заначэнне. Пачаток на стар. 5).

ба, дзе сустракаліся ён і яна, застаўся толькі пень. У А. Кажуды гэта было б сімвалам, у А. Пенязя — толькі дэталю. Але змястоўная.

Менавіта з дэталей відаць, што апавесць А. Пенязя зусім іншая. Я не кажу, горшая ці лепшая. Ніякай замілаванасці вёска ў творы не адчуваецца, бо герой глядзіць на яе не праз прызму дзяцінства ці юнацтва, а праз чыстае і непадманлівае шкло сучаснасці. Праз яго відаць шурпатыя, нават грубаватыя людзі, але затое жывыя, не падмалываныя, не вычытаныя з кніжак, якія жывуць не так, як хочацца, а так, як атрымліваецца.

Захар — добры, працавіты хлапец. Клава — прыгожая, сціплая дзяўчына. У іх усё даўно вырашана. Ён адслужыць, яны ажэняцца. Праўда, каханне героя выглядае нейкім надта цвярозым, ураўнаважаным, нават безасабовым. Каханне тонкай і чуйнай дзяўчыны далоса Захару вельмі лёгка, без пакуты. Маладыя чакаюць, пакуль скончыцца ўборка, каб згуляць вяселле. Магчыма, усё было б, як трэба, па-вясковаму звыкла, калі б Клава з Захарам засталіся ў вёсцы. Але цётка адлісвае Клаву сваю хату ў Мінску, і яны пераязджаюць туды. Мусіць, гэта дастаткова матывіроўка, не трэба было б сварыць Клаву з маці, тым больш так паспешна.

Вясковая мараль, як мне здаецца, трымаецца перш-наперш на штодзённым кантролі з боку старэйшых, усёй вясковай грамады. Калі гэты кантроль паслабляецца, як у сучаснай вёсцы, ці наогул знікае, як у горадзе, то выяўляецца, што для многіх маладых людзей мараль існуе толькі як штосьці вонкавае, а ўнутранага, асабістага бар'ера няма. Таму горад успрымаецца вясковай моладзю перш-наперш як свабода ад кантролю, свабода ад пытаньня: «А што людзі скажуць?» Трэба прызнаць, што гэта свабода, няхай сабе толькі і спачатку, прываблівае моладзь. І калі-нікала ап'яняе. Добра хлябнуў гэтай свабоды і Захар.

Адрозны выявілася, што ён

не кахаў Клаву па-сапраўднаму, таму і не знайшоў сяжынку да ўзаемнага разумення, адкрытасці... Горад вымагае ад чалавека большай адкрытасці і цеплыні ў прыватна-асабістых адносінах, большай глыбіні. Каханкі — гэта ўжо не толькі мужчына і жанчына. Гэта перш-наперш асобы, са сваім светам, які патрабуе таго, каб з ім лічыліся. І каханне, каб адбыцца, павінна падняцца ў гэты свет, на больш вышэйшую свядомую і духоўную ступень адносін.

Захар і Клава ўрэшце падмаюцца на першую ступеньку такіх адносін, але, як часта здараецца ў жыцці, самавукам, цяжка, праз пакуты і боль.

Малады, упарты, гарачы герой паціху адкрывае свет і самаго сябе, праходзіць шлях ад аморфна-безасабовай, знешняй маралі да маралі асабіста перажытай і ўсвядомленай.

Аповесць А. Пенязя прывабляе адсутнасцю ў задзеясці. І таму вершы пісьменніку, таму па-сапраўднаму хвалюе лёс Клавы і Захара.

Зразумела, у творы А. Пенязя свае недахопы, свае слабасці. Большасць з іх адпешліваецца, ад нястачы прафесійнага ўмення які след рапарадзіцца матэрыялам. Напрыклад, ці варта было ўціскаць у адзін абзац падзеі, што адбыліся з Захарам за цэлы год?

Пяць апавесцей маладых аўтараў, надрукаваных у «Малодасці» апошнім часам, даюць даволі выразны малюнак нашай маладой прозы. На адным яе полюсе — лірыка-рамантычная апавесць, на другім — рэалістычна-бытавая, што паціху намацае сцэжкі да рамана. Але праблемы, якія хвалююць аўтараў, — адны і тыя ж: маральна-этычныя. І адны і тыя ж пытанні: «Хто ты? Чаго прыйшоў у гэты свет? Ці здолееш узяць адказнасць за яго? За другіх людзей?»

Пытанні адвечныя і канкрэтныя.

Валерый ЛІПНЕВІЧ.

ГАВОРКА ПРА ПАЭМУ

Поспехі сучаснай савецкай паэмы відавочныя. Гэты жанр карыстаецца ў аўтараў, прадстаўнікоў розных нацыянальных літаратур, вялікай папулярнасцю. Звяртаючыся да яго, паэты імкнуцца расказаць пра галоўныя падзеі сучаснасці, дыялектычна асэнсавачы мінулае, зрабіць экскурс у дзень заўтрашняга дня.

Які ж найбольш значны дасягненні ў гэтым жанры? Якія праблемы хвалювалі твораў? На гэтыя і іншыя, ім падобныя пытанні дае адказ кніга Л. Швалювай «Сучасная савецкая паэма (1950—1970 гг.)».

Выпушчаныя выдавецтвам «Просвещение» як кніга для настаўнікаў, яна ў сціслай фор-

ме адлюстроўвае той вялікі шлях, які прайшла паэма ў пасляваенны час, расказвае пра яе асаблівасці і індывідуальнасці. Аўтар у сваёй гаворцы выкарыстоўвае багаты фактычны матэрыял, аналізуючы дзесяткі твораў рускай, украінскай, літоўскай і іншых літаратур.

Звяртаецца Л. Швалюва і да беларускай паэмы. Яна разглядае такія творы, як «Новае рэчышча» і «Далёна да акіяна» А. Куляшова, «Вечер з Волгі» А. Вялюгіна, «Заўсёды з Леніным» і «Голас сэрца» П. Броўкі. Адзначаецца плённасць пошукаў аўтараў, іх уклад у развіццё савецкай паэмы.

З. СОМАУ.

ЛАЎРЭАТЫ «БЕЛАРУСІ»

Названы лаўрэаты штогодніх прэмій часопіса «Беларусь», а таксама літаратурнай прэміі падшэфнага калгаса імя Жалезняковіча за лепшыя публікацыі 1984 года.

Прэміі атрымаюць: А. Дударэў — за апавяданне «Цубанік» (№ 7), В. Коўтун — за цыкл вершаў (№ 4), М. Тычына — за літаратурна-крытычны артыкул «Пісаць — як жыць» (№ 3), Т. Мушынская — за цыкл артыкулаў па праблемах мастацтва (№№ 5, 8, 10), А. Александровіч — за мастацкае афармленне часопіса ў 1984 годзе, В. Алешка — прэмія калгаса імя Жалезняковіча за артыкул «Малако ў збане, хлеб — на сталле» (№ 11).

ВІНШУЕМ!

Івану ЧЫГРЫНАВУ —

50

Вядомаму пісьменніку Івану Чыгрынаву 21 снежня спаўняецца 50 гадоў. З нагоды юбілею праўленне СП Беларусі накіравала яму прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Іван Гаўрылавіч! Горача віншую Вас, вядомага празаіка, драматурга і публіцыста, актыўнага грамадскага дзеяча, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, з днём Вашага п'ятдзяцігоддзя!»

У вёсцы Вялікі Бор Касцюковіцкага раёна прайшло ў сям'і калгасніка Ваша дзяцінства, рана абарванае вайной. Пасля завяршэння сярэдняй адукацыі ў Саматэвічах Вы паступілі ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна, закончылі аддзяленне журналістыкі філагічнага факультэта.

Ваша далучэнне да літаратурнай творчасці ішло праз практычную дзейнасць спачатку як рэдактара выдавецтва Акадэміі навук БССР, а пасля загадчына аддзела публіцыстыкі і нарыса ў рэдакцыі часопіса «Полымя». На пачатку 60-х гадоў выходзіць напісаная ў аўтарстве манасграфія пра вядомага беларускага этнографа М. Я. Нікіфароўскага і публікуюцца першыя апавяданні.

Грунтам ранніх твораў было перажытае Вамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны суровае маленства, менавіта таму так адчуваць у іх сур'ёзны погляд на свет, на ўсенародную трагедыю. У 1965 годзе выходзіць першы зборнік апавяданняў

«Птушкі ляцяць на волю», неўзабаве другі — «Самы шчаслівы чалавек». Пасля з'яўлення і першы раман «Плач перапёлкі», што палажыў пачатак цыклу твораў эпічнага асэнсавання народнага лёсу, мастацкага летапісу ўсенароднай партызанскай барацьбы на Беларусі. Наступны раман «Апраўданне крыві» выйшаў праз пяць гадоў. Абодва творы атрымалі шырокае прызнанне і былі адзначаны сярэбраным медалём А. Фадзеева.

Вы прынялі ўдзел у стварэнні мастацкага кінафільма «Руны страляюць», удастоенага Дзяржаўнай прэміі БССР. У гэты ж час Вы працуеце над новымі апавяданнямі, якія склалі змест кнігі «Ішоў на вайну чалавек», а зусім нядаўна да чытачоў прыходзіць Ваш трэці раман «Свае і чужыны», які далей распрацоўвае сацыяльна-маральныя праблемы перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

Духоўнае ўзмушэнне савецкага чалавека ў гады вялікіх выпрабаванняў і барацьбы Вы паспяхова пераносіце з раманаў на сцэну, па Вашых п'есах Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы і Брэсцкі абласны імя ЛКСМ Беларусі здзейснілі хвалюючыя сваёй гістарычнай праўдай і актуальным гучаннем спектаклі.

Перакладзеныя на рускую і іншыя мовы Вашы творы сталі здабыткам усесаюзнага і зарубежнага чытача.

У кнізе крытыкі і публіцы-

тыкі «Новае ў жыцці, новае ў літаратуры» прысутнічае ўгрунтаваны на прынцыпах марксісцка-ленінскай эстэтыкі Ваш погляд на многія з'явы сучаснай літаратуры.

Як член праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, член прэзідыума і адзін з сакратараў праўлення рэспубліканскай творчай пісьменніцкай арганізацыі, член калегіі Міністэрства культуры БССР і многіх рэдакцыйных саветаў і калегій, Вы ўносіце дастойны ўклад у арганізацыю літаратурнага працэсу, старанна дбаеце пра маладую творчую змену. З высокім гонарам і адказнасцю Вы прадстаўлялі дэлегацыю нашай рэспублікі на XXXIII сесіі Генеральнай Асамблеі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый.

Дарагі Іван Гаўрылавіч! Ваша шматгадовая творчая і грамадская дзейнасць адзначана ў сувязі з 50-годдзем утварэння пісьменніцкай арганізацыі ордэнам Дружбы народаў. Віншуючы з п'ятдзяцігоддзем юбілеем і высокай урадавай узнагародай, мы рады Вас бачыць заўсёды ў росніце творчых сіл, поўным значным задум. Ад усяе душы жадаем Вам моцнага здароўя і невычэрпнай энергіі для новых здзяйсненняў, для працы на далейшы росквіт беларускай савецкай літаратуры!

Супрацоўнікі «Літаратуры і мастацтва» далучаюцца да гэтых пажаданняў.

Ты біннасць таленту

Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Іван Чыгрынаў належыць да таго пакалення беларускіх пісьменнікаў, якіх звычайна называюць дзецьмі вайны. Вядома, самі яны непасрэднага ўдзелу ў вайне не прымалі, бо ў той трагедыі і вялікасны час былі яшчэ падлеткамі (Чыгрынаву летам 1941 года не споўнілася і сямі). Але недарэмна кажуць, што іх дзяцінства апалена вайною. Вайна, убачаная і эмацыянальна перажытая ў тым узросце, калі наша памяць бывае найбольш яркай і ўчэпістай, а ўся псіхіка — найбольш уражлівай, сапраўды стала для Чыгрынава і яго ровеснікаў выключна важнай жыццёвай падзеяй. Яна сфарміравала асновы іх душэўнага вопыту. Асновы гэтыя потым узбагачаюцца і развіваюцца на працягу ўсяго жыцця чалавека, калі яму ўласціва духоўнасць. Але менавіта яны робяць яго асобай, шмат у чым вызначаюць яго адметнасць, якая так ці інакш выяўляецца ў любой сферы чалавечай дзейнасці і мае першастаненнае значэнне, становіцца вырашальнай для творцы, мастака. Бо пачатак, аснова любога таленту — змястоўнасць асобы, яе непаўторнасць.

Такім чынам, можна ўпэўнена сцвярджаць, што і мастакоўская адметнасць Чыгрынава, своеасаблівасць яго пісьменніцкага таленту маюць глыбінную і вельмі непасрэдную сувязь з вогненнымі гадамі Вялікай Айчыннай вайны, з тымі выпрабаваннямі, якія выпалі тады на долю савецкіх людзей.

Складваўся пісьменніцкі лёс Івана Чыгрынава ўвогуле шчасліва, хоць і не без пэўных нечаканасцей. Нечаканым быў ужо яго прыход у літаратуру. Ён аказаўся трохі запозненым. Ва ўсіх разе, некаторыя ровеснікі празаіка, яго сябры па вучобе ў ВДУ імя У. І. Леніна ўжо актыўна выступалі з мастацкімі творамі ў рэспубліканскім друку, а Чыгрынаў, здавалася, і не думаў пра пісьменніцкую працу. Тады мы ведалі яго як талкавага рэдактара ў выдавецтве Акадэміі навук БССР, сааўтара навуковай манасграфіі пра зборнікі беларускага фальклору Нікіфароўскага. І вось паяўляюцца чыгрынаўскія апавяданні. Спачатку «Адна ноч», надрукаваная ў газеце «Літаратура і мастацтва», а потым і яшчэ некалькі. Хутка высветлілася, што ў маладога празаіка ёсць цэлая папка апавяданняў. Іх мы абмяркоўвалі ў Саюзе пісьменнікаў. Радавалі і прыемна здзіўлялі таленавітасць аўтара, яго прафесіяналізм, пісьменніцкая культура, якой на пачатку творчай дарогі звычайна не

стае многім. У чыгрынаўскіх апавяданнях зусім не было яўных прыкмет пачаткоўства, а наадварот, адчувалася добрая літаратурная школа. Гэта таксама здавалася нечаканым. Але якраз тут нечаканага нічога не было. Бо, як цяпер стала вядома, Чыгрынаў, падхваляючы найперш прыкладам свайго славутага земляка Аркадзя Куляшова, яшчэ ў школе пісаў і зрэдку друкаваў вершы, нявала спасцігаў, рэдагуючы літаратуразнаўчыя працы, грунтоўна асвойваў вопыт многіх папярэднікаў. «Галоўны настаўнік — уесь вопыт, назапашаны літаратурай, прытым не толькі нацыянальнай, але і літаратурай іншых народаў — блізкіх і далёкіх...» — падкрэсліваў ён у гутарцы з Міколам Гілем ужо ў 70-я гады.

Зборнікі чыгрынаўскіх апавяданняў былі прыхільна сустрэты грамадскасцю і даволі дружна падтрыманы літаратурнай крытыкай, якая ўпэўнена, на поўны голас гаварыла пра пісьменніцкую значнасць Івана Чыгрынава. І гэта зразумела, бо кнігі празаіка некалькі адрозныя ўпісалі ў нашу літаратуру, вельмі натуральна занялі ў ёй сваё адметнае і трывалае месца.

Адзін з галоўных паказчыкаў таленавітасці і глыбіні мастацкага твора — яго здоль-

насць перамацаваць і пераказаць таленту твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў. Гэта і ёсць талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў. Гэта і ёсць талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў.

Талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў. Гэта і ёсць талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў.

Талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў. Гэта і ёсць талентнасць твораў, якіх ён перамацаваў і пераказаў.

нась хваляваць чытача. Лепшыя чыгрынаўскія апавяданні і сёння чытаюцца з цікавасцю. Можна сказаць больш. Менавіта час, суддзя строгі і няўмольны, які бязлітасна перакрэслівае ўсё слабое і бездапаможнае, наглядна высьвечвае вартасці чыгрынаўскіх апавяданняў.

Вось пачатак апавядання «Бульба», якім адкрываецца першая кніга празаіка. «Уранні прыйшлі нашы — спачатку па зацішанскім бальшаку прагрукаталі, ляскаючы жалезам, танкі, пасля, можа, праз паўгадзіны, з-за пагорка паказалася пяхота. Калоны пяхоты ў павольна спускаліся ў нізіну, што перад вёскай, і адтуль, расцякаючыся, як ручайны вясной, па лясных і паляных дарогах накіроўваліся далей, да Бесядзі. У вёсцы тым часам дагаралі хаты.

Ля вясковых могілак ужо бегалі артылерысты. Там спынілася гаўбічная батарэя, і артылерыйскія разлікі ўстанаўлівалі гарматы, рылі акопы. За лесам, мусіць, ля самой Бесядзі, за якой акапаліся немцы — там цяпер была перадавая, — неўзабаве пачуліся густыя вінтавыя стрэлы; часам адтуль даносіліся і кулямётныя чэргі.

Гулі маторы. І гэты гул іхні то нарастаў, нібы становіўся сцяною, то заціхаў.

Па небе плылі нізкія хмары. Але дажджу не было. І ўжо каторы дзень».

Здаецца, зусім прасценная экспазыцыя. Але як тут усё дакладна ўбачана і з якой веранасцю напісана. Натуральная яснасьць, празрыстасць малюнка, эпічная важкасць самой інтанацыі, шырокае свабоднае дыханне фразы, якое прымушае ўспомніць такога выдатнага майстра нашай прозы, як Максім Гарэцкі.

У лепшых апавяданнях Івана Чыгрынава многае ідзе ад чалавечай асобы пісьменніка. Дзеянне ў іх нярэдка «прывязваецца» да яго родных мясцін, увогуле да паўднёва-ўсходняга кутка Магілёўшчыны. У іх вельмі прыкметныя заглябленасць у народнае жыццё, уменне аўтара убачыць яго разнастайныя праявы, спакойна, нетаропка, з добрай грунтоўнасцю маляваць характары простых людзей, выяўляць драматызм чалавечых лёсаў. У гэтых апавяданнях і сёння вабач насачанасць канкрэтнымі жыццёвымі рэаліямі, вярнасць натуральнасці ў спасціжэнні чалавека і свету, гуманістычны пафас, асабліва выразны ў творах пра вайну.

Пісьменніцкія магчымасці Івана Чыгрынава добра выявіліся ў выдатным апавяданні «Ішоў на вайну чалавек», якое вылучаецца не толькі чысцінёй і выразнасцю свайго тону, уважанасцю кожнай дэталі, вялікай дакладнасцю фактуры, але і пранікненнем у народную псіхалогію.

Апавяданні пра вайну і пра адносіны да яе савецкіх людзей у кнігах Чыгрынава складаюць цэлы тэматычны пласт. І цікавыя яны з розных пунктаў гледжання. Па-першае, таму, што гэта яркія старонкі нашай малой эпічнай прозы пра народную мужнасць у барацьбе з фашызмам. А па-другое, таму, што ў іх пасутнасці ўжо намацавалася галоўная тэма пісьменніка і вызначаўся ў некаторых істотных абрысах той падыход да яе асэнсавання, які потым нарадзіў чыгрынаўскія раманы.

Пераход да гэтага вельмі ёмістага жанру падрыхтоўвала і цяга празаіка да эпічнасці. Яна праявілася ў шэрагу апавяданняў, розных па тэматычнай скіраванасці, але блізкіх паміж сабою сваёй шматпланавасцю, разгалінаваным сюжэтным дзеяннем, аўтарскім імкненнем ва ўсіх гэтых творах паказаць багацце і

разнастайнасць жыццёвых сувязей.

Так што сама логіка мастакоўскага развіцця вяла Івана Чыгрынава да раманага эпаса. Сёння гэта відавочна. А тады, у жывой літаратурнай плыні, асабліва славяны лініі якой на блізкай адлегласці праглядаюцца далёка не з той выразнасцю, што выяўляецца па часе, — тады здавалася нечаканай сама пагалоска, што празаік узяўся за роман.

Чыгрынаў упарта працаваў у новым для яго жанры. Ён, як сам казаў, «многае чэрпаў са сваёй уласнай памяці», абпіраўся на жыццёвы вопыт блізкіх людзей, у прыватнасці, сваёй маці, ад якой шмат узяў для вобразаў жанчын, на рэальныя біяграфіі іншых сваякоў, у тым ліку роднага дзядзькі, які стаў адным з прата тыпаў Дзяніса Зазыбы, увогуле на народную памяць, у якой вайна жыве ва ўсёй паўнаце гераічных і трагедычных праяў. Пісьменнік сустракаўся з многімі ўдзельнікамі Айчынай вайны — былымі падпольшчыкамі і партызанамі, кіраўнікамі антыфашысцкай барацьбы, напрыклад, з П. К. Панамарэнкам, які ў свой час узначальваў Цэнтральны штаб партызанскага руху.

Вывучаліся гісторыя Беларусі і ў першую чаргу Магілёўшчыны, мемуары, прывесчаныя ваеннымі гадамі, навуковыя публікацыі пра партызанскі побыт, пра дзейнасць Камуністычнай партыі Беларусі ў тыле ворага, а таксама напісаныя раней мастацкія творы пра подзвіг народа ў барацьбе за сацыялізм, у змаганні з фашызмам. У гэтай сувязі празаік згадвае «Глыбокую плынь», «Мінскі напрамак» і «Векапомныя дні», але асабліва вылучае «Вайну пад стрэхамі» Алеся Адамовіча і «Палескую хроніку» Івана Мележа, кнігі, якія давалі «штуршок для глыбейшага, шырэйшага роздуму». А гэта таксама ўжо немала.

У агульнай складанасці праца над раманным цыклам пра пачатковы перыяд Айчынай вайны заняла больш за паўтара дзесяцігоддзя. Затое і прынесла яна плён — тры ёмістыя раманы, якія належыць да важкіх здабыткаў нашай сучаснай літаратуры. Два з гэтых раманаў — «Плач перапёлкі» (1972) і «Апраўданне крыві» (1977) — у 1979 годзе адзначаны Літаратурнай прэміяй імя А. Фадзеева.

Высока ацэнена ў друку і заключная частка трылогіі — кніга «Свае і чужыны» (1984). Максім Танк у артыкуле «На службе свайго часу» паставіў «Сваіх і чужынаў» побач з выдатнай быкаўскай апавесцю «Знак бяды» і падкрэсліў, што гэтыя творы «складаюць значны даробак у сучаснай літаратуры, папаўняюць ідэйны і эстэтычны духоўны фонд» савецкага народа. Ён жа ў дакладзе на юбілейным пленуме праўлення СП БССР адзначыў, што ў чыгрынаўскіх раманах «праўда вайны і змагання з ворагам выяўлены глыбінна, на філасофскім узлёце думкі і мастацкага пісьма».

Яшчэ ў сувязі з «Плачам перапёлкі» і «Апраўданнем крыві» крытыка гаварыла, што ў Чыгрынава атрымліваецца маштабны твор, у якім праглядаюцца «абрысы народнай гледаеі» (А. Кандратовіч). «Свае і чужыны» пазначылі прыкметы эпопейнасці ў чыгрынаўскай трылогіі яшчэ больш выразна. Эпопейнасць гэтая тыпалагічна роднасная

мележаўскай эпопейнасці ў «Палескай хроніцы». І выяўляецца яна ў самой паўнаце і рознабаковасці, з якімі даследуецца народнае жыццё ў першыя гады вайны, і яшчэ больш — у глыбіні асэнсавання народнага жыцця ў гэты перыяд, а таксама ў маштабнасці чалавечых характараў, намалёваных пісьменнікам.

Самы змястоўны і значны сярод іх — Дзяніс Яўменавіч Зазыба, адзін з лепшых вобразаў камуністаў у нашай літаратуры. Гэта глыбока народны характар — тып, стварэнне якога можна назваць мастацкім адкрыццём. Зазыба стаіць у цэнтры ўсіх раманаў трылогіі і ў многім вызначае яе гуманістычную мастацкую канцэпцыю. Напісаны ён з вялікім псіхалагічным майстэрствам, глыбокім пранікненнем у чалавечую сутнасць. Багатая ў Зазыбы жыццёвая біяграфія. Ён быў на імперыялістычнай вайне, змагаўся за Савецкую ўладу ў войску славутага Шчорса, умацоўваў калгасную гаспадарку ў 30-я гады, а ў перыяд Айчынай вайны становіцца адным з арганізатараў і актыўных удзельнікаў усенароднай барацьбы супраць фашызму.

Зазыбу ўласціва моцнае патрыятычнае пачуццё, непакісаная перакананасць у справядлівасці нашага ладу, камуністычных ідэй, высокі духоўны патэнцыял і тая непадобная, непаказная інтэлектуальнасць, якая цалкам адмаўляе дагматычную рэгламентацыю і, вядома ж, ніяк не зводзіцца да бойкага паўтарэння гатовых ісцін, а выяўляе сябе ў глыбіннасці погляду на рэчаіснасць, уменне аналізаваць факты, думаць самастойна, зыходзячы з канкрэтных абставін і жыццёвых умоў. З гэтымі рысамі духоўнага складу Зазыбы звязаны і яго нетаропкасць у расшэннях, разумная абачлівасць, цвярозая разважлівасць у самых складаных сітуацыях, непрыманне авантурыстычных замашак, нежаданне якую б там ні было справу рабіць з насоку, «з бухты-барахты». «Да ўсяго трэба з галавою падыходзіць» — вось адзін з галоўных жыццёвых прынцыпаў Зазыбы. Есць у яго і сапраўдны клопат пра людзей, глыбока ўсвядомленая чалавечая даброта, якая ўспрымаецца як увасабленне гуманізму сацыялістычнага грамадства.

Пераканальна паказаў Іван Чыгрынаў роздм над сэнсам чалавечага існавання, уласцівы вясковаму філосафу Парфёну Вяршкоў, у свядомасці якога, па словах аўтара, «акумуліравалася ўсё найбольш чыстае, здорае, сумленнае і непадатлівае, на чым трымаецца ўклад» сельскага жыцця, паказаў сялянскую мудрасць Кузьмы Прыбыткава, грубаватую, але па-свойму дасціпную жартавлівасць Івана Падзерына, сапраўднага інтэлігентнасць Зазыбавага сына Масея, вынаходлівасць і практычную дзелавітасць Андрэя Марухіна.

З добрым чалавечым спачуваннем і вялікай псіхалагічнай дакладнасцю маюцца ў трылогіі многія вобразы верамейкаўскіх жанчын. Сярод іх вылучаюцца Ганна Карпілава, Палага Халова, Роза Самусёва, Дуня Прапокіна і іншыя. Асабліва выразныя яны ў такіх ключавых эпізодах, як вельмі каларытна паказаныя радзіны ў Сахвеі Меляшонкавай або поўны глыбокага дра-

матызму жаночы паход у Яшніцу.

Усе гэтыя літаратурныя героі западаюць у нашу памяць, як жывыя людзі, надзелены адметнымі чалавечымі характарамі. Не менш істотна тое, што праз іх нялёгка, а часам і драматычна, як у Масея, лёсы многае праглядаецца ў народным жыцці.

Нямала жывых чалавечых рысаў увасоблена таксама ў вобразах сакратара падпольнага райкома партыі Касяна Манько, партызанскіх камандзіраў Нарчука і Карханава, такіх барацьбітоў з фашызмам, як Шапакевіч, Даніла Афончанка, Калістрат Шандоў і інш.

Свая жыццёвая глыбіня і складанасць ёсць і ў прадстаўнікоў варажскага лагера і іх прыслужнікаў. Гэта і хітры нямецкі камендант у Бабінавічах Гуфельд, і выкрутлівы, асцярожны паліцай Бржава-Жыватоўскі, і дзівакаваты даносчык і прыліпала Драніца, і небяспечны сваёй вытанчанай дэмагогіяй нацыяналіст Астрашаб. Ствараюцца іх вобразы сродкамі грунтоўнага рэалістычнага пісьма, якое, як у абмалёўцы Мікіты Драніцы, нярэдка атрымлівае гумарыстычна-сатырычную падсветку.

Пасля з'яўлення рамана «Плач перапёлкі» здавалася, што адным з самых маштабных стане і вобраз Радзівона Чубара. Гэтыя надзеі спраўдзіліся няпоўнаасцю, хоць у многіх эпізодах ён паказаны цікава і ярка. Вельмі істотная роля Чубара ў арганізацыі падзейных сувязей і ўсёй сюжэтна-кампазіцыйнай структуры кожнага з раманаў трылогіі. Да таго ж Чубаравы блуканні ў пошуках свайго месца ў барацьбе з гітлераўцамі не толькі сведчаць пра яго пэўную разгубленасць перад наваляй грозных падзей, але і даюць пісьменніку магчымасць распуснуць рамкі адлюстравання вайны, больш шырока паказаць народнае жыццё ў той час. Імкненне ж да паўнаты і глыбіні ў паказе народнага жыцця для Чыгрынава, як ужо гаварылася, надзвычай важнае. Яно звязана з задачай прасачыць глыбінныя вытокі партызанскага руху, адлюстраванне ў народным жыцці ўсё тое, што прадвызначала яго абсалютную несумяшчальнасць з акупацыйным рэжымам. Адсюль выключная ўвага пісьменніка да драматызму вайны «ў яе звычайным будзённым цяжэнні» (І. Чыгрынаў), да блізкай і больш далёкай гісторыі народа, яго побыту, псіхалогіі, маралі і этыкі.

Расказваючы пра своеасаблівае задуму, з якой вырастала раманава трылогія, празаік зазначае: «Людзі не толькі ваявалі. Яны яшчэ і проста жылі, думалі пра жыццё і смерць, пра дабро і зло, пра каханне і абавязак. Гэтая паўната існавання была вынікам нястраханай чалавечнасці перад нааўнаасцю бесчалавечнасці, якую ўвасабляе фашызм».

Такім чынам, народнае жыццё на ўсю сваю побытавую, маральна-этычную, сацыяльную і гістарычную глыбіню адмаўляла фашызм, нараджаючы самыя розныя формы супраціўлення яму. У гэтым глыбінным пафасе трылогіі, выяўлены вельмі паслядоўна і моцна. Ён вызначае і ўсю выяўленчую структуру чыгрынаўскіх раманаў, у якой на дасягненне эпічнай паўнаты і шмат-

гранінасці ў паказе народнага жыцця арыентаваны і характары герояў, пададзены ў шырокім грамадскім развароце, і грунтоўнасць непаспешлівага, але затое вельмі дэталізаванага і гранічна заглябленага аўтарскага апавядання з яго ўстаноўкай на максімальную дакладнасць ва ўсім, і багацце і ёмістасць масавых сцэн, у каларытным шматгалосці якіх думка народная выказваецца вельмі яскрава і непасрэдна, і вастрыня і сацыяльна значнасць па-майстэрску напісаных дыялогаў-спрэчак, якія выдуюць многія персанажы, у тым ліку Зазыба з Чубарам і Бржава-Жыватоўскім, Масей з Астрабашам, Вяршкоў, Падзерын і іншыя сяляне з Мікітам Драніцам, Раманам Сёмачкіным і іх прыхільнікамі.

Той жа галоўнай мэце падпарадкаваны шматлікія ўстаўныя эпізоды пра смешныя і сур'ёзныя здарэнні, якія згадваюцца па ходу дзеяння, казачна-прытчавыя элементы, прамыя экскурсы ў гісторыю і іншыя адступленні ад асноўнага падзейнага апавядання пра Айчынную вайну, дакументальныя матэрыялы, сцэны з выразнай этнаграфічнай афарбоўкай, пейзажныя штрыхі і малюнкi, прыродныя вобразы, нярэдка шматзначна-сімвалічныя, з філасофскім падтэкстам. Шчодро выкарыстоўвае аўтар народныя выслоўі, шматлікія фразеалагізмы. Узяттыя з жывой размоўнай мовы, яны натуральна кладуцца ў трывалую тканіну чыгрынаўскіх раманаў, падкрэсліваючы народную аснову і стылю, і самага эстэтычнага мыслення пісьменніка.

Раманы «Плач перапёлкі», «Апраўданне крыві», «Свае і чужыны», у якіх праз мастацкае даследаванне народнага жыцця ў першыя гады Айчынай вайны прасочваюцца глыбінныя вытокі ўсепароднай барацьбы з фашызмам, паказваюцца крыніцы нашай перамогі ў гэтай барацьбе, — галоўны мастакоўскі набатак Івана Чыгрынава. Але добра слова варты і яго праца (у сааўтарстве з І. Новікавым) над сцэнарыем шматсерыйнага тэлефільма «Руіны страляюць».

З поспехам ідзе ў тэатры імя Я. Купалы п'еса «Плач перапёлкі», напісанай аўтарам па аднайменным рамана. У Брэсце пастаўлены спектакль паводле рамана «Апраўданне крыві».

Нельга не згадаць кнігу пісьменніцкай крытыкі і публіцыстыкі «Новае ў жыцці, новае ў літаратуры», выдзёненую Чыгрынавым у 1983 годзе.

Без малога дзесяцігоддзе працуе Іван Чыгрынаў у складзе кіраўніцтва СП БССР — спачатку намеснікам старшынi, а потым сакратаром праўлення. Пісьменніку, які атрымлівае шырокае прызнанне, непазбежна даводзіцца выконваць нямала грамадскіх абавязкаў, удзельнічаць у розных паездках, часта выступаць, сустракацца з чытачамі. А на ўсё гэта таксама патрэбны і энергія, і той жа час. Але Чыгрынаў асабліва не наракае, бо добра разумее, што ў грамадскай дзейнасці маюцца сувязі мастака з народным жыццём, трывала абпіраючыся на якое сапраўдны талент чэрпае сілу, набывае сваю глыбіннасць. У творчасці Івана Чыгрынава таксама з усёй неаспарэчнасцю пацвярджаецца гэта.

Дзмітрый БУГАЕУ.

Максім ЛУЖАНІН

Ода зорцы Канопус*

Ці спяваюць пеўні ў інкубаторах,
Так як задзіракі-таптуны,
Што ад Беларусі да экватара
Тры разы на ноч былі чутны.

Колькі іхніх спеваў папаслухаў я!
Сэрцу гэтак хораша было
Падпяваць, калі пад завірухаю
Моцна спала ўсё маё сяло.

Наўкруга заслона змрокаў цягнецца,
Ні агню, ні палаза нідзе,
А ўсё роўна падганяюць раніцу
Певуны.
І ноч на схіл ідзе.

Незнаёмую з гадзіннікам, з машынаю,
Па якой адлічваць можна час,
Што змушае галаву птушыную
Загарлаць апоўначы якраз?

Круціцца сямейка надпланетная...
У сузор'і Кіль, між іншых зор,
Ёсць Канопус зорка спракаветная,
Вось яна і будзіць пеўняў хор.

Як жыве, адна ці, можа, паркаю,
Не дазнаўся. Здолеў адшукаць:
Каб паліць святло такое яркасці,
Трэба нашых сонцаў тысяч пяць.

Гэтаквай валодаючы сілаю,—
Зоркі ў нас, дарэчы, не відно—
Не адну натхняе птушку мілую,—
Цэлыя краіны певуноў.

Толькі ўздымецца ў гадзіну звычайную,
У прасторы глянэ навакол,
І зямля заграе пераклічкаю
Грабянястых дужых спевакоў.

Я чапаю часы старажытныя.
Што рабіць! І помню, і люблю:
З песняй певуна амаль забытаю
Запрашаю ранак на зямлю.

Не таму, каб наракаваць казачак,
Я з дасвецця ўзяўся за пяро,
Гавару, сумленнем абавязаны,
Чалавецтва лепшаю парой.

Многа летаў, праз адсутнасць пеўніка,
З вераб'ямі разам я ўстаю...
Нешта на пакосах, на іржэўніках
Непрыветна стала, не ўтаю.

Вісне гром ракетны за пагоркамі,
А душа яшчэ пажыць жадна.
О зямля! Няўжо ты станеш зоркаю,
На якой ні нас, ні певуна.

Не хачу такога развітання!
Трэба ўсім падбаць, адвагу мець.
Людзі, паўставайце раным-раненька,
Людзі, засыпайце жвірам смерці!

Толькі б не заспаць, а стаць на глобусе!
Пазіраю ў неба зноў і зноў
І прашу далёкую Канопус я
Абудзіць у часе певуноў.

* Па бліскучасці Канопус—альфа ў сузор'і Кіль—другая пасля Сірыуса. Узыходзіць апоўначы, і гэта абвешчаюць пеўні.

З хронікі.

Кліцце, памагатыя крылатая,
Добры спеў — надзейны меч і шчыт.
Певуноў не толькі ў інкубаторах,
А і ў Штатах можна падвучыць.

Спавядальнае слова

Ёсць бабры і бабры:
Найкаштоўнейшы—з лёгкай сівінкай.
Ёсць сябры і сябры:
Найдарожшы—з душой, не замкнутаю
у душным прыскрынку,
Чуе сум твой без жальбы і радасць
тваю прадчувае,
Што пад снегам расце, цягне вус
дзераза баравая.

Ты стаіш на шляху,
Пакідаючы родныя ганкі,
Светлы, слабы крыху,
Нібы ў свет завітаў на світанку,
Але ты абдарованы
Дружбаю такою мужчынскай,
Што ў расстанні з дубровамі
Чуеш—
Шумяць яны блізка.

Сэрцы верных сяброў не адлучаны
ў ростані ровам,
Да такіх я звяртаю сваё спавядальнае
слова.

Выбачайце, сябры, што пачаў я піць
болей, чым трэба,
З маладых ручаёў, з кубка
перадсвятальнага неба.

П'ю з разводдзя пшаніц і са спеўнага
шчэбету птаства...
Не судзіце, сябры, за такое маё
выпівацтва.

Хто са мною сівеў і хто цвет развінуў
на выросце,
З ненатольнае прагі ўсімнічыся
і пазайздросце,
Не шкадуйце, сябры, падліваць мне
пітва маладосці.
Я прымаю ў сябе, падрыхтуйся
прыняць, пераемнік,
Усю шчодрую сілу прастораў
зямных і надземных.

За здароўе планеты!
Каб вечна свяцілі ёй вочы,—
Мой святочны глыток, хай ён будзе
для ўсіх урадоўчы.

Каравай удачы

Прысніўся мне дзівачны сон
І ўміг на друзачкі пабіўся.
Я зразумеў, што значыць ён,
Хоць знік раптоўна, як з'явіўся.

Аднекуль, з глыбіні зямлі,
Халодныя, нібы ў галёшах,
Стварэнні гідкія паўзлі,
Што сняцца быццам бы на грошы.

Хацеў схопіць які ражон,
Але пастукала надзея,
Душа ачулася: няўжо
На нешта я забагацею?

Ды паўзуні ўжо не відны,
Смыліць іх след, які дотык восцяў,
А што прарочылі яны,—
Няспраўджанае засталася.

Ад нараджэння малавер
У забабоны і прыкметы,
Што ў дом не прыбыло папер,
Не надта я тужыў аб гэтым.

І так прыходзіць хлеб на стол,
На плечы ёсць ускінуць штосьці,
А на сяброў, хоць і не гол,
Быў багацейшы ў маладосці.

Купюры—шт? Цана ім грош!
Ці больш ці менш—душа не дбала.
Было б ёй жыць намнога горш,
Каб смелых душ не прыбывала.

Яны ўздымаюцца, ідуць,—
Каб ведаць, ці шырока ў кроку,
Парупся:
іхнюю хаду
У думцы ўзваж, прыкінь на вока.

І ўдзень і ўночы здабывай
Задум і слоў поўнагалоссе.
Румяны ўдачы каравай
І сны дармова не прыносяць.

Трызненне

Спалатнеў за месяц, пахудаў.
Снег ляціць, завая кліча ў двор ісці.
Стаў калі ака...
Ды не, відаць!..
На плячах дрыготка млявай
хворасці.

Трызніцца гарачай галаве:
З лёгкіх змрокаў, літаральна з інею
Сфармаваўся снежны чалавек,
Паўстрашыдла, літаральна, сіняе.

Шапку абабіў, падняў каўнер
І растаў сярод натоўпу ў горадзе.
...Хворы бачыць ценю свой на акне,
Высвечаны снежаньскімі ўзорамі.

Званок у «неадкладную дапамогу»

Доктару П. П. КАРАЛЕВІЧУ
Калі Вы не з казкі каралевіч,
А славуці ўрач—буджу ўначы:
Захварэў Валодзя Караткевіч,
Я не маю чым дапамагчы.

Захапіце лекаў жыццядайных:
Кісларод, укол, пасля другі...
Доктар, нам патрэбна надзвычайна
З ім пайсці ў вясновыя лугі.

Мерзне сэрца ў высакосным годзе,
Ціш трывожыць грукатам сваім.
Стойце, схамяніцеся, Валодзя,
Я вас не пускаю назусім.

Хутка лісцем выбліснуць галіны,
Рушым у надрэчныя гайкі.
З вамі проста, вы такі адзіны,
З роду тых, што ходзяць напярсткі.

Нам не прарасці, як зерню ў лунцы,
Вечны сон пад сола на трубе.
Немагчыма траціць аднадумцаў,
Ды яшчэ малодшых за сябе.

Паспяшайце, доктар Каралевіч,
Хоць крыло прыладзьце на плячы:
Моцна абнядужаў Караткевіч,
Нельга аддаваць яго начы.

Сакавік, 1984

Адна ўсмешка

Цэлы год турбот прабыў,
І прыемных і нікчэмных,
Плуг цягнуў, як вол рабы,
Мала сеяў—рэй дарэмны!

Не ўратую ледакол,
Хоць бы меншае што-небудзь,
Каб святлей было наўкол,
Каб цішэй трымаўся нелюдзь.

Зганіў я свой троп жыцця,
А калі, пад зімні лівень,
Стрэла ўсмешкаю дзіця,
Я адчуў, што год—шчаслівы.

Закліканне марозу

Новы год, а дождж ідзе,
Новы год, а халёпа:
У мароза ў барадзе
Жоўтыя падпаліны.

Як жа, бедны чалавек,
З гэтым я абвыкнуся?
Снег!
Каб стаў паўней засека,
З хмар на руні высыпся.
Маразок!
Ступі на лёд,
Каб, як люстра, выкуўся.

І мне з коўзанкі тае
Радасць немаленькая.
Часу, шкода, не стае,
Ён адмеран жменькаю.

Я з усімі дзень пасу,
Быць люблю з малодшымі,
Хто пільнуецца красунь,
Кліча ў ранне змокшае:
— Дзеду! Чарачку падсунь,
Не сядзі на водшыбе.

Трэці дзень нехта невідочны і агромністы раз'ятрана ляпаў аканіцамі і шпурляў ва ўзорыстыя шыбы прыгаршчы калёных круп. Трэці дзень знадворку вокны былі завешаныя непрагляднаю белай апонай, і папскі нунцый Кантэльмі ніяк не мог пазбыцца адчування, што яго пакоі не на галоўнай вуліцы сталічнай Варшавы, а дзесьці ў самым глухім кутку гэтай велізарнай краіны.

Кантэльмі зябка паправіў накінутае на вузкія плечы куніцавае футра і пасунуў цяжкае крэсла з грыфанами на падложках бліжэй да каміна. Смуглявы і вузкі арыстакратычны твар нунцыя заставаўся, як заўсёды, непранікальным, і ўсё ж можна было змеціць, як недзе ў самай глыбіні разумных агатавых вачэй раз-пораз успыхваюць іскрынкі зласлівасці.

У якой іншай краіне могуць дазволіць сабе пазніцца да папскага прадстаўніка? Дзе яшчэ дваране насмешваюцца звартацца да караля, каб вызваліць з-пад варты бязбожніка, вуснамі якога гаворыць сам д'ябал? О як няпроста выконваць тут даручэнні яго святасці! Мінулася больш як год, як у Рыме даведаліся пра злачынныя пісанні берасцейскага падсудка Лышчынскага, а ён, хай сабе і скрозь краты, але яшчэ бачыць сонца. А цяпер шляхта Вялікага княства Літоўскага нахабна патрабуе, каб гэты чалавек свабодна абараняўся перад судом усіх саслоўяў. Аднак для яго, Кантэльмі, не бывае невыканальных даручэнняў. Ён пераможа, не ўважаючы ні на што, у тым ліку і на маленькія іголькі болю, якія ад калядаў завяліся ў левай нырцы і пра якія ён забывае толькі ў сне.

Нунцый адпіў са срэбнай, падобнай да паціра, чары тры глыткі падагрэтых зёлак. Кажуць, ад ягонай хворобы можа памагчы русінская лазня, але ён усё не наважыцца паспрабаваць гэтыя дзікунскія лекі, што, па чутках, вельмі нагадваюць пакуты, якія чакаюць грэшнікаў у пекле. Мо рызыкне, калі сеім закончыць працэс і справа царквы пераможа. Прынамсі, будзе прыемна ўсведамляць, што яго пекла — не вечнае.

Ён прайшоўся па пакоі і, адчуваючы, як боль пакрысе адпускае, узяў са стала фаліант у блакітным пераплетце.

Кніга з якою нунцый зноў уладкаваўся ў крэсла, была не зусім звычайнаю кнігай. Ён задумліва гартуў жаўтлявыя, спісаныя рознымі почыркамі старонкі. «Жыццё чалавека — гэта сума яго ўчынкаў», — усплыло ў памяці старажытнае выслоўе. Так, зараз перад ім усё жыццё гэтага бязбожніка, дзіўнае і непапулярнае да абурэння. Выдатная адукацыя, у трыццаць год — памочнік рэктара Берасцейскага калегіума. Наперадзе бліскучая будучыня, якой будзе спрыяць ордэн... І замест навуковай дзейнасці — школка ў родавым маёнтку, дзе ён вучыў сялянскіх дзіцячых чытанню, ліку і пісьму. Замест кар'еры — выхад з ордэна, які ніколі не даруе адступнікам. У той час трактат яшчэ не быў пачаты, але паводзіны ўжо выдаюць яго. Нунцый прабегаў вачамі старонку. «Пагарджаючы таемствам хрысціянскага шлюбу выдаў дачку замуж за блізкага сваяка... На богаўгодныя справы выдаткоўвае не больш як тры фларыны на год... Пры жыцці склаў тастамант, дзе загадаў цела сваё пасля смерці спаліць, а попел пахаваць ля дарогі, зрабіўшы на магіле богазневажальны надпіс...».

«Пасля смерці спаліць... — паўтарыў сам сабе нунцый. — Пасля смерці...» Сума ўчынкаў Лышчынскага павінна даць у выніку нуль, нішто, і яго, нунцыя, дбаннем так і будзе. Дзень расплаты ўжо блізка.

Вось яны, аркушы, якія адначасна з задаволенасцю чамусьці заўсёды выклікаюць у яго і пацупцё гідлівасці. Ян Бжоска аказаўся для ордэна сапраўдным дерункам лёсу. Сусед і сябра, які выкрадае злачынны трактат і яшчэ сёе-тое неабходнае следству... А якім высакародным гневаю, якой нянавісцю дыхаюць радкі «Маніфеста»!... І самае цікавае, што кожнае слова тут шчырае, усё ідзе з душы. З душы дабранадейнай нікчэмнасці, якая будзе заўжды пякуча

* У матэрыялах судовага працэсу над выдатным беларускім філосафам-атэістам Казімірам Лышчынскім захавалася тэкст гэтага надпісу: «Падарожнікі! Не абмінні гэтых камянёў. Ты на іх не спатыкнешся, калі не спатыкнешся на ісціне. Пазнаеш ісціну ля камянёў, бо нават тыя людзі, якія ведаюць, што гэта праўда, вучаць, што гэта хлусня. Вучэнем мудрацоў — свядомы падман». Няма патрэбы тлумачыць, каго называе Лышчынскі мудрацамі.

** Такую гучную назву меў напісаны агентам езуітаў Янам Бжоскам данос на Лышчынскага.

зайдрасціць чалавеку таленавітаму.

О так, гэты Лышчынскі — чалавек незвычайны па сваім розуме. Дні, праведзеныя за чытаннем яго трактата, ён, Кантэльмі, ніколі не называе патрачанымі тунна. Калі б берасцейскі падсудак знайшоў лепшае дастасаванне сваім здольнасцям, яны ўдвух маглі б цікава гутарыць вечарамі за келіхам добрага віна. Аднак сёння шляхціц Лышчынскі — самы небяспечны з ерэтыкоў Рэчы Паспалітай, а магчыма, і ўсёй Еўропы, а ён — нунцій яго святасці папы рымскага, яго воля і розум належыць богу і ордэну самых адданных слуг Хрыста. Ордэн патрабуе з горнем вышываць нават самыя кволяныя парасткі вальнадумства, а тут, на гэтым кепска дагледжаным палетку, паднялося сапраўднае дрэва з панаднымі налітымі атрутаю пладамі. Але ён любіць мець справу з небяспечнымі ворагамі. Тады саладзейшы дзень перамогі. А гэты дзень для яго — не той,

лябра, але нунцій мяккім рухам спыніў яго.

— Нам не трэба святла, брат Джузепе, — сказаў ён па-італьянску.

Манах паставіў на нізкі столік два тонкія венецыянскія келіхі і сэрбныя сподкі з рызынкамі і цукатамі. У келіхі палілося густое і цёмнае, як кроў, віно.

— Пакінь нас, Джузепе, і загадай, каб у дом нікога не пускалі.

Кантэльмі трохі паспешліва паказаў гасцю на крэсла насупроць, бо нунцію здалася, што інстыгатар ужо сам ладзіўся сесці. Яны занадта высокай думкі пра сябе, гэтыя русіны, падумаў ён, слухаючы, як пад вялізным целам Куровіча жаласна рыпіць дубовае крэсла.

— Шмат чуў пра пана інстыгатора, — загаварыў нунцій, — і надзвычай усцешаны чаканым знаёмствам.

Невялічкія вострыя вочы Куровіча пабліскавалі насцярожана і хітра.

— І ўсё пачулае, — працягваў нунцій, —

страўся і са Скарынам, і з Цяпінскім, і з многімі іншымі...

Застылы, як манумент чалавечай магутнасці, інстыгатар нарэшце паварушыўся.

— Дазвольце зазначыць, ваша прывялебнасць, што зараза вальнадумства закрунула ўсе хрысціянскія краіны. Дастаткова згадаць вашых нявартых гэтага наймення суайчыннікаў Джардана Бруна і Ваніні*...

Нунцій тонка ўсміхнуўся.

— Але мы бяспечна вырываем куколь з нашай нівы, а ў вас ён квітнее.

Куровіч у згодзе нахіліў голаў.

Полымя ў каміне ачахла, чырвонае вугалле пакрылася мройнай чорнаю плёкай. У пакоі стала зусім цёмна. Змрок праглынуў укрыжаванага Хрыста на сцяне.

— Я хацеў пагутарыць з вамі, пан інстыгатар, аб справе шляхціца Казіміра Лышчынскага... — Тут нунцій загаварыў шэптам, які амаль знікаў у голасе завеі...

II

Позіркі соцень вачэй сыхліся ў адной кропцы. Адны глядзелі з прагнаю ці ленаватаю цікавасцю, другія са шкодбаю і ясквай спагады, трэція — найбольш людзі ў сутанах — з непрытоенай нянавісцю, а то і страхам. Вочы многіх імкнуліся сустрэцца з ягонымі, але пагляд чалавека ў шляхецкім адзенні, якога вялі па праходзе да ганебнай лавы, быў скіраваны некуды вышэй мора голаў. Чалавек быў пажылы, высокі, але прыгорблены, з зусім белымі пасмамі ў даўгіх жарых валасах. Яго выцягнуты бледны твар з запалымі вачамі нёс адбітак пакуты і адлучанасці, аднак трымаўся ён з такой годнасцю, што выглядаў не падсудным, а адным з паважных паслоў сейма.

Свецкія паслы, не кажучы ўжо аб духоўных, не раз і не два чулі яго імя. Гэта той самы берасцейскі падсудак Лышчынскі, справа якога вынесена сёння на разгляд. Нават самым няўтомным прыхільнікам Бахуса, што ўвесь вольны ад дзяржаўных абавязкаў час не вылазілі з-за хмяльных сталю ў варшаўскіх палацах і корчмах, вядома, што ліфляндскі біскуп Паплаўскі прызначаны надзвычайным суддзёй. Яму даручана дапытаць падсудка, вывучыць ягоныя пісанні і вынесці прысуд. Кажуць, гэты Лышчынскі несамавіты блюзер і бязбожнік, якіх свет не бачыў, але тое ўжо справа дзесятая. Царква судзіць свабоднага шляхціца! Замах на святую вольнасці высакароднага саслоўя!

З'яўленне надзвычайнага судзі на под'юме сейм сустрэў зацятым маўчаннем. Пасля першых слоў дэкларацыі з прысудам маўчанне зрабілася напружана-пагрозлівым. І раптам зала выбухнула галасам.

— Такім чынам памянёны Лышчынскі з'яўляецца ворагам бога і прыроды! — намогся перакрыць паслоў Паплаўскі, але зычны голас біскупа знік у абуреным крыку, як зацягнутая ў вір трэска.

У момант паважных сейм ператварыўся ў месцічовы кірмаш. Першымі паўскакавалі з месцаў паслы Вялікага княства. Нейкі кажанаваты, чырванашчокі і віславысы шляхціц у зялёным каптане таннага сукна ўзлез на лаву і фальцэтам выгукнуў:

— З якіх часоў сутаннікі шляхты судзіць? Патрабуем новага разбору!

— Новага разбору! — нібы сурмы на ловах, зараўлі дзесяткі два загартаваных у сеймавых баталіях глотак.

Свецкія паслы Кароны** ўхвална гулі. Паднялася ўся Пасольская палата. Сяры Сената ўстурбавана перагаворваліся. Спакойнымі сярод гэтай буры стражы выдалі дзве — чалавек на лаве падсудных і панскі нунцій. Праўда, смуглявы твар Кантэльмі ледзь улоўна пабялеў: нават ён не прадбачыў такой аднадушнасці. Цёмны румянец вярнуўся на яго шчокі, калі на под'юме вырасла велічная постаць інстыгатора Куровіча. Па зале нібыта пакаціліся нябачныя хвалі, і кожная прымушала аціхнуць яшчэ некалькі тузінаў ратоў.

— Плач, залівайся слязьмі, мая няшчасная Айчына! — Куровіч узняў рукі ўгору. — Куколь, кінуты на нявінную зямлю д'яблам, даў багаты ўсходзі! Плач, мая Айчына, ты нарадзіла пачварнага вылюдка і таму варты гэтых слёз!

Інстыгатар узвысіў голас, але нязвычайны пачатак прамовы і без таго ўсталываў у зале і, здавалася, ва ўсім палацы звінючую вусціш. Недзе ў далёкім пакоі біў гадзіннік, і ў яго прыцішаных ударах чулася нешта жудліва-няўмольнае.

— Сваім ілжывым пярком, — цяжка, як камяні, падалі ў цішыню словы інстыгатора, — ён спісаў цэлыя тамы, у якіх даводзіў, што няма бога ні на небе ні на зямлі. Як і ўласціва найміту д'ябла, ён

пісаў іх пакрыёма, точыўся ад людзей у начным моракі. Але ён забыў, якія ахвярныя слугі ёсць у нашага Збавіцеля. Рупнасцю аднаго з іх следства мае пятацца секстэрнаў* трактата пад назваю, якую адмаўляецца вымавіць язык хрысціянна. Гэта кніга, дзе сабраныя злавачыны выказванні розных аўтараў і заморскіх філосафаў, называецца... — Куровіч умела вытрымаў паўзу, — яна называецца «Аб неісаванні бога».

Па зале праляцелі шлох. Нунцій знайшоў віславысага шляхціца ў зялёным каптане. Той сядзеў, унурыўшы голаў у плечы. Кантэльмі малітоўна склаў рукі на каленях і ўзняў вочы да плафона.

— Апроч трактата, які можна параўнаць толькі з вялізным кублом аспідаў, мы маем вось гэтую, узятую з бібліятэкі бязбожніка кнігу. — Інстыгатар з грывасю гідлівасці паказаў на том, які ляжаў на стальцы поруч з ім. — На яе палках рукою Лышчынскага накрэслены словы, што з абурэннем адрыне кожнае бобагазнае сэрца. — Куровіч так, быццам страшыўся апячыся, узяў кнігу і, трымаючы яе ў адстаўленай руцэ, прачытаў: «Значыць, бога няма...»

А ён актор, падумаў нунцій і пашкадаваў, што ў лісце ў Рым нельга будзе перадаць усіх адценняў прамовы. Ён перавёў позірк на падсуднага і замкеціў, што твар Лышчынскага з адлучанага стаў засяроджаным. Цяпер ён адбіваў напружаную работу думкі, і ад гэтага адкрыцця павяляла лёгка трывагай.

... — Хіба можам мы, — грывеў далей Куровіч, — назваць хрысціянна і грамадзяніна чалавека, што лічыць святое пісанне зборам казек і паданняў, а шаноўных багасловаў называе рамеснікамі пустазвонства, паўзучымі змеямі і слепакамі, якія ашукваюць, гаворачы, што бачаць у цемры?..

Сёй-той са шляхціцаў, асабліва паміж беларусінаў і жмудзінаў, хаваючы ў рукаў усмешку, штурхаў пад бок суседа. Лавы з духоўнымі пасламі незадаволеныя загудзелі: ці не занадта далёка сягае красамойства пана інстыгатора? А мой мядзведзь не такі просты, больш з ухваляю, чым з раздражненнем зазначыў Кантэльмі. Але яго ўсё мацней займаў падсудны, які ўважліва слухаў прамову і разам з тым вачыма як быццам шукаў кагосьці ў зале. Нунцій дорага даў бы, каб даведацца, аб чым думае зараз гэты чалавек. Адкуль такі спакой? Пакура лёсу? А мо ён падрыхтаваўся бараніць сваё жыццё, бо не можа не разумець, што тут пахне самай жорсткаю карай? Хутчэй апошняе. Ён, Кантэльмі, гатовы прысягнуць, што бязбожнік нешта наважыў.

Нунцій злавіў сябе на тым, што ад хвалявання пачаў пастукаць пальцамі па поручню. Маленькія вярэдлівыя іголки ўваткнуліся глыбей.

... — Парадак усяго свету, самім панам богам устаноўлены ў выглядзе столькіх класаў, улад і каралеўстваў, ён зблытаў з гарамантамі**, якія жадалі мець свет без правіцеля, народы без валадароў, а капіталіі без суддзі...

Лёгкім рухам пляча Куровіч скінуў долу бабровую мантыю і карціна падняў магутную, як паліца, руку.

— Я абвінавачваю яго ў тым, што ён на 265 старонках свайго трактата насмеліўся паказаць бога як няіснае стварэнне фантазіі і зрынуў яго з недасяжнай вышыні, прыпісаўшы кіраванне зямлёй і небам натуральнай прыродзе. Самога ж пана бога ён назваў выдумкай і хімерай, якая не мае рэальнага быцця. Страшнае злавачына вымагае страшнага пакарання. Dixi**.

І зноў у запанавалай цішы недзе далёка ўпалі глухія ўдары гадзінніка.

— Шляхціц Лышчынскі! — прагучаў голас маршалка. — Зараз вам будуць паказаны паперы, якія высокі сейм мае падставы лічыць вашымі.

Зноў сотні позіркаў скрыжаваліся на чалавеку з ганебнай лавы, але цяпер спагада і шкодаванне адных былі прытоеныя, а нянавісць другіх вырасла настолькі, што нібыта пачала разлівацца ў паветры.

Падсудны некалькіх пахлаў далоні на стос шыткаў у скураных вокладках і з хвіліну заставаўся нерухомы. Затым ён асцярожна перагарнуў некалькі старонак і падняўся.

— Шляхціц Лышчынскі! Ці прызнаеце вы гэтыя паперы сваімі?

Падсудны, скрыжававшы рукі на прудзях, з годнасцю выпрастаўся.

— Прызнаю, — сказаў ён у застылую ў чаканні залу.

Падобны на пошум дрэў пад ветрам гоман не паспеў аціхнуць, як Лышчынскі загаварыў зноў:

* Джуліо Ваніні — выдатны італьянскі філосаф-атаіст. У 1619 годзе быў спалены на вогнішчы.

** Польскага каралеўства.

* Сшыткаў.

** Народ у старажытнай Афрыцы.

*** Я сказаў (лац.)

Уладзімір АРЛОŪ

Місія ПАПСКАГА НУНЦЫЯ

АПАВЯДАННЕ

калі ў злавачыні адбіраюць свабоду ці жыццё, а той, калі ў яго, нунцій, пад нагамі ляжыць зламана воля ворага. Бо менавіта гэта і ёсць сапраўдная перамога. Нунцій адпіў яшчэ глыток лекавага адвару. Трэба будзе ўзяць у Рым запас гэтых зёлак з дзікунскай назвай «мядзведжыя вушкі». Ён выбраў са сэрбнага спода з валоскімі арэхамі самы буйны і з хвіліну, як быццам нешта загадваючы, пазіраў на адмысловыя арэхавыя клешчыкі ў выглядзе пашчы дзіка. І раптам зрабіў імі няўлоўны рух, і звярыныя іклы зашчоўкнуліся.

Арэх трапіўся поўны і прыемны на смак. Павольна жуючы, Кантэльмі падкінуў у камін бярозавых круглякоў і скасіў вока на гадзіннік. Яшчэ толькі палова на пятаю. Не, ён проста становіцца занадта падазронам. Відэвочна, што ў яго сённяшняга гасця і ў думках няма знарок пазніцца. Віноў ўсяму жудасная гіпербарэйская завея.

Ён ведае, што чалавек, коні якога зараз прабіваюцца праз сталічныя суметы, у душы мае сябе за тутэйшага Цыцэрона. І — небеспадстаўна, інакш іхняй сустрэчы проста не было б. Трэба прыняць пад увагу і яго судовую практыку. Сорак пяць гадоў, болей, чым ён, Кантэльмі, прабыў на свеце. І потым, інстыгатар — асоба свецкая, а для шляхціцкіх паслоў, што берагуць свае прывілеі, як зрэнку вока, гэта вельмі важліва. О, з яго дапамогаю Кантэльмі падрыхтуе сейму выдатнага траянскага каня.

Да чуйнага вуха нунція скрозь завойныя ўздыкі ветру данёсся ледзь чутны перазвон шамкоў. Кантэльмі склаў далоні і, апусціўшы павекі, зашптаў словы малітвы.

У пакой бязгучным ценем слізгануў і застыў каля парога манах-служка. Адчуўшы яго прысутнасць, нунцій запытальна адкрыў вочы.

— Інстыгатар* Вялікага княства Літоўскага бакалаўр філосафіі і вольных мастацтваў Куровіч!

Кантэльмі не раз бачыў інстыгатора на сейме, але паўсталая ў дзвярах постаць, нейкі дзівак уціснутая ў ласіны жупан з залатымі гафткамі, зноў уразіла нунцію сваімі памерамі і дрымотнаю дужасцю. Гэты беларусін, якому ідзе семы дзесятак, праўдзівы мядзведзь. Гавораць, яшчэ летась ён адужаў на ловах свайго ляснога суродзіца.

Куровіч прынік да рукі нунція мяккімі мокрымі губамі, і той адчуў змешанае пачуццё агіды і гордасці ад улуды над такім волатам.

У пакоі гусцела сутонне. Манах, з-пад сутаны якога ў тым месцы, дзе носіць корд, штосць падазрона вытыркала, падшоў да вялікага масянжовага кандэ-

дазваляе з пэўнасцю сцвярджаць, што такі чалавек мог бы зрабіць гонар любой еўрапейскай дзяржаве. Найбольш адданы прыхільнікі вашага юрыдычнага таленту параўноўваюць ваша красамойства з цыцэронаўскім... Так-так, з цыцэронаўскім, — паўтарыў Кантэльмі, задаволены адзначаючы на ільснаным голеным твары інстыгатора водсвет пацешанага самалюбства.

— Ваша прывялебнасць, у кожнага чалавека са становішчам ёсць свае лісліўцы...

— Але з вуснаў нават няшчырых прыхільнікаў разумны чалавек пачуе больш праўды, чым з вуснаў адкрытых зласліўцаў, у якіх ёсць толькі чорны колер, — заўважыў нунцій. — Я прапаную падняць келіхі за вашы новыя перамогі. Учора я пісаў пра вас яго святасці ў Рым...

— Гэта вялікі гонар, ваша прывялебнасць. — Высокі келіх цалкам схавалася ў далоні інстыгатора. — Я губляюся ў здагадках, чым заслужыў яго...

— Мы, слугі бога, прывыклі цаніць чалавека не толькі і не столькі па яго былых учынках. Мы выходзім з таго, што лепшая справа кожнага ўгоднага ўсявышняму знаходзіцца не ў мінулым, а ў будучым, гэтаксама, як у будучым і найгоршае злавачына кожнага з ворагаў Хрыста. Да першых гэта будучыня павінна прыйсці, другіх неабходна як мага хутчэй пазбавіць яе.

— Мне заўсёды здавалася, што царкву больш цікавіць другі выпадак.

— Вы разважаеце як юрыст... — Нунцій патухіў у душы ўспышкі раздражнення і, памачыўшы вусны ў духмяным віне, пацягнуўся да сподка з рызынкамі.

Па кутах загусла цемра. Пошугі полымя выхоплівалі з яе мудрагелістыя ўзоры на завешаных усходнімі дыванамі сценах.

— Буду з вамі шчыры. Рым вельмі занепакоены вальнадумствам, якое ўгнездавалася ў вашай краіне і перадусім у Вялікім княстве. Небяспечна памыляўся яшчэ ваш вучоны друкар Скарына. Дарэчы, святой царке дагэтуль невядома, да якой канфесіі* ён сябе далачаў. Mala herba cito crescit.** Пан інстыгатар, безумоўна, ведае і пра Сымона Буднага, які загубіў сваю душу, насмеліўшыся крытыкаваць Новы завет. Яшчэ сто гадоў таму ў дыспуце з прадстаўнікамі ордэна ў Полацку ён абараняў тэзіс, што душа памірае разам з целам і няма ні раю ні пекла. Я ўпэўнены, ён даўно пераканаўся ў адваротным. Наш Збавіцель літасцівы, але я ўсё ж цешу сябе надзеяй, што там, дзе знаходзіцца зараз гэты ерэтык, ён су-

* да якога веравызнання.

** Дрэнная трава хутка расце (лац.).

ВІНШУЕМ!

...Чародка гусей, спуджаная неспадзяванымі гасцямі ў даволі-такі бязлюдным кутку Прыдзвіння, узнялася над воднай гладдзю.

— Дзедзя, дзедзя, глян, па-

вуснах ледзь не кожнага коласаўца, калі абставіны вымагаюць адну-другую кроплю здаровага аптымізму, надзеі. Ды вось цяпер, глядзячы на бездапаможную птушку, якая адсталала ад чарады, адчуў пякучую думку: «Ці не гэтак і я?»

Ішоў жнівень 1984 года, тэатр імя Якуба Коласа выехаў на гастролі ў Маскву, а ён, Шэ-

горавіча Шэлега як чалавека і акцёра, дзіўным падасца гэтка журботны зачын размовы пра ягонае сямідзесяціпяцігоддзе. Не толькі ў маладыя гады, а яшчэ ж зусім нядаўна струменілі ў ім, здавалася, невычэрпныя крыніцы фізічных, духоўных сіл. Ён смела, апантана браўся за любую працу, не разважаючы лішне, ці ягонае яна.

знаходзіўся на гастролях у Мінску. Выдатны педагог прыкмеціў абаяльнага хлопца з булоўлі—у рабочым клубе, затым у масоўцы ў тэатры. Запрасіў на сяброўскую гутарку і нібы між іншым выдаў «сакрэт»: ніцескі тэатр мае намер стварыць драматычную студыю, маўляў, калі захопленне сцэнай сур'ёзнае, то ёсць сэнс паспрабаваць свае сілы ў творчым конкурсе.

Не бліскуча здаваў уступныя экзамены «абітурыент» Анатоль Шэлег, але старэйшыны тэатра дамагліся яго залічэння ў студыю. Яны заўважылі самабытны талент, непадробную народную шчырасць, адметныя сцэнічныя дадзеныя гэтага спакойнага, таварыскага, аптымістычнага юнака.

З усіх старэйшых калег і настаўнікаў А. Шэлег па-свойму вылучае траіх: «Аляксандр Канстанцінавіч Ільскі, або проста дзядзька Шура, быў для нас шчырым адданым сябрам, Алена Паўлаўна Радзюлоўская — клепатлівай старэйшай сястрой, а Цімоха Мікалаевіч Сяргейчык — стараным і строгім бацькам, у якога заўсёды напачатку не столькі пачастунак, як напружка».

Ужо сталым, прызнаным майстрам, калі дзесяцігадовая розніца ва ўзросце не вельмі адчувалася, А. Шэлег ставіўся да Цімоха Мікалаевіча з ранейшай пачцівасцю, нязменна захоўваючы дыстанцыю ў адносінах. Настаўнік, які бяскоўца любіў свайго здатнага вучня, не саромеўся «астудзіць» яго сур'ёзнай заўвагай альбо пацешным клінам.

На шматлікіх сустрэчах з гледачамі Анатоля Рыгоравіча бянтэжаць традыцыйныя пытанні: «Якая ваша любімая роля?», а яшчэ больш — «Якую ролю вы марыце сыграць?» Ён мог бы назваць дзесяткі сваіх ро-

ляў, пра якія і не марыў ці, лепш сказаць, пра якія і марыць не кожны. Гадун у «Разломе» Б. Лаўраніва, Кобза ў «Пагібель эскадры» А. Карнейчука, Рэбкоў у «Крамлёўскіх курантах» М. Пагодзіна, Ніл у «Мяшчанах» М. Горкага, Юрась у «Несперку» В. Вольскага... На пачатку дарогі, у тым узросце, які і па сённяшнім часе лічыцца юнацтвам, ён іграў пераважна сваіх равеснікаў, маладых людзей, якія па сацыяльнай прыродзе выклікалі сімпатыю і спагаду гледача, надзяліў іх сваім асабістым, рамантычна прыўзнятым светаадчуваннем. Па-бацькоўску ўшчуваючы вучня, Ц. Сяргейчык, тым не менш, заўсёды адначуў, як ужо ў ранніх работах адбывалася арганічнае зліццё чалавечай сутнасці А. Шэлега са сваімі героямі. Маўляў, быццам нічога і не робіць, а паспрабуў знайсці белую нітку паміж асобай акцёра і вобразам, які ён стварае.

Гэтаму ёсць адзіная назва— талент.

Ужо ў 30-ыя гады А. Шэлег стаў ці не самым рэпертуарным акцёрам Другога БДТ. Яго ведалі, яго любілі. Дый не толькі ў Віцебску.

Дзесяць гадоў назад мне, тады загадчыку літаратурнай часткі тэатра імя Якуба Коласа, разам з Анатолем Рыгоравічам давялося паехаць у горад Уральск, дзе ў час Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся Другі БДТ. Мы спадзявалі адшукаць нейкія новыя, не выяўленыя раней архіўныя матэрыялы, дакументы, што датычылі дзейнасці тэатра ў вайнавыя гады. А для А. Шэлега гэта было і вяртанне ў зорную маладосць.

Першая з памятных сустрэч адбылася ў перапоўненай гасцініцы. Ва Уральску ў тая дні праходзіла важная сельска-

ЗОРНЫ РАНАК, МУДРЫ ВЕЧАР

Народнаму артысту БССР Анатолю ШЭЛЕГУ — 75

ляцелі! — увесь падаўся наперад паўтарагадовы Алёшка.

— Так, так, мой харошы, паляцелі, — чамусьці неахвотна, нават абьякава пагадзіўся дзед і вельмі здзівіў малага: дагэтуль Анатоль Рыгоравіч успрымаў кожнае слова ўнука як адкрыццё.

А дзед утрапёна глядзеў на ваду. Там, унізе, адчайна ўзмахвала крыламі, ледзь прыўзлятала і зноў ападала вялікая птушка. Не магла ўзляцець. Крылы не трымалі...

Не схілыны Анатоль Рыгоравіч Шэлег да бясплённых разваг, рэфлексій. Самую сур'ёзную сітуацыю ён не будзе ўскладняць яшчэ больш. Ягонае няхітрае выслоўе — «усё добра будзе» — у тэатры стала крылатым, часта з'яўляецца на-

лег, застаўся дома. «Крылы не ўзнялі...» А была ж, была ў маскоўскім рэпертуары п'еса, у якой хацелася сыграць, праспяваць лебядзіную песню. Гэта — «Вечар» Аляксея Дударова. І першым выканаўцам ролі Фядоса Мульціка ў дырэктарскім загадзе пазначаны народны артыст БССР Анатоль Шэлег. Аднак сыграць яе не давялося. Спачатку з незразумелым дыяназам трапіў у бальніцу — першы раз у жыцці. А яшчэ праз два месяцы, пасля неверагодных пакутлівых намаганняў, барацьбы з сабою, жорсткага самакатавання, прынёс тэкст ролі рэжысёру Валерыю Мазынкаму. «Не, не здолею. Спазніўся Дудараву, калі разлічваў на мяне»...

Тым, хто ведае Анатоля Ры-

Сябе не ашчаджаў. Верылі сябры ці старэйшыны таварышы — гэтая вера перасялялася ў яго, вяла і натхняла.

Зрэшты, і сам Анатоль Рыгоравіч зусім не падобны на бурклівага старога, якога адолелі невырашальныя праблемы. Проста павялічыўся бюджэт вольнага часу — меней стала творчай і грамадскай занятасці. Хочаш — не хочаш, аднак будзе нешта аналізаваць, супастаўляць, нарэшце, успамінаць мінулае...

Творчае жыццё, што ні кажы, склалася ўдала. Шэлег лічыць, што яму шчасціла ўвесь час. Асабліва на сустрэчы з добрымі людзьмі. Яшчэ ў 1928 годзе лёс выпадкова звёў яго з Цімохам Мікалаевічам Сяргейчыкам, акцёрам Другога БДТ, які

МІСІЯ ПАПСКАГА НУНЦЫЯ

(Працяг. Пачаток на стар. 8—9).

— Але хачу паведаміць высокаму сейму, нунцыю увесь падаўся наперад, — што сабраныя тут думкі я збіраўся абвергнуць у другой частцы трактата, якую маю намер напісаць, каб даць у ёй новыя доказы існасці Хрыста...

Знячэўлены гэтакім паваротам справы маршалак ударыў у гонг.

З лаваў з беларуска-літоўскай шляхтай пачуліся выкіды:

— Няхай каж! Права шляхціца!

— Паслы высокага сейма, — абвясціў маршалак, — жадаюць чуць вашы доказы.

III

— Ты можаш ісці, брат Джузепе.

Кантэльмі адкінуў нагалоўнік проста манаскай сутаны. Тонкія малакроўныя вусны нунцыя ўсміхаліся зычліва і крыху па-змоўніцку.

Ён першыно бачыў гэтага чалавека так блізка. Цёмныя правалы вачніц, злямчаныя валасы. Неважкі шнар над левым ражком вуснаў. «Вызначыўся ў турэцкую кампанію, — узбег на памяць запіс у блакітнай кнізе. — Браў удзел у кампаніях маскоўскай і шведскай...». Зашмальцаваныя рукавы некалі багатага кунтуша. Пяцьдзесят пяць гадоў, а выдае цяпер на дзесяць болей. І зноў гэты спяко на твары. На што ён спадзяецца?

— Паверце, — мякка прамовіў Кантэльмі, — мой візіт выкліканы шчырым імкненнем дапамагчы вам. Ваша права сумнявацца ў маіх словах, але застаўшыся з вамі сам-насам, я нават рызыкую.

— Чым? — у вачах Лышчынскага загарэліся жарынікі іплівае цікавасці.

— На духоўную асобу, якая без сведкаў гутарыць са слугой д'ябла, незалежна ад яе саны падае ценя падазрэння...

— Як вы казалі? Са слугой д'ябла? — Лышчынскі голасна засмяяўся, і нунцыя непрыемна ўразіла, што смех не быў удаваны. — Ваша правялебнасць, я магу пайсці ў заклад на мой маёнтак пад

Бярэсцем, што вы самі не вельмі верыце ва ўсіх гэтых слуг д'ябла і ў самога анёла-адступніка, калі не сказаць большага... Няўжо вы меркавалі пачуць у гэтых мурах серны смурод?

Нунцыю на імгненне сумеўся, але адразу авалодаў сабой.

— Я разумею, доўгія месяцы зняволення...

— Незаконнага зняволення, ваша правялебнасць...

...— Не могуць не накласці адбітку на паводзіны і словы чалавека, — непарушына працягваў нунцыю. — Але ваш розум варты таго, каб даравалі вам гэты... як у вас кажучь?... выбрык.

Зыркя язычкі свечак затрымцелі, скрозь сцены вязніцы дыхнула зімовай стыласцю. У куце, там, дзе стаяў тапчан, засланы тонкай шэраю посцілкай, размерана крапала з невысокіх, чорных ад куродыму скляпенняў. Кантэльмі прыслухаўся да хвораў ныркі і шчытней захінуў сутану. Ад шчыліны ў сцяне поўз па падлозе белы пасак снегу.

— Цяно ваш учарашні ход. Ненапісаная частка трактата, дзе будучы абвергнуць высновы першай... Ардынарны розум не здатны на такое. Аднак вашы новыя доказы існавання госпада нашага выгледваюць... не зусім пераканаўчымі. Зрэшты, магчыма, я проста не ўсё як след зразумеў. Згадзіцеся, на сейме было даволі шумна...

Вязень дапытліва паглядзеў нунцыю ў вочы, але Кантэльмі ганарыўся тым, што мог вытрымаць любы позірк.

— Я сказаў, — трохі нервова загаварыў Лышчынскі, — што ў кожным родзе істот ёсць найбольш дасканалая. У Сусвеце найдасканалым і найважлівым з'яўляецца Сонца, у свеце жывёл — чалавек, а сярод разумных істот найбольш дасканалая істота — бог.

— Вельмі, вельмі цікава. Але, прабачце, — вочы нунцыя металёва бліснулі, — вашы доказы, па сутнасці, уяўляюць сабой нешта зусім процілеглае. Са слоў пана філосафа вынікае, што вы пры-

маеце небяспечную і асуджаную царквой тэорыю Мікалая Каперніка, якая ставіць Сонца ў цэнтр Сусвету, хаця бясспрэчна, што яго цэнтрам з'яўляецца найдасканалая Зямля, населеная створанымі па вобразу і падабенству божаму людзьмі. Далей вы сцвярджаеце, што чалавек — найвышэйшая жывёліна. Ці не сведчыць гэта пра сумненні ў тым, што Адама і Еву стварыў бог? Відзець, пан філосаф начытаўся шkodных сачыненняў Арыстоцеля. Той, як вядома, лічыў, што людзі мусяць выводзіць сваю генеалогію ад малпаў. Ці можна ўявіць што-небудзь больш бязглуздае і недарэчнае? А чого варты ваш трэці доказ, які зводзіць госпада нашага да ўзроўню анёлаў і самога грэшнага чалавека!

— Заўважце, — сумна сказаў нунцыю пасля цяглай пярэвы, — не выключана, што мае словы не зусім адпавядаюць маім уласным поглядам. Але гэта пазіцыя царквы. — Ён падняў палец. — Паўтарю: царквы! На маёй радзіме, а таксама ў многіх іншых хрысціянскіх краінах любога з вашых доказаў было б дастаткова, каб адправіць чалавека на аўтадафе. Вы хацелі абараніць сябе, але толькі пагоршылі сваё становішча.

— Я ведаю, — спакойна адказаў Лышчынскі, — што інквізітары паслалі на вогнішча мільёны людзей і праз менш важкія прычыны. На шчасце, на маёй радзіме інквізіцыя скасаваная яшчэ дзвесце гадоў таму*. Мяркуюце самі, ваша правялебнасць, у каго ў гэтым сэнсе большыя падставы ганарыцца радзімай.

Усмешку вязня прадаўжаў шнар, і ад гэтага яна выдавала яшчэ больш саркастычнага. Кантэльмі адчуў, як хворую нырку ўтнула новая іголка.

— Вам пагражае вогнішча... — нягучна вымавіў нунцыю.

Страх! Хай толькі адно імгненне, але ён бачыў на твары гэтага чалавека страх!

— Вашы біскупы настойваюць менавіта на такім пакаранні. Баюся, што пасля прамовы інстыгатора Куровіча...

Белы снежавы пасак на падлозе пачаў ператварацца ў невялічкі сумёт. У вачы зрабілася зусім зімна. Са скляпен-

няў ужо не крапала. Лышчынскі паднёс азяблыя рукі да кандэлябра.

— Вы кажаце, вогнішча... Вы верыце ў тое, што, спаліўшы чалавека, можна спаліць думкі, якімі ён набліжаўся да ісціны?

— Папера ядрэнна гарыць...

І зноў на бледным твары мільгануў страх. Зараз, падумаў нунцыю, зараз!

— Заклінаю вас паверыць, я ваш сябра, — ломкім ад хвалявання голасам загаварыў ён. — Я хачу выратаваць вас. Я хачу выратаваць ваш трактат. Ён патрэбны будучым пакаленням. Вы будзеце жыць. Вы яшчэ абдымеце жонку, будзеце гушкаць на каленях унукаў. У вас будзе магчымасць пісаць кнігі...

На твары Лышчынскага змагаліся недавер і надзея.

— Вы павінны толькі... Гэта адзінае выйсце... Вы павінны... у імя будучай перамогі ісціны... вярнуцца ў лона ордэна.

— Вярнуцца ў лона ордэна! — Вязень і яго вялізны згорблены ценя на сцяне затрэслі ад рогату, і нунцыю спалохана адхіснуўся. — Вярнуцца ў лона ордэна! Каб глядзець на старшага, як на самога Хрыста, каб аддацца на волю начальніка, які труп, які можна паварочваць на ўсе бакі? Гэтага вы пражнеце? Альбо як там яшчэ ў трынаццатым параграфі? Каб ні ў чым не памыліцца, мы абавязаны верыць, што тое, што мы бачым белым, ёсць чорнае, калі такім яго называе царква...

— Цытуеце Лаёлу*... — ашчэррыўся нунцыю. — Як я зразумеў, вы не гатовы прынесці ахвяру на алтар ісціны. Ну што ж, у такім разе царква паклапоціцца, каб пасля вас не засталася нічога. Нашчадкі не будуць ведаць нават вашага імя. Ваша жыццё скончыцца марна, як жыццё матылька ў полім свечкі.

Надоўга павісла маўчанне. Двум людзям па абодва бакі нехлямяжага стала ўжо не было аб чым гаманіць, але Кантэльмі парушыў цішыню:

— У вас ёсць яшчэ адна магчымасць палепшыць свой лёс.

Лышчынскі насмешліва падняў брыво, і нунцыю здалося, што страх, які ён ня-

* Ігнацы Лаёла — заснавальнік ордэна езуітаў. Лышчынскі цытуе «Духоўныя практыкаванні» Лаёлы, дзе выкладаліся прынцыпы паводзін членаў ордэна.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Узімку 1927 г., калі мне не здрадзіла памяць, я напаткаў у сельскай бібліятэцы невялікую кніжку з назвай «Шанхайскі шоўн». На яе вокладцы, крыху вышэй назвы, стаяла прозвішча Алеся Дудара, з якім я ўжо быў знаёмы па яго першай кніжцы «Беларусь бунтарская». Мяне здзівіла назва новай кніжкі. «Паэт — і раптам піша аб такіх праязных рэчах, як шоўн», — падумаў я. А калі раз-

«Мая асноўная прафесія, — пісаў ён у аўтабіяграфіі, — газетны работнік, і працую на гэтай справе бесперапынна з 1922 г.». І вандраванні з тэатрам, і паездкі па заданнях рэспубліканскіх газет дапамаглі Алесю Дудару яшчэ больш пазнаць і палюбіць сваю родную Беларусь:

Мне казалі калісь:
— Беларусь —
Гэта толькі балоты ды ўзгоркі.
Ды народ, што сагнуўшыся ў крук,
Лье свой пот у чужыя разоры.

НЕСПАКОЙНАЕ СЭРЦА

гарнуў яе, то убачыў, што «шоўн» гэты напісаны вершам. Прачытаўшы першыя старонкі, я ўжо не мог адарвацца. Паэма была прысвечана рэвалюцыйнай барацьбе кітайскага народа за сваю свабоду і незалежнасць. Яна, гэтая паэма, зрабіла на мяне такое ўражанне, што я праз нейкі час паспрабаваў і сам пісаць паэму. Праўда, ніякай паэмы ў мяне не атрымалася. Гэта была толькі спроба п'яра. Але як бы там ні было, а факт застаецца фактам: мастацкае слова Алеся Дудара станоўча ўздзейнічала на мяне, пачаткова. Яно прымушала хвалявацца, любіць і ненавідзець, будзіла лепшыя пачуцці, садзейнічала творчаму росту.

Неспакойны сэрцам, Алесь Дудар смяліся ўсю рэспубліку: спачатку ў ролі артыста вандруюнага тэатра У. Галубка, а потым у якасці журналіста.

Паэт радаваўся сённяшняй лье і прагна глядзеў у будучыню, як верны сын сваёй Радзімы, ён ніколі не шукаў спакою і ціхай прыстані. Ён увесь час быў у дарозе. То махне на Віцебшчыну ці на Магілёўшчыну, а потым глядзіш — ужо на Палессі. Ён гаварыў, што «ваўна ногі кормяць, а пісьменніку тамы прыносяць». «Трэба добра ведаць тое, пра што ты збіраешся пісаць», — адказваў ён сваім сябрам, якія папракалі яго частымі паездкамі па рэспубліцы.

У час адной з такіх яго паездак у маі 1932 г. мы і пазнаёміліся. І было гэта недалёка ад Мінска — у Пухавічах, куды я трапіў выпадкова. Алесь Дудар разам з пісьменнікам Міколам Нікановічам знаходзіўся там у камандзіроўцы ад адной з рэспубліканскіх газет.

У Пухавічах мы разам былі каля тыдня. А гэтага было дастаткова для таго, каб добра пазнаёміцца. Там мы правялі не-

калькі літаратурных сустрэч са студэнтамі, з дарожнікамі-будуўнікамі, з чыгуначнікамі. Толькі пасля гэтага я па-сапраўднаму зразумеў яго як чалавека і як паэта. Ён быў немнагаслоўны, але шчыры і прыныповы. Ніколі не любіў нікому «падтанваць», да апошняга адстойваў свой пункт погляду і адначасова павяжаў думкі і погляды іншых. Усім сэрцам ненавідзеў фальш. Як і пасля даведаўся, яго прамата часта яму і шкодзіла. Вельмі цаніў сяброўства і пагарджаў здрадай. Быў далёкі ад рознага пляткаства і нагавораў. Калі гэта было трэба, ён гаварыў адкрыта і смела кідаўся ў бой. Такім я бачыў Алеся Дудара.

З юным годам паэт рабіўся больш сталым і разважлівым. Больш крытычна адносіўся да сваіх учынкаў, больш патрабавальны быў да кожнага напісанага ім радка. Ён стараўся канчаткова пазбавіцца ад крыклівых слоў у сваіх творах, што мела месца ў пачатку творчага шляху.

Калі ў першыя гады свайго творчага жыцця Алесь Дудар ішоў ад Чарота, то цяпер ён выбраў у настаўнікі Янку Купалу. Нездарма ён у аўтабіяграфічным артыкуле гаворыць: «Паміж паэтаў асабліва люблю Купалу, Чарота, Ясеніна, Маяноўскага». І, трэба сказаць, кожнаму з пералічаных паэтаў ён аддаваў сваю даніну, толькі ў розны час.

Спяць дзяды — ім бывае абрыўкамі сніцца: Адамкнуўся для іх зачараваны сад, Новы лёс празвінеў залатою пшаніцай Для абноўленых душ, для адноўленых хат. («Палескія ночы»)

Як бачым, напісана чыста ў купалаўскім стылі.

За сваё кароткае жыццё Алесь Дудар паспеў зрабіць нямаля. Гэта дар неспакойнага сэрца нам — яго сучаснікам і нашчадкам.

Павел ПРУДНІКАУ.

гаспадарчая парада, на якую з'ехаліся адусюль. Атрымаць прытулак не было ўжо надзеі... Ды вось адміністратар, жанчына немаладога веку, раптам пачала пільна ўглядацца ў госьця з Беларусі і пазнала ў ім сваіх любімых герояў — Сяргея Луконіна, Агнёва, Перагуда, Юрася. Усе — з пастановак беларускага тэатра ваеннай пары. На зайздасць добраму дзесятку беспрытульных прызджан для нас знайшоўся досыць прыстойны нумар. І такая сустрэча была не адзіная.

Не навіна для Шэлега слухаць словы захаплення. Ды тут, удалечыні ад дому, удалечыні ад маладосці, яны ўзрушвалі далёка не сентыментальнага чалавека да слёз. А нехта яшчэ сказаў, што калі б саскрэбіці са старых муроў Уральска і Архава-Зуева новую фарбу, то не раз удалося б прачытаць прозвішча «Шэлег» — аматары сцэны выказвалі свае прыхільнасці і гэтым, хоць далёка не лепшым, спосабам...

Аднак папулярнасць — рэч не толькі прыемная, але і каварная. Спакусна «падыграць» зале, якая з першага з'яўлення на сцэне прымае цябе цалкам і аддана. Цімох Мікалаевіч Сяргейчык чула засцерагаў вучня: прыхільнасць гледача капрызлівая і здрадлівая; мінуць гады, прыйдуць іншыя ролі; пераход гэты цяжкі і пакутлівы, і калі да яго не падрыхтавацца, калі сёння не вытрымаць выпрабавання папулярнасцю, заўтра будзе цябе выпрабаванне адчай, няўпэўненасць, расчараванне.

А. Шэлегу выпалі абодва выпрабаванні. Не абмінуў яго і бясколерны перыяд пэўнага застою, халоднасць публікі. Што паробіш, акцёрскі хлеб — нялёгка...

Затое ў гады сталасці ён стварыў вобразы, адзначаныя заглябленым пранікненнем у ча-

лавечы характар і выдатным майстэрствам. Вобразы, у якіх паядналися жыццёвая канкрэтынасць, пазнавальнасць з мастацкім абагульненнем, выяўленнем сацыяльнай сутнасці героя. Анціпа Зыкаў з п'есы М. Горкага. Леапольд Гушка з «Бацькаўшчыны» К. Чорнага. Пётр з «Улады цемры» Л. Талстога. Гэтыя і многія іншыя работы акцёра — з'явы не толькі для колдасайскага тэатра, а для ўсяго сцэнічнага мастацтва рэспублікі. Разам з ім прыйшла новая хваля глядацкай удзячнасці — удзячнасці трывалай, неаўсёды.

Да нядаўняга часу нязменны парторг тэатра, ён бурна ўмешваўся і ўмешваецца ў жыццё калектыву. Ды ніколі не выгадвае для сябе асабіста. Анатоль Рыгоравіч мудра падтрымаў арыентацыю тэатра на сярэдняе і малодшае пакаленне, хоць, здавалася б, рэпертуар апошніх гадоў не надта спрыяў задавальненню яго акцёрскіх інтарэсаў. А. Шэлег выдатна разумее непарушнасць закона пастаяннага абнаўлення ў творчасці.

Ды толькі пасля прэм'еры дударускага «Парога» ўсе раптам адчулі, як шмат недабрана тэатрам, недададзена гледачу за час творчага прастою акцёра. Вобраз Бацькі ў яго ўвасабленні ўспрымаецца як сумленне і мудрасць спектакля.

Напярэдадні свайго юбілею А. Шэлег звярнуўся да кіраўніцтва тэатра з заявай: мабыць, на адпачынак трэба. Не, казалі яму, будзем яшчэ працаваць.

...Я не ведаю, не пачытаў у Анатоля Рыгоравіча, ці перасіліла сябе, адарвалася ад зямлі тая птушка. Веру — узялася. Здаецца, бачу яе — вялікую і прыгожую — высокую ў пругкім паветры. Магутны ўзмах крыламі, яшчэ адзін...

Уладзімір ГАНЧАРОВ.

даўна бачыў у вачах гэтага чалавека, яму толькі прымроўся.

— У «Маніфесце» вашага суседа і сябра...— усны нунцыя кранула ледзяная ўшмешка, — Яна Бжоскі я сустрэў вельмі цікавую мясціну. Ён піша, што вы шодра дзяліліся сваімі поглядамі. «Ён заражаў гэтай навукай, як атрутна заражай, нявінныя розумы юнакоў і людзей сталага веку...». Вы не назвалі б мне некалькі імёнаў? Цана — надзейны сцю для вашага трактата. Скажам, стагоддзі праз тры яго нечакана знойдуць у бібліятэцы Віленскай акадэміі. Міне час, і ваша апта патэг будзе ганарыцца такім выхаванцам. Усяго некалькі імёнаў...

— Ваша правялебнасць, мне здаецца, калі тут і ёсць служба Вельзевула, дык гэта не я...

Кроў адхлынула ад твару нунцыя, і ён ускочыў.

— Вы забываеце, што святая царква мае сродкі развязаць язык самым зацятым!

— Я мяркую, гэтым разам святой царква давядзецца адно аблізнуцца. — Зняволены таксама ўстаў. — Наша шляхта можа аддаць галасы за вогнішча, але свае прывілеі яна будзе бараніць да апошняга. Шляхціца не выдадуць на катанне. Нават калі ад яго пахне серай, — стамлена скончыў ён.

— Запомніце...— прасычэў нунцыя, — у вас быў адзіны шанц. Вас спяляць...

— Прынамсі, на колькі хвілін там можна будзе сагрэцца.

— Вы... вы...— задыхнуўся Кантэльмі і раптам з бясцілай злосцю на сябе самога зразумеў, што разам з нянавісцю ён насуперак сваё волі адчувае да Лышчынскага і нешта зусім іншае.

Няўжо ён гутарыў з бязбожнікам не толькі дзеля справы ордэна, няўжо ў словах пра выратаванне быў хоць драбчок праўды?— знобка хутаючыся ў футра, думаў нунцыя па дарозе дамоў. Няўжо атзіст атрымаў над ім, прадстаўніком папы, нейкую ўладу? Не, гэта немагчыма...

IV

— Расследаваўшы справу Казіміра Лышчынскага, абвінавачанага шляхціцам Бжоскам з шасцю сведкамі, роўнымі яму па паходжанні, мы пераканаліся, што абвінавачаны заслужыў больш сурогава

пакарання, чым за крмінальнаыя злачынствы, і вынеслі наступны прысуд...— Голас маршалка гучыць урачыста, амаль узнёсла. — Напісаныя Лышчынскім бязбожныя пісьмы аддаць яго правы выканаўцы правосуддзя ў яго правай руцэ на шафоце, самога ж абвінавачанага жывым спаліць і ператварыць у попел. Маёмасць канфіскаваць, падзяліўшы на палам паміж даказчыкам і скарбам. Будынак, у якім прыговораны тварыў ганебныя пісанні, разбурыць як прытулак вар'ята. Зямля яго маёнтка павінна навечна застацца пустэльнай і бесплоднай... Апавешчана року ад нараджэння божага 1689, у месяц сакавік, дваццаць васьмага дня...

Нунцыя нібы зноў чуе, як на ўчарашнім пасаджэнні сейма напышлівы маршалак Радзівіл чытэ каралеўскі дэкрэт. Бязбожнік на лаве падсудных слухае прысуд не проста супакойна, а нават з нейкаю веліччу, і ён, Кантэльмі, зноў трапляе ў палон ужо знаёмай бясцілай злосці...

Увесь сённяшні дзень ён змагаўся з хваравітым жаданнем яшчэ раз убачыць асуджанага, гутарыць з ім. Дзеля чаго? Каб хоць на хвіліку зноў згледзець у яго вачах страх? Кантэльмі не здолеў бы адказаць з пэўнасцю і недзе ў глыбіні душы баяўся сустрэчы, але лёгкі вазок ужо калываецца на выбойнах, а ў памяці чамусьці ажывае цырымонія ў касцёле святога Яна.

Лышчынскі ўслед за гэтым ліфляндскім таўстуном Паплаўскім паўтарае словы адрачэння... Абрад адпушчэння грахоў—лёгка ўдары лазінаю па аголенай спіне ерзтыка... Задаволены твары біскупаў. Цікаўнасць і тое ж задавальненне ў позірках караля і каралевы. І адзін ён, Кантэльмі, не адчувае сябе пераможцам.

Ён дагэтуль б'ецца над загадкаю: чаму Лышчынскі згадзіўся на адрачэнне? Ненадоўга заснула яго воля? Ці мо спадзяваўся на выратаванне? Тады, амаль тры тыдні таму, ужо прыняты прысуд яшчэ трымалі ў таямніцы? Не, ён не мог не ўсведамляць, што ягоны лёс вырашаны. А можа, у той дзень, у касцёле святога Яна, яго пакара была ўдаванаю, можа, адракаючыся ад сваіх злачынных памылак, ён адно здэкаваўся з усімі і з яго, прадстаўніка папы? Гэты чалавек здатны і на такое. Нездарма кіеўскі біскуп Залускі кажа, што ў Лышчынскага

адамантавае сэрца. Той самы Залускі, які запатрабаваў у сваёй прамове пакарання смерцю...

Вось і змрачаватыя муры кляштара, дзе бязбожнік правядзе апошнюю ноч. Выходзячы з вазка, нунцыя падняў вочы ўгору. Вакол крыжоў, уваткнутых у каламутнае звычайнае неба, кружлялі гракі, і чорныя птушкі знячэўку ўваліліся Кантэльмі вялікімі хляпкамі попелу.

І зноў цяжкія, акутыя жалезнымі пясамі дубовыя дзверы, і зноў стыласць вязніцы і прыгорблена постаць чалавека на тапчане.

— А я чакаў вас, ваша правялебнасць. Я ведаў, што вы прыйдзеце, — першы падаў голас Лышчынскі. — Спакусліва паназіраць, як паводзіць сябе асуджаны за дзень да страты, ці не так?

— У мяне іншыя мэты...

— О, даруйце, ваша правялебнасць. Я зусім запамятаваў. Вы, вядома, зноў вырашылі шчыра дапамагчы мне.

— Але. Мне здаецца, чалавеку заўсёды лягчэй развітацца з гэтым светам, маючы хаця б іскрынку спадзявання на літасць нашага Збаўцеля. — Нунцыя перажыўся. — Я гатовы прыняць вашу споведзь...

— Вы не знаходзіце, ваша правялебнасць, што з самага пачатку наша размова робіцца беспрадаметнай?

Які сарказм у гэтай усмешцы і пасаку шнара! Але ў яго, нунцыя, ёсць яшчэ адзін сродак прымушэць бязбожніка пахіснуцца.

— Каб зрабіць размову больш прадаметнай, — Кантэльмі пазіраў на бурштынавыя пацеркі ў сваіх руках, — я паведамлю вам адну цікавую навіну. Сярод паслоў сейма мы знайшлі аднаго з вучняў і паслядоўнікаў пана філосафа... Памятаецца Мацея з Ружанаў, вашага сябра па калегіуму і акадэміі? Ён у нас у руках...

Нунцыя кінуў маланкавы позірк на асуджанага. У вачах таго было балючае хваляванне.

— Ён у нашых руках, — унікліва казаў нунцыя, цяпер пазіраючы Лышчынскаму проста ў вочы, — але вы не павінны трывожыцца за лёс сябра. Ордэн нічым не дасць яму зразумець, што мы ведаем аб яго злачынствах перад богам. Безу-

* Алмазнае (старабел.).

моўна, да канца дзён ён будзе пад таемным наглядам, аднак мы вырашылі пакінуць яго на волі. Мы вырашылі так пасля сеймавага збору галасоў, калі Мацей выказаўся за ваша спаленне...

— О, я бачу боль на вашым твары... — Голас нунцыя гучаў роўна, у ім нельга было пачуць ні каліва радасці. — Але ж ваш сябра будзе жыць, па сутнасці, дзякуючы вам. Навязаныя шляхі божыя...

— Мне здаецца, я пачынаю разумець, чаму вы прыйшлі зноў, ваша правялебнасць... Аднак ці не замала цана — перамога над чалавекам, жыццё якога, паводле вашых слоў, скончыцца марна, як жыццё матылька ў польмі свечкі?

— Вы яшчэ сумняваецеся ў гэтым? — спытаў нунцыя, уражаны праніклівацю асуджанага. — Сёння кат спаліў усе вашы творы. Што цяпер застанеца пасля вас?

— Я адкажу вам, — памўчаўшы, прамовіў Лышчынскі. — Нядаўна мне сасніўся незвычайны сон. Напэўна, такія сны і бываюць усяго раз у жыцці... Я лётаў. Уцёк ад хатняга настаўніка латыні, бег па цёплай зялёнай сцежцы і раптам — паляцеў...

Вочы зняволенага загарэліся: яны глядзелі ўжо не на нунцыя, а некуды скрозь яго.

...— Унізе маёнтка, нашы ліпы, куст каліны на раздарожжы, а я лячу ўсё далей і... — Раздзень нечакана асекся і працягваў ужо зусім іначай. — Дык вось, ваша правялебнасць, пасля смерці кожнага чалавека застаецца яго зямля і яго народ. І яны, а не царква і не ваш ордэн, вырашаюць, як чалавек пражыў адмеранае яму і чаго вартае гэта жыццё.

— Народ... Не будзьце наіўным, пан філосаф. Ваш народ ужо напалову забіўся, хто ён. Усе заклапочаны адно тым, каб было чым набіць чэрава. Пройдзе яшчэ год сто, і ваш народ знікне, растворыцца ў больш цывілізаваным. Гэтак спрыяе палітыка ордэна...

— Маю зямлю шмат хто хацеў скарыць. Аднак, бясспрэчна, з дазволу і ў імя вашага бога, мячамі адбіралі ў яе людзей жыцці. Другія, разумнейшыя, атручвалі золатам і прыгожымі лісьвімі словамі душу і розум яе лепшых сыноў.

(Заканчэнне на стар. 12).

КАРОТКІЯ РЭЦЭНЗІІ

Яшчэ нейкіх 10—15 гадоў назад ад большасці нашых архітэктараў, у адказ на пытанне аб гісторыка-архітэктурнай спадчыне Мінска, можна было пачуць, што ў горадзе няма помнікаў, дастойных захавання. Часта праекціроўшчыкі без асаблівых роздумаў прапаноўвалі зносіць усё старое, каб на яго месцы ўзвесці што-небудзь сваё, новае, сучаснае. У выніку гэтага былі страчаны некаторыя каштоўныя помнікі горадабудуўніцтва і архітэктуры. Трэба адзначыць, што за апошнія гады адносіны да культурнай спадчыны нашай сталіцы карэнным чынам змяніліся. У 1979 г. была зацверджана ахоўная зона Верхняга горада Мінска, а ў 1980 г. бюро Мінскага гаркома КПБ і Мінгарвыканкома прынялі пастанову «Аб рэканструкцыі гістарычнай часткі г. Мінска». У 1981 г. увесць гістарычны цэнтр Мінска як комплексны помнік гісторыі і культуры быў уключаны ў спіс помнікаў агульнасаюзнага значэння. Цяпер заканчваецца рэстаўрацыя Траецкага прадмесця і пачаты праектныя работы па рэгенератыўнай забудове Верхняга горада. І вось перад намі новая кніжка Т. Чарняўскай і А. Пятросавой «Помнікі архітэктуры Мінска».

Гэтае выданне з'явілася своеасаблівым завяршэннем работ па вывучэнні і ахове помнікаў архітэктуры Мінска, пачатак якой быў пакладзены яшчэ ў 1916—1918 гг. мінскім аддзелам агляду над помнікамі мастацтва і культуры. Члены гэтага аддзела праводзілі фотафіксацыю найбольш каштоўных архітэктурных збудаванняў, рабілі замалёўкі, складалі апісанні.

Новы этап вывучэння культурнай спадчыны горада пачаў-

Т. Чарняўская, А. Пятросова. Помнікі архітэктуры Мінска XVII—пачатку XX ст. На рускай мове. Мінск. «Навука і тэхніка», 1984.

ся пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. У 1920-х гадах абследаваннем помнікаў архітэктуры займаўся спецыяліст Інбелкульту. Вынікам гэтай работы з'явілася прыняцце ў 1926 годзе СНК БССР пад дзяржаўную ахову 10 помнікаў архітэктуры Мінска. Вялікая работа па вывучэнні помнікаў гісторыі і культуры Мінска была прароблена адразу пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны аддзелам аховы помнікаў Упраўлення па справах архітэктуры пры СМ БССР.

ПЕРАДАДЗЕНА Ў СПАДЧЫНУ

Па яго прапанове ў спіс помнікаў архітэктуры рэспубліканскага значэння, зацверджаны Намістам па справах архітэктуры пры СМ БССР 16 кастрычніка 1947 г., было ўключана 10 мінскіх аб'ектаў. Гэта Екацярынская царква, дамініканскі касцёл, так званая «халодная сінагога» на Нямізе, бернардынскі манастыр, кафедральны сабор, касцёл XVIII стагоддзя, гарадская вежа на плошчы Свабоды, дом масонаў, дом-сядзіба Ваньковіча, былы замак Пішчалы, брама Кальварыйскіх могілак. На ўсіх гэтых помніках былі ўстаноўлены ахоўныя знакі. Ясна новы этап па вывучэнні і ахове культурнай спадчыны нашай рэспублікі пачаўся ў 70-ыя гады пасля стварэння сектара зводу помнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, у выніку работ якога толькі па горадзе Мінску было выяўлена больш за пяцьсот новых помнікаў гісторыі і культуры.

Кніжка, што намі рэцензуецца, як указваюць аўтары, асноўваецца на матэрыялах «Зводу помнікаў», г. зн. фактычна з'яўляецца яго часткай, прысвечанай архітэктурнай спадчыне Мінска. Першы раздзел «Асноўныя этапы горадабудуўнічага развіцця Мінска» з'яўляецца

ўводным і прысвечаны развіццю планіровачнай структуры і фарміраванню архітэктурнага аблічча Мінска ў XII—пачатку XX ст. У гэтым раздзеле ўпершыню ўводзіцца ў навуковы ўжытак праектны план Мінска 1858 г. У наступных раздзелах разглядаюцца тры гісторыка-архітэктурныя зоны: Верхні горад, Ракаўскае і Траецкае прадмесці, якія ўваходзяць у

гістарычны цэнтр горада, што з'яўляецца комплексным помнікам археалогіі, гісторыі, горадабудуўніцтва і архітэктуры. Побач з помнікамі манументальнай архітэктуры аўтары шмат увагі ўдзяляюць звычайнай забудове XVIII—пачатку XX ст., каштоўнасць якой пераkanaўча даказваецца, бо звычайная жылая забудова, асабліва даходныя жылыя дамы — важная крыніца гісторыка-мастацкай інфармацыі аб стылістычных асаблівасцях архітэктуры і горадабудуўніцтва Беларусі XIX—пачатку XX ст.

Верхні горад — найбольш вялікі раён старога Мінска. Архітэктурна-планіровачным ядром гэтай зоны з'яўляецца плошча Свабоды. Тут у XVII—XVIII стст. стварыўся адзін з найбольш значных архітэктурных ансамбляў барока ў Беларусі. Шмат увагі аўтары ўдзялілі асноўным помнікам манументальнай архітэктуры: касцёлу езуітаў (1700—1710 гг.), ансамблям манастыроў бернардынаў і бернардынак (XVII—

XVIII стст.), былому манастыру базіліян (XVII ст.), рэканструаванаму ў сярэдзіне XIX ст. архітэктарам К. Хрышчановічам пад будынак Прысутных месцаў (пл. Свабоды, 23). Комплекс жылых дамоў XVIII—пачатку XIX ст. (пл. Свабоды, 19—21) паказаны як адзін з найбольш каштоўных элементаў ансамбля плошчы, які з'яўляецца звязаным паміж манастырскімі комплексамі і гасцінным дваром. Добра паказана забудова вуліц Інтэрнацыянальнай, Рэвалюцыйнай, Герізна, Бакуніна, Музычнага завулка, якія прылягалі да плошчы Свабоды, падкрэсліваліся, што яны захавалі трасіроўку XVI—XVII стст. Сярод помнікаў жылой архітэктуры гэтага раёна вылучаюцца сядзібны комплекс другой паловы XVIII ст., звязаны з жыццём і дзейнасцю мастака В. Ваньковіча (вуліца Інтэрнацыянальная, 33а), а таксама так званы дом С. Манюшкі (вуліца Інтэрнацыянальная, 21). Значную цікавасць аўтараў выклікае і помнік архітэктуры класіцызму дом № 36 па вуліцы Інтэрнацыянальнай, які вылучаецца манументальным аб'ёмам і складанай дэкарыроўкай галоўнага фасада. Асаблівую каштоўнасць уяўляе дом № 8 па вул. Дзямяна Беднага, які быў узведзены ў XVIII ст., а магчыма, і ў XVII ст. (для больш дакладнага ўвагі датавання неабходны натурныя даследаванні). Сярод забудовы Інтэрнацыянальнай вуліцы трэба вылучыць комплекс з трох дамоў (5—7).

Не менш падрабязна даследуюцца зоны Ракаўскага і Траецкага прадмесця, а таксама помнікі архітэктуры цэнтральнай часткі горада і гістарычныя прамысловыя будынкі. Кніжка добра ілюстравана — акрамя натуральных здымкаў шмат гістарычных фотаздымкаў і абмераў помнікаў.

Разам з тым нельга не адзначыць некаторыя недакладнасці і памылкі. Так, цяжка пагадзіцца з думкай аўтараў, што ў

XVI ст. развіццё горада на тэрыторыі Траецкага прадмесця адбывалася марудна з-за цяжкасцей пераправы праз р. Свіслач (с. 12), бо існаваў так званы Хлусаў мост, які злучыў прадмесце з асноўным горадам. Асабліва ж тэрыторыя Траецкага гары было невыгодна з ваенна-стратэгічнага пункту гледжання. Мінск у такім выпадку падзяляўся б ракой на дзве часткі, што моцна ўскладніла б абарону горада ў часе ваенных дзеянняў. На с. 13 гаворыцца, што пасля пажару 1547 г. Мінскі замак губляе сваё фартыфікацыйнае значэнне, але на самой справе ён быў адноўлены і праіснаваў да другой паловы XVIII ст., калі канчаткова быў разбураны пажарам 1778 г. Сапраўды, на плане Мінска 1800 г. гарадскія ўмацаванні адсутнічаюць (с. 18), але гэта быў праектны план, разам з тым на плане 1801 г. умацаванні паказаны яшчэ як існуючыя. Фарміраванне ансамбля Навамескай плошчы было пачата ў канцы XVIII—пачатку XIX ст. Разам са зносам ратушы (с. 27) на Саборнай плошчы быў высечаны і сквер (яго аднаўленне адносіцца да канца XIX ст.), а Святадухаўская царква была не знесена, а перабудавана. Пры характарыстыцы комплексаў мужыцкага і жаночага бернардынскіх манастыроў аўтары не знісена апісанне іх філіялаў XVII—XVIII стст. (вуліца Бакуніна), а таксама забудовы манастырской тэрыторыі па вуліцы Гандлёвай і няшотным баку вуліцы Герізна.

Усё пералічанае, аднак, не памяншае высокай навуковай якасці гэтага даследавання. Увершыню шырокаму колу спецыялістаў і ўсім тым, хто цікавіцца мінулым нашага горада, дадзена магчымасць грунтоўна пазнаёміцца з гісторыка-культурнай спадчынай Мінска. Для гэтай сталіцы гэта добры даведнік па архітэктурных помніках горада.

У. ДЗЯНІСАЎ.

МІСІЯ ПАПСКАГА НУНЦЫЯ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—11).

Але яна заўсёды выпроствалася, і яна яшчэ выпрастаецца, каб скінуць са сваіх рамянаў усю набрыдзь, у тым ліку і такіх шчырых сяброў, як вы, ваша правялебнасць. Вось чаму ў мяне, асуджанага бязбожніка, які заўтра памрэ, няма зайздрасці да вас.

Па-ранейшаму размерана крапала са столі, па-ранейшаму дрыжэлі агеньчыкі свечак, але нунцыю здолела, што ў вязніцы нешта значылася. На момант у яго мільганула вар'яцкая думка, што гэта не Лышчынскі, а ён чакае пакарання смерцю, што гэта яму чыталі ўчора прысуд. Няўжо ён не памылча, бачачы ў запалых гарачкавых вачах насупраць шкадобу?

На нунцыя раптам навалілася тупая стома, якая заглушыла нават боль у хворах нырцы. Ён цяжка падняўся і моўчкі рушыў да дзвярэй, аднак шматгадовая звычка нязьнена пакідаць апошняе слова за сабой спыніла яго.

— Кароль змяніў спальванне жывым на адсячэнне галавы, — сказаў ён праз плячо, стоячы на парозе.

Лышчынскі кліва ўсімнуўся.

— Калі ў вас будзе нагода, перадайце нашаму манарху, што я заўсёды лічыў яго надзвычай высакародным чалавекам.

▼

За ліловымі ўзорнымі шыбамі згусяе сутонне. Канец сакавіка. У Рыме і па ўсім Латыцыя* цвітуць сады, а тут яшчэ падае снег. Кроў на снезе... Калі гэта ён бачыў кроў на снезе?.. Перад калядамі, на каралеўскім палаванні ў лясках пад Бярэсцем. Пад Бярэсцем, дзесяці там, адкуль гэты бязбожнік... На бялюткім снегамым палатне распылвалася з-пад забітага тура вялікая пунсовая пляма. А чалавечая кроў? Снег ішоў усю ноч, значыць, эшафот таксама быў белы-белы...

* Воўласць у Італіі.

Нунцыя сядзіць у сваім кабінце за сталом з багатым атрантавым прыборам. У крылах вычварнай пазлачонай птушкі тырчаць загостраныя лебядзіныя пёры, і полымя каміна кладзе на іх чырвоны водзень. Ці не таму ён марудзіць брацца за пяро? Якая недарэчная чулівасць!

Ён устае і падыходзіць да акна. Сёння той чаканы дзень, калі ён нарэшце паведаміць папу, што правасуддзе здзейснілася. А на душы, як і раней, звыклы ўжо верад, ад якога не памагае малітва. Можна, віноў яму хвароба, з надзеяй думае нунцыя. А калі і не, дык вось зараз ён павернецца, зараз загаворыць Джузепе, які маўкліва чакае ўжо цэлую хвіліну, і павінна прыйсці вызваленне ад гэтага цяжару. Ён проста выкрасліць бязбожніка з памяці.

— Ну? — патрабавальна кажа нунцыя, па-ранейшаму стоячы спіной да слугі.

— Ваша правялебнасць, прысуд выкананы.

— Гаварыць...

— На плошчы Старога рынку кат адсек яму галаву, — крыху здзіўлена працягвае Джузепе. — Цела адвезлі за горад і спалілі. Попелам стрэлілі з гарматы.

— Як ён сустраў смерць? — пытае нунцыя, марна шукваючы ў душы нейкую палёжку.

— З годнасцю і паказаў сябе цалкам падрыхтаваным да яе, ваша правялебнасць.

— Ты можаш ісці.

— Манаш марудзіць.

— Што яшчэ, Джузепе?

— Да вас інстыгатар Вялікага княства Літоўскага Куровіч.

— Скажы, што мяне няма дома, — з несахаваным раздражненнем гаворыць нунцыя і, хутка справіўшыся з сабой, ужо разважана дадае: — Не, лепей скажы, што я пішу тэрміновае пасланне ў Рым. Перадай інстыгатару, што я чакаю яго заўтра.

МУЗЫКА

Кафедра харэаграфіі Мінскага інстытута культуры нядаўна атрымала ў падарунак ад Рэспубліканскага навукова-метадэчнага цэнтра народнай творчасці і культуры Міністэрства культуры і культуры Беларусі зборнік «Танцавальная музыка Беларусі». Ён адрасаваны кіраўнікам самадзейных харэаграфічных калек-

тыўных твораў, знаёмых толькі адна-дзве п'есы, ды і то вузкому колу спецыялістаў, бо харэаграфічныя пастаноўкі ў суправаджэнні гэтага музычнага матэрыялу, ажыццёлены ў перыферычных самадзейных калектывах.

Другая праблема, якая ўзнікае пры стварэнні новага танца, звязана з неабходнасцю тэрытарыяльнай адпаведнасці паміж музычным і танцавальным фальклорам, які выкарыстоўваецца. У праводзе да зборніка справядліва адзначаец-

кі напісаны для дуэта баяністаў (або акардэаністаў), што абумоўлена, на жаль, не стойкім беларускімі нацыянальнымі музычнымі традыцыямі, калі рэальна сілаліся ў большасці самадзейных харэаграфічных калектываў рэспублікі. І ўсё ж, адзначваючы вартасці работ В. Курпрыяненкі, хацелася б убачыць у зборніку творы некалькіх аўтараў, якія адроўніваюцца ад аднаго прыёмам апрацоўкі народных мелодый. Гэта дазволіла б балетмайстрам працаваць у розных накірунках пры стварэнні сцэнічных форм беларускага танца і станоўча адбілася б на рэпертуары.

Ініцыятарам і складальнікам зборніка з'яўляецца М. Казенка, загадчык харэаграфічнага аддзела Рэспубліканскага навукова-метадэчнага цэнтра, чалавек, які добра ведае патрэбы танцавальнай самадзейнасці. Яго аддзел нямае робіць для развіцця аматарскай творчасці ў рэспубліцы, для прапаганды нацыянальнай харэаграфіі. За апошнія гады тут выпушчаны такія карысныя для кіраўнікоў харэаграфічных самадзейных калектываў работы, як «Зборнік музычных твораў для суправаджэння танцавальных нумароў», «Беларускія бальныя танцы», «Карагоды, танцы, гульні». Цяпер рыхтуюцца да выдання яшчэ два цікавыя музычныя зборнікі: «Танцавальная музыка Беларусі. Выпуск 2. Танцы Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці» (складальнік М. Казенка, натацыя В. Курпрыяненкі), «Танцы Усходняга Палесся» (складальнік М. Казенка), хацелася б, каб аддзел не абмяжоўваўся названымі музычнымі зборнікамі, а працягваў іх выпуск, бо яны патрэбны многім удзельнікам мастацкай самадзейнасці, ды і, наогул, шырокаму колу людзей, якія маюць дачыненне да харэаграфіі. Такія рэпертуарныя зборнікі будуць карысныя для далейшага паспяховага развіцця нацыянальнага харэаграфічнага мастацтва.

А. ІЛІНА.

ВЕЛЬМІ ПАТРЭБНЫ!

тываў і закліканы памагчы ім у падрыхтоўцы да Усеагульнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечанага 40-годдзю Перамогі саўбудаўніцтва народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Пазнаёміліся мы са зместам зборніка і ўбачылі, што ім могуць з студэнтамі харэаграфіі, і націртмайстры, і педагогі. Выявілася, што гэтае невялікае, сціплае выданне на ратапрынце адпавядае некаторым істотным і спецыфічным патрабаванням, якія прад'яўляюцца цяпер да музычнага суправаджэння пастановак, створаных на аснове народнай танцавальнай творчасці.

Стварэнне студэнтамі нашага інстытута арыгінальных харэаграфічных кампазіцый на аснове беларускага фальклору (гэтым яны займаюцца настаянна на працягу ўсіх гадоў навучання) звязана з пошукамі не толькі танцавальнай першакрыніцы, але і арыгінальнага музычнага матэрыялу, які не павінен вынікаць у маладога балетмайстра ўстойліва асацыяцыя з ужо існуючым танцам.

У гэтым зборніку, які складаецца з дваццаці

ца, што час сачынення народна-сцэнічнага танца «наогул» — прайшоў. Сучасная харэаграфічная апрацоўка фальклору характарызуецца тым, што пільную ўвагу балетмайстраў прыцягваюць у першую чаргу рэгіянальныя асаблівасці беларускай танцавальнай культуры, уласцівыя менавіта даданаму раёну. Для такога танца неабходна знайсці музычны твор, які створаны на аснове мелодый, зафіксаваных у гэтай жа мясцовасці.

Вялікае дасягненне зборніка і ў тым, што асновай для музычных апрацовак слугаюць мелодыі, зафіксаваныя рознымі збіральнікамі ў 70—80-ыя гады: полькі, кадрылы, а побач з імі такія цікавыя традыцыйныя танцы, як «Салавей», «Пастушок», «Мяцеліца», «Начан». Прадстаўлены і пласт гарадскіх бытавых танцаў.

Натацыю і апрацоўку народных мелодый для зборніка «Танцавальная музыка Беларусі» зрабіў мастакі кіраўнік ансамбля народнай музыкі Беларускай дзяржаўнай філармоніі В. Курпрыяненка. Яго творчы метад вызначаецца беражлівымі, паважлівымі адносінамі да фальклору. Апрацоў-

БЯС- КОНЦАЕ ХАРА- СТВО

Фатаграфія амаль адразу ж пасля свайго нараджэння трывала ўвайшла ў штодзённы побыт чалавека. І неўзабаве ёй стала цесна ў сямейным альбоме: нека прымкнетна выйшла яна на шырокі прастор жыцця: працуе ў навуковай лабараторыі, дапамагае крміналістам выкрываць злачынцаў, зрокава ўзнаўляе вобразы літаратурных герояў у паліграфіі, штодзень расказвае нам пра жыццё нашай краіны са старонак часопісаў і газет, спадарожнічае насманату... Не шанцавала фатаграфіі толькі ў мастацтве. Упарта не хацела прызнаваць яе ганарыстай сваячка, папрабуючы ў бяздумным напіраванні, сляпым перайманні, прамалінейным адлюстраванні рэчаіснасці, адсутнасці творчага пачатку пры ўзнаўленні жыцця. Нават імя і тое абразлілі, зрабіўшы «фота» сінонімам кепскага тону і таннага густу.

Справа, вядома, не ў фатаграфіі, а ў тым, хто трымае фотанамеру. Пры гэтым сарамліва замоўчвалася наяўнасць і ў самім выяўленчым мастацтве людзей, прадукцыя якіх мае да жыцця тую ж дачыненне, як курортныя фотакарткі з надпісам «Прывітанне з Каўказа». Яны някеска валодаюць тэхнічнай малыванна, здатны «збацаць» копію з любой нарціны, «адгрупаць» відзік для інтэр'ера». Не валодаюць такія толькі адным: сваім, асабістым смакам, бачаннем жыцця, умемнем у дробязі ўбачыць вялікае, у вялікім смеінае, у смешным трагічнае, у трагічным гераічнае.

Калі за пэндзаль мастака браўся не кожны, бо для гэтага, як мінімум, неабходна хоць крыху ўмець малываць, дык фатаапарат мог набывць кожны і пстрыкаць коль-

«Усмішка»

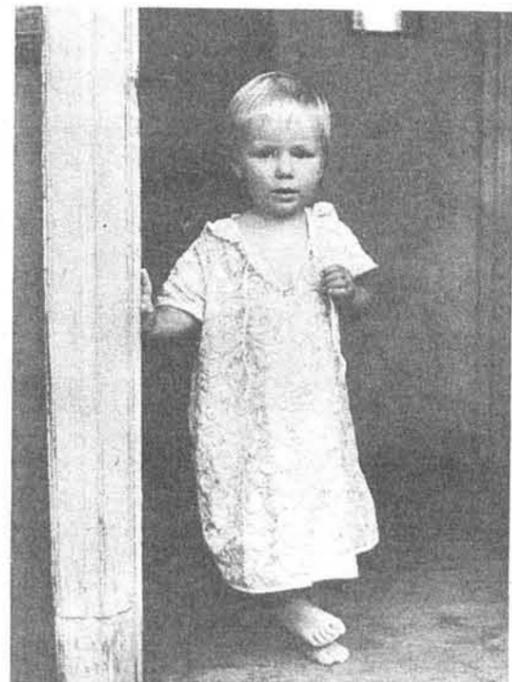
кі ўлезе. У шматмільённай арміі «пстрыкальшчынаў» сапраўдных мастакі-фатаграфы і знікалі. Ды энтузіясты, палкія прыхільнікі свайой справы, адданасць да якой перарастае захапленне, становіцца мэтай і сэнсам жыцця, выводзяць фотаздымак у ранг мастацтва аднаго з іх мелі магчымасць пазнаёміцца нядоўна многія мінчане.

Георгій Ахілесавіч Аргірапула... Яго работы дэманстраваліся ў гарадскім клубе «Фотааматар», у Саюзе архітэктараў БССР, у інстытуце «Белдзяржпраект», у інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Ён — масквіч, але ў яго даўнія сувязі з Беларуссю, многа сяброў у Мінску, Магілёве, Гродне. Справа ў тым, што ў 1944 годзе, яшчэ да вызвалення сталіцы рэспублікі, ён разам з Рускім тэатрам БССР імя М. Горкага, дзе працаваў анцэрам, рухаўся ўслед за фронтам і затрымаўся з калектывам у Магілёве. Як паміць аб беларускім перыядзе жыцця ён амаль сорак гадоў захоўваў некалькі тэатральных афіш, зводную афішу з тагачасным рэпертуарам тэатра і фотаздымкі сцэн і фрагментаў некаторых спектакляў. Гэтыя каштоўныя для гісторыі тэатра матэрыялы ён перадаў у архіў сэнтра тэатра ІМЭФ АН БССР. Георгій Ахілесавіч надзвычай жыццярэадны, рукавы і гаваркі чалавек. Са сваім нязменным «Зенітам» ён скалясіў увесь Савецкі Саюз, пабываў у два-

наццаці краінах, у тым ліку і ў складзе этнаграфічных экспедыцый. У Мінск майстра прывёз каля 150 работ, прысвечаных галоўным чынам жыццю ўсходнеазіяцкіх рэспублік нашай Радзімы. Ён больш за трыццаць гадоў прапрацаваў у Інстытуце этнаграфіі імя М. М. Міклуха-Маклая Акадэміі навук ССРСР, і гэтая аналічнасць вызначыла тэматычную накіраванасць яго творчасці. Увагу мастака перш за ўсё прыцягваюць народныя звычэй, абрады, падзеі і сцэны штодзённага жыцця, дзеці, людзі працы. З усіх жанраў ён аддае перавагу бытавой замалёўцы і партрэту, якія ў яго заўсёды падсвечаны як бы спадчынаду этнаграфічным каларытам. Жанравыя здымкі прывабліваюць праўдзівасцю, інтымнасцю сюжэта, натуральнасцю сітуацый. Тут няма напружаных твараў, насцярожаных вачэй, застылых рухаў, здранцвелых поз. Як такіх работ, як «Пасаг нявесты», «Смачнае», «Турменскія дзеці», «Захапляючыя навіны», «На новае жыхарства», «Салам алейкум», «Старая жытняя прафесія», людзі спыняюцца, пра нешта думаюць. У кожнага яны выклікаюць свае асацыяцыі. Праўда жыцця нагэтулькі моцна ўздзейнічае, што на імгненне ўнікае ілюзія нашай прысутнасці «на месцы падзей» разам з фотамастаком.

Найбольшую ўвагу прыцягваюць партрэты. Мастак выбірае той адзіны момант, калі душэўны стан чалавека, яго унутраная сутнасць знаходзіць найбольш поўнае знешняе выяўленне. Сіла ўражання, эмацыянальная дзейнасць яго твараў абумоўлена старанным адборам не толькі тэматычных, кампазіцыйна-выяўленчых сродкаў, але і псіхалагічных дэталей. У партрэтах «Ветрык», «Дзяўчынка», «Малады кабан», «Раніца», «Хлопчык з мяшном», дабрыня шчодра сачыцца з глыбіні вачэй, іскрыцца радасцю на губах, свеціцца ў кожнай рысачцы твару людзей, што добраазычліва пазіраюць з выставачных стэндаў. Цеплыня гэтай ласкавай дабрыні адчуваецца літаральна фізічна. Жанравыя ж работы, як і партрэты Г. Аргірапулы, узнаўляюць у свайой супункнасці абагуленыя вобразы чалавека нашага часу, вобраз і самога часу, з яго дакументаванай панарамай. Хораша і пазычына выказала амаль гэтую ж думку маладая наведвальніца выстаўні: «Гэта — песня аб бясонцай разнастайнасці жыцця».

С. ЦЯРОХІН,
навуковы супрацоўнік
сэнтара этнаграфіі
ІМЭФ АН БССР.

«Раніца».

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Мы праехалі свой прыпытак. Дзверы зачыніліся перад самым носам, і вясеўлы голас вадзіцеля аб'явіў: «Наступны прыпытак — Лошыца». Аўтобус слізгануў з невялічкай горкі і, пакінуўшы недзе ззаду мінскія гмахі, апнуўся... у вёсцы. Мы скочылі на сагрэтую летнім сонцам зямлю і спыніліся, як зачараваныя: проста перад намі, патыхаючы даўніной, стаяла колькі мураваных дамкоў, што заўжды гэтак вабяць да сябе людзей, улюбёных у гісторыю. Ля аднаго з іх, дзе месцілася невялічкая крама, чулася бязладная гамана дзядзькоў і кабет. Нешта знаёмае варухнулася ў памяці.

— Алена, ты, часам, не памятаеш, як ён назваў прыпытак?
— Лошыца. А што?

— А што, харошая ноч, — нечакана звярнуўся ён да нас, — чаму б і не пагуляць, пакуль маладыя.

— Дык вось, бачыце, і гуляем, — усміхнулася Алена.

Завязалася гутарка. Чалавек паволі перайшоў на ўспаміны і шчасна апавядаў нам пра тыя часы, калі тут, каля Свіслачы, буяла зеляніна і стаяла ў чалавечы рост, так што «прыпрэшся — не павалішся», жыта.

— А ведаеце, раскажу я вам адно паданне ці не паданне, а людзі даўней казалі, што так і было...

Калі незнаёмец скончыў, мы здзіўлена пераглянуліся: дык гэта ж народная аповесць Дуніна-Марцінкевіча «Купала», вось толькі тут — паніч, а там — пісар, ды і канец там — шчаслівы, а тут — сумны, бо ўтапілася дзяўчына, што закахалася ў няроўнага сабе.

— Вось і курганок той, — паказаў на невялічкі ўзгорак чалавек, — тут яна і ляжыць, бо як выцягнулі яе са Свісла-

Згадалася тое, што давалося не раз прачытаць:

У Лошыцкім сяле гоман, крык, ахвота, як у вуллі пчолы, гудзяць боны людзе, Асьлі не кірмаш там заўтрашнім днём будзе?

Чы яна нахальна прыспела работа?..

Дзень хіліўся да вечара. Мы моўчкі ішлі старымі прысадамі Лошыцкага парку і ўжо каторы раз уяўлялі сабе, як гуляў на гэтых сцежках паэт. Пракаветныя дрэвы паціху гаманілі над нашымі галовамі, і ў гэтым гомане чуўся вясеўлы смех паненка і спакойны прышаны голас шляхціца, што без ценю ўсмішка апавядаў дзядзяткам чарговую жартоўную прыгоду, чутую ім недзе на менскім кірмашы. Агеньчык-хітрынка гарэў у ягоных вачах, і апавяданне ад гэтага становілася яшчэ больш цікавым і смешным. Калі шляхціц скончыў, паненкі папрасілі яго распавесці яшчэ што-коліч цікавае ці пачытаць вершы, «якія пан Вінцэнт пекна ўмеє па-наша-му»...

Ці не тут ён чытаў і гэтыя радкі:

...У Лошыцкім сяле, каля Мінска, Гаспадарнага пана Прушынска Жыў мужычок на імя Зміцёр; Хоць дурны влікі, да мужык хіцёр...

Але вось ветрык падзьмуў крыху мацней, гарэзліва скачучы, пранёсся па голлі над нашымі галовамі, ахнуў мяккім пшчотным шлохам голас апавядальніка, і панёс ягоныя словы кудысьці ў прыцемненую далеч аляю...

Ціха шаманела пад нагамі трава. Неспадзявана мы выйшлі да рэшткаў невялічкай капліцы, што, відаць, да сёння памятае, як назджаў часамі сюды Вінецук Дунін-Марцінкевіч, ці пан Вінцэнт, як «толькі што» клікалі яго паненкі.

Управа ад каплічкі пачыналася яшчэ адна аляя, якая вывела нас да амаль разбуранага старога млына. Ноч тым часам павольна ахінула зямлю, шчодрай жменяй сыпанула на неба цэлыя сціжмы зорак. Недзе там, ля другім беразе Свіслачы, россыпамі агнёў зазіццела Серабранка, а знаёмы голас ужо гучаў аднекуль з узбярэжных чаратоў:

...Серабранская карча засвяціла
Вот так і цягне нячыстая сіла
Зайсіці, квацернай горла прамачыць,
Водна дзешава, як жа тут не піць?..

За нашымі спінамі паучліся крокі. Невысокага росту чалавек, пыхкаючы цыгаркай, моўчкі стаў поруч і доўга ўглядаўся кудысьці ў цемру.

чы, дык тут і пахавалі. Надта ж паніч так хацеў. Відаць, адчуў, што адзіную каханую страціў...

Аўтобуса мы вырашылі не чакаць і, зняўшы чаравікі, басанож пайшлі па асфальце. Ён паволі аддаваў назбіраную за дзень цеплыню, але нас няўмольна цягнула сысці на бок дарогі, стаць у роснай траве, на зямлі...

Мы стаялі на роднай зямлі і думалі, чаму тады, у цяпер ужо далёкім XIX стагоддзі, у часы Мікалая Палкіна, калі было забаронена слова «Беларусь», паэт звярнуўся да «мужыцкай» мовы. Чаму ён застаўся верны гэтай мове і пасля таго, як Аляксандр II зноў забараніў яе? Ці не яна, гэтая мова, дала яму моцы ўстаяць перад царскімі ўладамі ў самыя цяжкія хвіліны жыцця, калі паэту не дазвалялі выязджаць за межы Люцінкі? Ці не таму, нягледзячы ні на якія перашкоды, наш паэт заставаўся змагаром і быў ім да самага скону?

Наперадзе зазіхцелі агні камвольнага камбіната, што месціцца на ўскрайку колішняй вёсачкі Козырава, якая ператварылася ў частку нашай цяперашняй сталіцы. А ў думках зноў гучалі радкі паэта:

Няма як Мінск наш — дзетачкі міленькі
Прыгожы, відны, кругом веселіны;
Ні адной мізэрнай не сустранеш хаты,
Вот, маўляў, снег белы, наменны палаты;
Пасярэдзіне ўецца круглай стружкай
Свіслач рака — злялёнай устужкай;
Вот не ўрокам — горад хоць куды!
І цару тут не было б нуды!
А людзі, людзі — дзеткі дарагі!
Не заморскія, маўляў, не чужыя,
А ўсё свае — веры хрысціянскай,
Шчодры, дабры, натурны не панікай;
Сустранься з кім, нізка пакланіся,
«Нех бэндзе пахвалены Езус», — адазвіся,
Ён, баш, угору нос не задзірае,
На паклон нізкі паклонам страчае,
«На вені вяноў!» — тут жа загамоніць,
Не адно добрае славецна ўроніць,
Спытае: куды, мужычок, ідзеш?
Што у калітцэ на рынак нясеш?
Без торгу плоціць — каханы панок,
Яшчэ і хлеба адрэжа кусок!

Ён любіў гэты горад. Пры жыцці Дуніна-Марцінкевіча Мінск стаў — побач з Вільняй — адным з цэнтраў культурнага жыцця беларусаў. Недалёка ад Мінска быў ягоны фальварак. Мінскае ўзвышша стала астатнім прыстанішчам паэта.

17 снежня споўнілася сто год з дня смерці першага класіка новай беларускай літаратуры Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча.

Сяргей СОКАЛАЎ.

АГУЛЬНАЯ ЗАЦІКАЎЛЕНАСЦЬ

Гэтыя сустрэчы былі двухбакова зацікаўленымі. Навучэнцы, педагогі, майстры і выхавацелі сустрэліся, каб яшчэ бліжэй далучыцца да сённяшняга дня беларускай літаратуры, а пісьменнікі Г. Васілеўская, В. Вітна, С. Грахоўскі, У. Юрэвіч, каб глыбей адчуць дзейнасць школьнай рэформы: у Бабруйскім мастацкім прафесіянальна-тэхнічным вучылішчы № 15 галоўным настаўнікам даўно стала праца і навакольнае асяроддзе,

якое ўвесь час эстэтызуецца розумам, сэрцам і рукамі саміх навучэнцаў.

Дырэктар вучылішча і адзін з яго заснавальнікаў, народны настаўнік ССРСР Арнальд Ягоравіч Ларын прапанаваў шырокую праграму азнамлення з дзейнасцю гэтай цікавай навучальнай установы, дзе паяднаны праца і мастацтва. Два дні правялі пісьменнікі ў сценах вучылішча, пабывалі на ўроках і практычных занятках, наве-

далі музеі (іх ажно пяць), пабудаваны і абсталяваны навуцэнцамі, — сапраўдныя палаты прыгажосці.

Пісьменнікі сустрэліся з будучымі маладымі рабочымі, з іх настаўнікамі, прынялі ўдзел у занятках літаратурнага гуртка, далі парады пазтам-пачаткоўцам. Пабывалі госці і на базавым прадрывстве — мзблевай фабрыцы вытворчага аб'яднання «Бабруйска-дзр» і Палацы культуры, якая адбылася сустрэча са школьнікамі горада.

У. ДУБРОУСКІ.

НАШ КАЛЯНДАР

17 снежня — 80 гадоў з дня нараджэння Мікалая Несцеравіча Яромушкіна (1904—1983), рускага савецкага пісьменніка, Друкаваўся з 1925 года. У Маскве і Ленінградзе выйшлі інігі прозы «Гітара», «Гостыя», «Молодой человек». У часопісе «Неман» друкаваліся апавесці «Государева награда» і «Конец двора его величества». Пераклаў на рускую мову некаторыя апавяданні У. Краўчанкі, І. Пташнікова, А. Карпюка.

25 снежня — 80 гадоў з дня нараджэння Міхаса (Майселя Моталевіча) Чавускага (1904—1984), беларускага савецкага пісьменніка. У жанры сатыры і гумару выступаў з 1940 года. Выдаў зборнікі апавяданняў, фельетонаў, гумарэсак і сцэнак «Крытычны момант», «Індык на курорце», «Рука руну мые», «Чаму ж не смяцца?», «Стрэляны Вераб'ёў». Двума выданнямі выйшла дакументальная апавесць «Фарбамі гневу».

КАЛЕКТЫ ПАЧЫНАЕЦЦА З ПРЭМ'ЕРЫ

Агляд самадзейных драматычных калектываў Драгічынскага раёна адбыўся нядаўна на сцэне РДК.

Сапраўдным «залатым фондам» беларускай савецкай драматургіі стала творчасць А. Макавіна. Цяжка знайсці ў рэспубліцы і за яе межамі драматычны тэатр, у рэпертуары якога не значыліся б спектаклі па п'есах А. Макавіна. Асабліва часта да творчасці гэтага драматурга звяртаюцца самадзейныя калектывы, народныя тэатры.

З пастаноўкі п'есы А. Макавіна «Трыбунал» пачаў сваё жыццё і драматычны калектыў Драгічынскага раённага Дома культуры. Пастаноўшчыні спектакля дырэктар РДК Галіна Міхайлаўна Грэчка рэжысёр маляды, але энтузіязму ёй не займаецца. Ім і захапіла пастаноўшчыні самадзейных артыстаў. Калектыў пакуль невялікі. Над самымі цікавымі, каларытнымі вобразамі Цярэшкі Калабіна і яго жонкі Паліны працавалі Леанід Крупнін, мастак па прафесіі, і Надзея Кульчынская, медработнік раённага шпіталю. У астатніх ролях заняты Іна Прыбыш, Іна Гурская, Людміла Воран і іншыя.

ПАЧАТАК НОВАГА ЗБОРУ

Кнігі вядомага беларускага паэта Пятра Глебкі неаднаразова перавыдаваліся, а лепшыя яго творы ўваходзілі ў двухтомнік, які выйшаў у 1958 годзе і збор твораў у трох тамах, што пабачыў свет у выдавецтве «Беларусь» у 1969—1971 гадах. Цяпер, у сувязі з 80-годдзем з дня нараджэння пісьменніка, якое спадчынецца ў наступным годзе, выдавецтва «Мастацкая літаратура» пачынае выпускаць чарговы, найбольш поўны збор твораў П. Глебкі — у чатырох тамах.

Толькі што падпісчыкі атрымалі першы том. У яго увайшлі

вершы і паэмы, напісаныя ў 1925—1967 гадах. У прадмове, напісанай лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР Анатолем Влюгіным, даецца падрабязны аналіз творчасці П. Глебкі, адзначаецца той уклад, які унёс ён у развіццё беларускай літаратуры.

У 1985 годзе мяркуецца выпусціць наступныя томы. У іх будуць уключаны не толькі вядомыя творы, але і лібрэта оперы «Лясное возера», артыкулы аб творчасці вядомых беларускіх пісьменнікаў, рэцэнзіі, прамовы і выступленні.

А. БАДРОУ.

ПРАБЛЕМЫ. МЕРКА- ВАННІ. РОЗДУМ

ЦІ НЕ САМАЕ галоўнае, што выклікае актыўныя і часцей за ўсё слухныя нараканні на эстрадную песню, — тэксты. Прынамсі, у жанры рок-музыкі. Куды радзей крытыкуецца сама музыка, бо для гэтага неабходны спецыяльныя веды. А вось накіонт вершаў — вершы пішуць сёння літаральна ўсе! Ці, дакладней, вельмі і вельмі многія.

Ну, а калі зірнуць на праблему тэкстаў сучасных песень, зыходзячы з асаблівасцей самой музыкі, умоўнасцей жанру, а не з пастулатаў «высокай паэзіі»? Удакладню, што ў сённяшняй размове пад словамі «эстрадныя песенны жанр» я маю на ўвазе творчасць самадзейных і прафесійных ВІА, якія працуюць менавіта ў жанры рок-музыкі. І яшчэ ўдакладненне: у асноўным гэта творы, дзе музыка і словы пішуцца непасрэдна тымі ўдзельнікамі ансамбляў, якія часцей за ўсё не маюць адпаведнай прафесійнай адукацыі.

Бясспрэчна, найбольшы поспех чакае аўтараў і выканаўцаў, калі адбываецца арганічнае спалучэнне, суладдзе музычнага і тэкставага «кампанентаў». Ды, бывае, спецыфіка жанру абумоўлівае пэўную пераацэнку, і асноўная сэнсавае нагрукца прыпадае на тэкст, то на музыку. (Да прыкладу, у кантатна-аратарыяльным жанры нярэдка з'ява — голас артыста-чытальніка).

І ў любым выпадку адрываць слоўны матэрыял ад музычнага было б няправільна. Інакш, напрыклад, тэксты прыпевак самі па сабе могуць зрабіцца мішэнню для крытычных стрэл. Або тэксты жанру шансона, многіх аперэтанчых арый, дуэтаў. А стародаўнія рамансы? Многія тэксты салоннай паэзіі мінулага стагоддзя, накіраваны на музыку кампазітарамі-класікамі, набылі новае дыханне і зусім не бянтэжаць слухачоў, хоць як самастойныя паэтычныя опусы яны — пагадзіцеся — вызначаюцца, часам, манернасцю, безгустоўшчынай, графамаанствам. Прыклады можна і прадоўжыць.

Вось, скажам, жанр блюза. Вядомы савецкі музыказнавец В. Конан у кнізе «Нараджэнне джазу» піша: «Яны (блюзы. — Д. П.) неадручны ад інструментальнай, галоўным чынам, гітарнай партыі... Паэтычныя тэксты блюзаў, ад якіх нельга адараваць музычную аснову, таксама прыцягваюць да сябе вострую цікавасць як самастойная мастацкая з'ява». Ну а тэксты рок-музыкі? Ці напакцеам

мы тут «самастойную з'яву», ці ўсе гэтыя тэксты цалкам — «падчырыца» паэзіі?

Ужо і ў нашай, і ў замежнай прэсе выказвалася думка накіонт рок-музыкі як своеасаблівай разнавіднасці фальклорнай творчасці нашага часу. Выснова, кажучы па-руску, «узвямая», хоць ёсць у ёй і слухны момант. Што маю на ўвазе? Тое, што аўтары тэкстаў самадзейнага рок-рэпертуару —

шліфаваліся сапраўдныя ўзоры непрафесійнай творчасці. Між іншым, многія тэксты і негрыянскіх блюзаў цяпер разглядаюцца як класічныя ўзоры жанру. А «ўзрост» блюзаў крыху большы за 100 гадоў. Дык, можа, пакуль ранавата патрабавань ад самадзейных рок-паэтаў імгненнага поспеху? Ужо сёння вядомыя выпадкі, калі некаторыя тэксты песень папулярнага ансамбля «Машына часу» (дый не толькі яго)

Слова НЕ вєрабєдєй...

ПРА ТЭКСТЫ НЕКАТОРЫХ
ВАКАЛЬНА-ІНСТРУМЕНТАЛЬНЫХ
КАМПАЗІЦЫЙ

пераважна аматары, якія не маюць спецыяльнай адукацыі, якія часта пішуць абы пісаць, прыстасоўваючыся да рытму музыкі і не ўлічваючы законаў арганізацыі паэтычнай мовы, яе вобразнага і гукавога ладу.

АДНОПЧЫ ў мінскім таксі, з намерам «культурнага абслугоўвання кліента», вадзіцель уключыў касетны магнітафон, з якога паліўся «філасофскі роздум», самадзейнай рок-групы «Пікнік», па музыцы блізка да стылю так звананага «псіхадэлік-рока»:

Вьєтєс опиюмный дым,
старєц станєт молодым.
Всє понажєтєс лєгно,
за спилую мелєнєт крыло.
Мир иллюзий, светлых грєз,
Словно свет потухших звезд...
Хоть пройдєшь весь мир,
как крот, —
Всє известно наперед.

Гэта, на жаль, даволі тыповы прыклад, які адлюстроўвае культурны ўзровень аўтараў. Дык і не дзіва, што ў шматлікіх саматужных вершах такіх «носьбітаў культуры» — і безгустоўшчына, і недарэчнасці! (Я не кажу пра паэтаў прафесійных. Адносна іх у такіх выпадках ужываюць іншыя словы, напрыклад, — халтура).

Можна дапусціць, што аналагічныя з'явы адбываліся некалі і ў народнай песеннай творчасці. Прайшлі стагоддзі, перш чым сфарміраваліся і ад-

значна адрозніваюцца ў выкананні іншых калектываў ад аўтарскага варыянта. Яны «пайшлі ў народ», і дзе гарантыя, што гадоў праз сто іх не будуць разглядаць як своеасаблівы гадардскі фальклор?

Зрэшты, мы можам заплюшчыць вочы на паэтычную недасканаласць тэкстаў. Але вось не зважаць на элементарную іх непісьменнасць ніяк нельга. Няхай рок-творцу нідзе не вучылі «пісаць паэзію». Аднак жа яго вучылі ў школе: выкладалі мову, літаратуру... А практыка паказвае, што многія з «вершаватворцаў» па адукаванасці засталіся на ўзроўні пачатковых класаў. Хіба гэта не адбываецца на ідэяна-мастацкіх якасцях рэпертуару ВІА?

Прапанавалі мне аднойчы паслухаць касету з запісамі групы, якая для мяне так і засталася ананімнай. Потым я даволі часта чуў яе, калі надаралася апынюцца сярод моладзі. Гэта было бясспрэчнае сведчанне папулярнасці запісаных песень з прымітыўнымі тэкстамі, накішталь:

Пустынной улицей вдвоем
С тобой куда-то мы идем.
Я курю, а ты конфетни ешь.
И светят фонари давно,
Ты говоришь: «Пошли
в кино»,
А я тебя зову в кабак,
конечно...
М-м-м-м-м-м-м,
восьминклассница...

Што цікава: тыя менавіта людзі, якія ствараюць і распаўсюджваюць такую прадукцыю, гучней за ўсіх крычаць —

МЕЛІЯРАЦЫЯ: учора, сёння, заўтра

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

— Мо ўсё гэта і правільна, але мяне ад гэтых слоў, дальбог, бяруць дрыжыкі. Ведаецца, ёсць нямала яшчэ людзей, якія пад гэтым «лозунгам», дай ім толькі волю, такога нарбаць...

— І ўсё-такі патрабаванні некаторых экалагаў захаваць усе прыродныя ўмовы спалучыць з меліярацыяй нельга. Зноў, паў-

тараю, асушэнне робіцца для таго, каб пазбавіцца ад залішняга ўвільгатнення глебы — галоўнай прычыны яе нізкай урадлівасці. Іншыя шляхоў павысіць яе сучасная навука не ведае. Значыць, парушэнні экалагічнай сістэмы непазбежныя і натуральныя. Там, дзе расце асак, там не расце жыта.

— І ўсё ж такі нейкія аптимальныя памеры асушэння

ёсць? Я вунь казаў пра калодзежы, якія перасохлі...

— Ну, пра гэтыя калодзежы лепей памаўчаць... Ведаецца, якая ў іх была вада? Па дадзеных санітарных службаў, у 80 працэнтаў такіх мелкіх калодзежаў вада для піцця была непрыгодная, бо ўтрымлівала розныя шкодыя рэчывы, якія змываліся сюды з навакольных паляў. Ёсць пастава, згодна з якой ва ўсіх вёсках, дзе пасля асушэння перасохлі калодзежы, за кошт дзяржавы капаць стаяцянарныя калодзежы.

Усё вышэйсказанае не азначае, што мы, меліяратары, за дэградацыю прыроднага асяроддзя, як гэта, бывае, нам прыпісваюць. Свядамае, умела ўмяшальніцтва ў прыроду пераўтварае яе, фарміруе новую антрапагенную сістэму, якая ў большай меры адпавядае чала-

веку. Я вам скажу, што ў апошнія гады дзікоў, ласёў, аленяў, іншай дзікай фауны, дзякуючы росту ў сувязі з меліярацыяй прадуктыўнасці глебы, а значыць, і паляпшэння кармавой базы, палыбольшала.

Агульнавядома, што Заходняя Еўропа густа заселена і індустрыяльна развітая, пераўвільготненныя землі тут даўно прамеліяраваны, а між тым, яна вызначаецца высокай шчыльнасцю дзікай жывёлы.

— Магчыма, нейкія віды зьяроў пасля таного ўмяшальніцтва ў прыроду чалавеча і выжываюць, нават адчуваюць сябе няблага, але пагадзіцеся, Уладзіслаў Піліпавіч, бясспрэчна, што многія зьяры і птушкі, пазбавіўшыся свайго прывычнага асяроддзя, беззаваротна знікаюць. Як, дарчы, і многія віды раслін. Прыроду ўсё-такі не перахітрыш.

— А вы не стукаецеся ў адчыненыя дзверы? У рэспубліцы восемсот тысяч гектараў ператвораны ў запаведнікі. Прынята пастава аб стварэнні новых дзяржаўных запаведнікаў на тарфяных радовішчах у кожнай вобласці. На іх тэрыторыі забараняецца праводзіць гідрамеліярацыйныя работы, распрацоўваць торф і г. д.

У рэспубліцы таксама функцыянуе 59 аб'ектаў прыродаахоўнага значэння, дзе падтрымліваецца экалагічная раўнавага, і ўзяты пад ахову ўзоры тыпавых і унікальных ландшафтаў. Амаль кожны дваццаць другі гектар беларускай зямлі — запаведны.

Зараз не зацвярджаецца такі праект меліярацыі зямель, у якім бы не раскрываліся прагнозы змянення прыроднага ася-

маўляў, рок-музыцы самадзейных аўтараў не даюць выхад на шыроку сцэну! А, прабацце, чаму тут даваць выхад? І каму? Тым, хто сам кампраметуе жанр, а потым бурчыць, што яго «заціскаюць»? Самадзейныя рок-гладжатаі не ўмеюць выказаць думку, награвушчваюць дзесяткі слоў там, дзе варта было б і прамаўчаць; парадак слоў, іх недапасаванне, стылявая эклектычнасць у тэкстах заблытваюць сэнс, нявечаць думку. Бяда яшчэ, што на падставе такіх вось «шэдэўраў» часцей за ўсё мяркуюць, робяць высновы і пра ўвесь жанр.

ЗАЎВАЖАЕЦЦА і такая небяспечная тэндэнцыя: калі рок-музыканты ў якасці тэкстаў для сваіх опусаў выкарыстоўваюць вершы вядомых прафесійных паэтаў, вершы самастойныя і далёка не заўсёды прыдатныя да «другога жыцця» — на эстрадзе. Тут і там чуецца такое... Адзін толькі «шэдэўр» прафесійнай цяпер ужо групы «Круіз» чаго варта! У якасці музычнай асновы да геніяльных вершаў М. Залатоўскага «Не позволяй душе лениться...» без ваганняў абраны... рок-н-рол! Вось дзе трэба крычаць пра адсутнасць усялякага мастацкага (не толькі музычна-паэтычнага!) густу.

Хто толькі з вядомых паэтаў ні пацяраваў ад рок-музыкі! Яны жылі, пісалі і не ведалі, што некалі надые час, калі з мэтамі самымі праявілі нейкі рок-кумір, рок-месія дзеля папаўнення рэпертуару працягне руку да паэтычнага томіка, пачне гартаць яго і разважашь, што «пойдзе», а што не. Абразуюцца, як каўбаса, радкі, строфы, кладуцца вершы на такія рытмічныя структуры, што губляюцца першаходны сэнс і ідэя. Затое чарговая рок-група можа ганарыцца: і мы, маўляў, «далучыліся да класікаў». А маладзёжная прэса часам ухваляе гэта, не паглыбляючыся ў сутнасць.

Я не кажу, што паэтычную класіку, напрыклад, нельга спалучаць з рок-музыкай ні ў якім разе. Усё вырашае мера густу і эстэтычная патрабавальнасць да сябе тых, хто гэта робіць. А з мастацкім густам і прафесійнай патрабавальнасцю становіцца ў самадзейных рок-групах не найлепшае, бо часцей за ўсё кіруе імі клопат не пра якасць, а пра штохвіліны поспех.

ЗРАЗУМЕЛА, самадзейнасць

шмат у чым арыентуецца на прафесійную музыку. І калі з эстраднай пласцінкі гуляць паэтычныя (прафесійныя!) «шэдэўры» тыпу «Два колонкі в двести ватт о любви моей кричат», не-не, ды і падумаеш: а ці варта чапляцца да самадзейных паэтаў, якія шчыра жадаюць быць не падобнымі да іншых, выказацца па-свойму? Калі наш вельмі папулярны прафесійны ансамбль, лаўрэат, прапагандае паэтычныя «ўзоры» па радыё, на пласцінках, узнікае пытанне: «А што ж тады ўзяць з аматараў?»

Прыслухайцеся хоць бы да гэтых слоў, напісаных паром прафесіянала (нават не адрываючы іх ад музыкі):

**Май, весёлый май!
Двери открыай!
Не жалея тепла,
Сегодня первая любовь
ко мне пришла!**

Што гэта? Тэзіс у падтрымку слоў Пушкіна: «Поэзия должна быть глуповата?»

Ці яшчэ:

**Были звезды, были звуки,
Были песни о тебе...
И однажды в день печальный
Вдруг струна оборвалась.
Замок рушился хрустальный,
Птица в небо унеслась.
Видно, жизненным талантом
Я любовь не напоил (!!!).
Видно, был я музыкантом
Неумелым и плохим.**

Вось ужо, як кажуць, не ў брыво, а ў вока—у дачыненні да саміх сябе!

БОЛЬШАСЦЬ праблем, пра якія тут гаварылася, датычыць менавіта самадзейнай эстрады, да якой — такое адчуванне — патрабаванні сёння куды большыя, чым да эстрады прафесійнай. (Праўда, ці няма тут перагібу, калі ад самадзейных музыкантаў патрабуюць выканання абавязкова твораў прафесійных аўтараў?) Самадзейная эстрадна творчасць па прыняцце «сам пішу—сам выконваю» шмат у чым з'ява новая. Жадання працаваць у самадзейных аўтараў багата, і замінаць гэтаму было б неразумна. Аднымі крытычнымі словамі ім не дапаможаш. Мабыць, знойдуцца людзі, якія б на практыцы дапамаглі развіць і арганізаваць тое каштоўнае, што, безумоўна, ёсць у самадзейнай эстраднай музыцы? А ёсць у ёй неперажоная іскра той сатворчасці, якой падуладна вырашэнне многіх надзвычайных задач нашага культурнага жыцця!

Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКИ.

роддзя, не прадугледжваліся б сістэмы мер па ахове прыроды.

— Састаўная частка меліярацыі — вада. Колькі яе тут абарочваецца... Я чуў ад спецыялістаў такі выраз — вады ў нас многа, і вады — мала.

— Гэта асобная вялікая тэма. Тут столькі праблем... Скажу толькі адно: ужо шэраг гадоў у рэспубліцы дзейнічае прынцып — не скідваць ваду. У мэтах акумуляцыі паводкавых вод намечана будаўніцтва вадасховішчаў з агульнай ёмістасцю каля 6 мільярдаў кубічных метраў вады. На сённяшні дзень пабудавана больш як 460 вадасховішчаў, у якіх сабрано 1,5 мільярда кубаметраў. Акумуляцыя вады, вядома, не самадэста. Галоўным з'яўляецца дадатковае ўвільгатненне глебы ў засушлівы перыяд.

Апошнім часам, як выдатную

прыродаахоўную меру, мы распрацоўваем так званыя вадазваротныя сістэмы. Што гэта такое? Невялікая рака, скажам, такая, як Ясельда ці Бобрык, перагароджваюцца, і з верхняй часткі ракі вада, насычаная мінеральнымі ўгнаеннямі, ядахімікатамі, іншым брудам (з кожнага гектара іх змываецца да тону), помпавай станцыяй перакачваецца ў вадасховішча, а адтуль на палі. І глеба атрымлівае дадатковую порцыю мінеральных ўгнаенняў і гербіцыдаў і, адначасова, фільтруе ваду, якая вяртаецца ў рэчку ачышчанай. Будуюцца пяць тыпаў вадазваротных сістэм. Для паўночных раёнаў рэспублікі.

Мне здаецца, што я адказаў на ўсе вашы пытанні.

— Дзякуй, Уладзіслаў Піліпавіч, за ўвагу.

ПРЫГАЖОСЦЬ ЗЯМНЯ...

Шмат на бацькаўшчыне нашай прыгожых і непаўторных натоўкаў. Як нажучу, куды ні пойдзеш, усюды вабнасць пабачыш. Вока ўзрадуе ці пошум векавога бору, ці люстраная гладзь возера, ці блакіт нябёсаў, якія там, за далёгладдам, здаецца, зліваюцца з зямлёй. А які багаты жывёльны і раслінны свет рэспублікі! Ідзі ў лес, поле і чытай самую важную на зямлі кнігу — кнігу прыроды.

Далучыцца да гэтай непаўторнасці дапамагае зборнік нарысаў Міколы Дзеляноўскага «Прыгажосць — поруч», выгушчаны выдавецтвам «Ураджай» у серыі «Зямля — наш дом». Аўтар шмат гадоў працуе ў рэ-

данцы часопіса «Родная прырода», мае мажлівасць часта выязджаць у камандзіроўкі, быць у самых прыгожых натоўках Беларусі. А іх няма лічліва пад аховай дзяржавы — 3,3 мільёна гектараў ці 15,8 працэнта ўсёй тэрыторыі рэспублікі. Больш за 900 тысяч гектараў адведзена пад запаведнікі, заказнікі, помнікі прыроды — цяпер у Беларусі ёсць адзін дзяржаўны запаведнік і адзін мемарыяльны, дзве палюныча-запаведныя гаспадарні і шэраг заказнікаў.

Назваваючы ў прадмове да зборніка гэтыя лічбы, М. Дзеляноўскі паказвае, як уважліва ставяцца ў рэспубліцы да

аховы прыроды, дбаюць аб тым, каб яна захавала сваю непаўторнасць і багацце для нашчадкаў. Самі ж нарысы — уваходныя ў гэты свет характары.

Чытач пачывае ў Белавежскай пушчы і на Браслаўшчыне, ля блакітнавокай Нарачы і ў старадаўнім Нясвіжы, убацькаў легендарнае возера Свіцязь і пройдзеца Налібоцкай пушчай. І, вядома ж, завітае ў мясціны, дзе нарадзіліся народныя песняры Янка Купала і Якуб Колас. Значную частку кнігі займае раздзел «Засталося ў памяці» — лірычныя занатоўкі, абразкі, навілы, што нарадзіліся пад час сустрэч з цінкавымі людзьмі, назіранняў над жывёльным і раслінным светам. І, вядома ж, у зборнік увайшло нямяла здымкаў. Выкананыя вядомымі фотамайстрамі, лны дзвалюць убачыць шмат з таго, пра што аўтар расказвае.

І. ВАШЧЭНЯ.

ПАЛІТЫКА ІДЭАЛОГІЯ

Так, сапраўды прэзідэнт ЗША іграе выключна вялікую ролю ў кіраўніцтве дзяржаўнымі справамі. Ён — цэнтральная фігура на палітычнай арэне і рэалізацыя фармальна-юрыдычных паўнамоцтваў прэзідэнта, без сумнення, залежыць ад асобы, якая займае гэты пост. Прэзідэнт ЗША — адзіны кіраўнік выканаўчай улады. Прызначаны ім міністры адказныя перад ім, і вырашалнае слова заўсёды застаецца за

Нядаўна ў Злучаных Штатах Амерыкі прайшлі выбары прэзідэнта. Прэзідэнтам зноў быў абраны Рональд Рэйган, прадстаўнік самых рэакцыйных, кансерватыўных молаў ЗША.

Між іншым, апошнім часам нашы міжнародныя аглядаліні падкрэсліваюць, што Рэйган, як ніхто з яго папярэднікаў, сканцэнтраваны ў сваіх руках вялізную асабістую ўладу. Раснакчыце, якім увогуле статусам нарыстаецца прэзідэнт такой краіны, як Злучаныя Штаты Амерыкі, ці ёсць нейкія межы яго ўлады?

В. УСАЧОВА.

г. Мінск.

міністрацыйнымі пытаннямі і адносяцца да судовага корпусу, і ажыццяўляць права памілавання.

Адзначаны вышэй і некаторыя іншыя паўнамоцтвы прэзідэнта ЗША, тэндэнцыя да

коў, а затым абгрунтоўвае законнасць сваёй беззаконнасці. Пра гэта сведчаць крываваыя расправы паліцыі ў Чыкага і Нью-Йорку над членамі арганізацыі «Чорная пантэра», расстрэлы студэнтаў у Кенцікам універсітэце, змагароў за мір і ядзернае раззбраенне.

А тое, што ў 1983 г. з 10 мільёнаў беспрацоўных дапамогу атрымалі толькі 3,8 мільёна чалавек, не мае даху над галавой звыш 2 мільёнаў чалавек, толькі ў Нью-Йорку жыве на вуліцах 20000 бяздомных дзяцей, прэзідэнта не хвалюе.

Які прэзідэнт, такое ў яго і акружэнне. Многія з яго раці вядомы сваімі сувязямі са злычыннай канфедэрацыяй. Сярод іх дырэктар ЦРУ У. Кейсі, міністр працы Р. Данаван, сенатар П. Лэксалт, пасол ЗША ў Італіі М. Рэб, былы пасол ЗША ў Ірландыі У. Макэн і іншыя. Арганізаваная злычыннасць выдатковае больш за 9 мільярдаў долараў штогод на падкуп сенатараў, міністраў, мэраў, кіраўнікоў прафсаюзаў, суддзяў і паліцэйскіх. На долю апошніх прыходзіцца палавіна гэтай сумы, што перавышае зарплату ўсіх паліцэйскіх у краіне. Асноўнай крыніцай фінансавання выбарчай кампаніі Р. Рэйгана быў «Банк моабэу» — пенсійны фонд прафсаюза вадзіцеляў грузавых машын і складскіх рабочых, а прэзідэнт прафсаюза вадзіцеляў грузавога транспарту Рой Уільямс і Алан Дорфман, які кантраляваў пенсійны фонд гэтага прафсаюза, былі цесна звязаны з мафіяй, замешаны ў подкупе былога сенатара Говарда Кэнана. У студзені 1983 г. Алан Дорфман быў забіты ў Чыкага, каб не выдаў брудныя тайны прафсаюза. З 1919 г. гэта ўжо 1081-е забойства ў Чыкага такога роду.

Многія члены ўрада ЗША былі выкрыты ў карупцыі. Дырэктар ЦРУ У. Кейсі ў 1982 г. выгадна прадаў дзве трэці акцыяў нафтавых кампаній, якія належалі яму, выкарыстоўваючы доступ да сакрэтнай інфармацыі ў асабістых мэтах. Будучы кіраўніком адной з сельскагаспадарчых фірм, ён прысвоіў 3,5 мільёна долараў. Міністр працы Рэйман Данаван за хабар, згодна рашэнню вялікага журы Нью-Йоркскага рэгіёна абнавачваецца па 137 пунктах; у буйным крадзяжы, падробцы дзелавой дакументацыі і іншых супрацьзаконных аперацыях, якія раскрыліся ў ходзе расследавання дзейнасці будаўнічай кампаніі «Шывон Кантракшн».

Такім чынам, адміністрацыя ЗША знаходзіцца пад кантролем нязначнай колькасці людзей, якія валодаюць каласальнымі багаццямі.

Л. ЛЯШКО,
кандыдат гістарычных навук.

А ХТО КІРУЕ ПРЭЗІДЭНТАМ?

прэзідэнтам. А таму, здавалася б, парадасальная фраза А. Лінкальна: «Сем «супраць», адзін — «за» — «за» праходзіць» выяўляе аб'ектыўную ролю прэзідэнта ў палітычнай сістэме амерыканскага грамадства.

У прэзідэнцкіх рэспубліках паўнамоцтвы кіраўніка дзяржавы ў заканадаўчай галіне менш шырокія, але іх фармальнае абмежаванне ў значнай ступені кампенсуецца яго актыўнасцю. Гэтак у вялікай ступені садзейнічае прэзідэнцкае вета на законы, якія прымаюцца парламентам. У ЗША яно выкарыстоўваецца актыўна, а для пераадолення вета неабходна паўторна атрымаць адебрэне 2/3 галасоў у абедзвюх палатах, што не часта атрымліваецца. У разнавіднасць абсалютнага вета ператварылася так званае «кішэннае вета» прэзідэнта. Яно працягваецца ў тым, што законапраект, ухвалены Кангрэсам у апошнія 10 дзён да заканчэння сесіі, не ўступае ў сілу, калі прэзідэнт адмовіўся яго падпісаць, і не падлягае абавязковаму вяртанню ў Кангрэс. У апошнія дзесяцігоддзі выкарыстанне такога вета прэзідэнтам прыкметна актывізавалася. За перыяд з 1932 па 1976 гг. прэзідэнты ЗША выкарыстоўвалі права вета звыш 1200 разоў, у тым ліку каля 50 разоў — «кішэннае вета».

Прэзідэнцкае вета — сродак націску на кангрэс, а яго частае выкарыстанне адлюстроўвае барацьбу і саперніцтва паміж рознымі групамі манапалістычнай буржуазіі.

У ЗША кіраўнік адміністрацыі карыстаецца правам выдання нарматыўных актаў, якія часцяком не маюць патрэбы ў міністэрскім подпісе. У сярэдзіне 70-х гадоў у Злучаных Штатах дзейнічала звыш 11200 нарматыўных актаў, выдадзеных прэзідэнтам.

У ЗША прэзідэнт «па парадзе і са згоды» Сената прызначае членаў Вярхоўнага суда, які ўяўляе сабой не толькі вышэйшую судовую інстанцыю, але і орган канстытуцыйнага нагляду. Прэзідэнт мае права прызначаць на вышэйшыя судовыя пасады, старшынстваваць у вышэйшых кансультацыйных установах, якія займаюцца дысцыплінарнымі і часткова ад-

ўзмацнення ўрадавай улады паказваюцца ў апошнія гады апалагетамі буржуазіі як панацея ад усіх бед, якія нараджаюцца самай капіталістычнай сістэмай. А на справе — садзейнічаюць злоўжыванням і карупцыі.

У дакладзе «Грамадзянскія свабоды ў Амерыцы Рэйгана», апублікаваным у кастрычніку 1982 г. грамадскай арганізацыяй Амерыканскі саюз за грамадзянскую свабоду, адзначаецца, што адміністрацыя Рэйгана праводзіць палітыку падаўлення «палітычнага іншадумства». З гэтай мэтай адбіваюцца «неабгрунтаваныя вобыскі», незаконныя арышты і допыты падазронных», ажыццяўляюцца забойствы непажаданых асоб. Амерыканская ахранка трымае «пад каўпаком» практычна ўсё дарослае насельніцтва краіны. У ФБР захоўваюцца дасье на 34 мільёны амерыканцаў, якія ўяўляюць патэнцыйную пагрозу для бяспекі краіны, і 78 мільёнаў картак з адбіткамі пальцаў. Але і гэтага Рэйгану мала, а таму ў снежні 1981 года ён падпісаў указ, які дзавалае спецслужбам ЗША шпіёнства за амерыканцамі, якія нават не падзглядаюцца ў парушэнні закона.

Прэзідэнт ЗША Р. Рэйган працягвае наступленне на права прафсаюзаў. У 1981 г. быў разгаганы прафсаюз авіядыспетчараў, а 23 верасня 1982 г. прэзідэнт падпісаў прыняты па яго патрабаванні кангрэсам законапраект, што аб'явіў незаконнай агульнанацыянальную забастоўку прафсаюза машыністаў, якія на працягу 21 месяца былі пазбаўлены права баставаць. У горадзе Чарльстоне, штат Заходняй Вірджыніа, аддадзены пад суд у 1983 годзе Фрэд Картэр, адзін з лідэраў арганізацыі шахцэраў. Па хлуслівым абвінавачванні быў пасаджаны ў турму мэр горада Чула (штат Місісіпі) Э. Картэн — негр, які асмеліўся ў гэтым запаведніку расізму памагчы ў сваім муніцыпалітэце бедным неграм. Ад рукі наёмных забойцаў у чэрвені 1983 года загінуў Р. Лавана, лідэр беспрацоўных ЗША.

Дубіна буржуазнага «правадзідзя» ў апошні час выкарыстоўваецца ва ўнісон з паліцэйскімі рэпрэсіямі. Паліцыя ЗША спачатку страляе ў «бунтаўшчы-

Уладзімір СКАРЫНКІН

У ДОМЕ ТВОРЧАСЦІ

— Ну і ўліп ты!
Ну і ўліп ты!
Тут агорне ўраз хандра,
— Шыдавалі зукаліпты
Маладога песняра.

Пазіраў я падазрона
На папахі гор сівых:
— Буду белаю варонай
Я між класінаў жывых.
Лепш пры досвіткавых зорках
Я спаймаў бы галаўня.

Ледзь пераканала мора,
Што на пляжы ўсе —
Раўня.

Класік ты
Ці пэчальны дробны —
Не напісана ж на лбе.
Больш на класіна падобны
Той,
Хто піша так сабе.

Параўнаў употай целы —
Сэрца ўкнута ўнутры:
Я не менш забранзавелы,
Чым другія песняры!

Натапырыў важна пер'е,
З вышыні на ўсіх гляджу
І ў сталовую цяпер я
Толькі Гогалем хаджу.

Марат БАСКІН

ДЭФІЦЫТ

Я не супраць дэфіцыту.
Нават ні кропелькі. Толькі
не магу перанесці, каб у
мяне на вачах дэфіцыт бра-
лі. Бяры, але каб я не ба-
чыў.

А то стаю, вачамі лыпаю,
а яны з кабінета дырэктара са
скруткамі да касы крочаць.

На паліцах аніводнага дэ-
фіцыту. А натоўп са скрут-
камі не змяняеца. Паўга-
дзіны па магазіне швэн-
даюся: на мяне глядзець
мутарна, а з кабінета дырэк-
тара ўсё дэфіцыт носяць. У
паперку закручаны і зверху
алоўкам цана прастаўлена:
то дзесяць рублёў, а то і
больш... Пэўна, у залежна-
сці ад знаёмства... Трымаўся
я, трымаўся і... нека не вы-
трымаў. Якраз я з боханам
хлеба ў магазін зайшоў. Бя-
ру гэты бохан, у паперку
загортаваў, каб бачна не бы-
ло, што ў сярэдзіне, і зверху
алоўкам дваццаціпят-
ную малую. Ды, як тыя, дэ-
фіцытнікі, да касы рухаюся.
Перада мною яраза жанчы-
на ў кажушку скрутчак
трымае. На дзесяць рублёў.
Зірнула яна на мой «дэфі-
цыт» і асцярожна пытаецца:
— А што вы гэткае прыд-
балі?

— А вы?—кажу.
— Ды так,—паціскае пля-
чамі.
— І я так,—адказваю.
— Здаецца, там больш ні-
чога цікавага няма?—заўва-
жае.

— Мо вам і не было, а я
тут са стажам,—тлумачу.
Праўда, шчыра канучы,
мне на гэтую суму зашмат.
А адмаўляцца нека няёмка.

— Мо вы мне ўступіце?—
жанчына на мяне такімі
слэзнымі вачамі паглядзела,
што я згадзіўся.

— Добра, — кажу. — А вы
мне свой скрутчак, і вам
добра і мне плаціць менш.

Абмяняліся, Касірка на
мае лічы зірнула, дваццаць
пляць рублёў з грамадзянкі
ўзяла, а тая падзякавала ёй,
як старой знаёмкай, скрутчан
у сумку паклала і пайшла з
магазана.

А я запаліў за яе скру-
так і таксама пайшоў.

Так што я не супраць дэ-
фіцыту. Толькі не магу пе-
ранесці, каб у мяне на ва-
чах дэфіцыт бралі. Бяры, але
каб я не бачыў!

ТЛУМАЧАЛЬНЫ СЛОЎНІК

ВОЛЬНЫ—добрыя лены.
ФУГАНК — дрэнны га-
нак.

ЦАЛЕУКА — мішэнь.
НЯСУШКА —зладзейна.
Б. МАРОЗ.

Дзівак-чалавек...

Мал. М. ШЫШЛОВА.

Дзівак-чалавек...

Мал. П. КОЗІЧА.

Янусь МАЛЕЦ

І ШТО Б ТАКОЕ НАПІСАЦЬ?

І што б такое напісаць?..
Ну, каб было арыгінальна,
Каб пачытаў—і сутак пляць
Сусед хадзіў,
як ненармальны.

Каб жонка, перш чым легчы
спяць,
Прасіла, верш каб прачытаў.

І што б такое напісаць,
Каб сам смяяўся-рагатаў.

І што б такое напісаць,
Каб кожны вечар у мой дом
Ішлі аўтограф мой ўзяць,
Ці пастаць хоць пад анном.

Багдан ГАЛЯНОЎСКИ

САПРАЎДНАЕ МАСТАЦТВА

Сябра-інжынер прывёў
мяне да новага дома, у які
толькі што пасяліліся жыха-
ры.

— Як табе падабаецца мой
праэнт?
— Дай разгледзець, —
адказаў я.

Воддаль стаялі дзве жан-
чыны і засяроджана глядзе-
лі на будынак.
— Ну і рэч! — аж прыц-
моннула бландзінка.

— Не проста рэч, а са-
праўднае мастацтва, — заў-
важыла чарнявая.

Праэнтант ззяў ад радасці.
Цудоўная канструк-
цыя, — захаплялася блан-
дзінка. — Гэта апошні крык
моды! — выгукнула чарня-
вая. — Я шмат езджу, але...
Увi сабе, дасюль яшчэ не
бачыла нічога падобнага.

Так па-сучаснаму... Тані ўда-
лі падбор колераў... Такая
гармонія. Вачэй нельга
адарваць.

Мой сябра быў на сёмым
небе. Ён кідаў вачамі то на
дом, то на мяне — так ра-
дасна, быццам прыгажуня
яму прызналася ў каханні.

— Пашанцавала, — зай-
здросна ўздыхнула блан-
дзінка.

Праэнтант не вытрымаў і
падышоў да жанчын.

— Прашу прабачэння, —
раскланяўся. — Пра што вы
дэбаты ведзеце? Пра буды-
нак?

— Не, — адмоўна паіруці-
ла галавою чарнявая. —
Нас цікавіць купальнік, які
сушыцца на балконе.

Пераклаў з украінскай
Р. РОДЧАНКА.

ФРАЗЫ

Падкупляў усмешкаю, а браў грашыма.

Чым карацейшы розум, тым даўжэйшы язык.

Смех—выдатнае лякарства, якое можна рэкамендаваць
для самалячэння.

І ў крылатых выразах апускаюцца крылы, калі іх ча-
ста паўтараюць.

Думалі глыбока напae, ажно робіць падноп.

М. ЗАСТОЛЬСКИ.

Драпекнінаў баяцца — на маскарад не хадзіць.

Да сустрэчы Новага года нельга падыходзіць кансер-
ватыўна.

Сапраўдныя Снягурачкі не растуць ад камплімантаў.

Р. РУМКО.

3 24 па 31 снежня 1984 г.
24 снежня, 20.15
ДЗЕННІК УСЕСАЮЗНАГА АГЛЯДУ
самадзейнай мастацкай творчасці,
прывячанага 40-годдзю Перамогі са-
вецкага народа ў Вялікай Айчыннай
вайне. Вы пабываеце на выстаўцы дэ-
каратыўна-прыкладнага мастацтва са-
мадзейных мастакоў Міншчыны.
25 снежня, 20.25

«ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ».
У перадачы, прывячанай творчасці
заслужанага артыста БССР А. Падгай-
скага, прымаюць удзел народныя ар-
тысты БССР В. Чарнабаеў, І. Лучанок,
заслужаныя артысты рэспублікі
Ю. Смірноў, Б. Райскі, Т. Міянсарва.
26 снежня, 20.30

«РОДНАЕ СЛОВА».
Будзе расказана, як у Гудзевіцкай
школе Мастоўскага раёна праз края-
знаўства далучаюць дзяцей да роднага
слова. Затым вы пазнаёміцеся з навін-
камі мовазнаўства, убачыце некалькі
народных жартаў. Закончыцца пера-
дача аглядам пошты. Вядзе перадачу
кандыдат філалагічных навук Я. Са-
ламевіч.
28 снежня, 20.25

СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ...
«КРЫК ЧАЙКІ».
Прэм'ера спектакля Беларускага тэ-
лебачання, паводле апавядання А. Асі-
пенкі. Аўтар сцэнарыя і рэжысёр
В. Анісенка, Аператар — В. Булдын,
Мастак — А. Каткоў.
28 снежня, 21.35

«МІНСКАМУ МУЗЫЧНАМУ
ВУЧЫЛІШЧУ — 60 ГОДА».
Вы пабываеце на канцэрце выха-
ванцаў вучылішча.
29 снежня, 19.45

«Я. ШАБАН, СТАРОНКІ ЖЫЦЦЯ
І ТВОРЧАСЦІ».

Анцёр, рэжысёр, драматург, паэт...
Зайздросна шматграннасць таленту.
Такімі якасцямі валодаў Яўген Шабан.
Пра жыццё і творчасць Я. Шабана
раскажа вядучы Г. Колас. У перадачы
прымаюць удзел народныя артысты
БССР С. Станюта, Г. Гарбук, Г. Аўся-
нінаў. Будучы паназаны ўрыўкі са
спектакляў і кінафільмаў, пастаўле-
ных па п'есах Я. Шабана.
Вершы прачытае артыст А. Падабед.
30 снежня, 12.00

«ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР».
Урыўкі з твораў Янкі Брыля чытае
артыст У. Шалестаў. Рэжысёр Н. Ар-
цімовіч.
30 снежня, 17.40

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ».
Вы даведзецеся пра міншчынскія навін-
кі, сустрэнецеся з паэтам Н. Маціў і
А. Іверсам. Аб паэзіі часопіса «Поль-
на» раскажа загадчыні аддзела Н. Цвір-
ка. Пазнаёміцеся з удзельнікамі на-
рады-семінара творчай моладзі ў Кара-
лішчавічах. На заканчэнне — хроніка
літаратурнага жыцця.
Вядучая — пісьменніца В. Іпатава.

А Б'Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ
НАРОДА ДЗЯРЖАВНАЯ
КАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ ПАСАД

прафесарска-выкладчыцкага складу
Кафедра фартапіяна: —1
Заг. кафедры —1
Дацэнт
Кафедра педагогікі і псіхалогіі: —1
ст. выкладчык
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц
з дня апублікавання. Заявы і дакумен-
ты, згодна палажэнню аб конкурсе на-
кіроўваць на імя рэктара на адрас:
220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыяналь-
ная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42,
22-96-71.

О. ГЕНРЫ. З любові да мастацтва,
На рускай мове. М., «Художественная
литература», 1984. — 1 р. 30 к.

П. ГЛЕБКА. Збор твораў у чатырох
тамах. Т. I. Вершы, баллады і паэмы.
Мн., «Мастацкая літаратура», 1984. —
2 р.

ПАРТЫЗАНСКИМІ СЦЕЖКАМІ БЕЛА.
РУСІ. Складальнік Л. Сузін. На рускай
мове. М., Прафвыд., 1984. — 2 р. 20 к.
К. ЧОРНЫ. Вераснёвыя ночы. Апа-
вяданні, апавесці. Мн., «Мастацкая
літаратура», 1984. — 3 р. 10 к.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры и правления Союза писателей
БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 23836 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, наме-
ніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сак-
ратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65,
аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела
крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела маста-
цтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масавай
работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62,
аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага
афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04,
фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 33-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, на-
рысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, ін-
тэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак,
вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў.
Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машы-
цы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Барыс БУР'ЯН,
Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара),
Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ,
Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар
ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЯЖОН,
Юрый СЕМАЯЖОН, Віктар ТУРАЎ, Паўла
УКРАЌНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.